

IRKÇILIĞA VE HOŞGÖRÜSÜZLÜĞE KARŞI AVRUPA KOMİSYONU (ECRI) TÜRKİYE RAPORU

(dördüncü izleme dönemi)

Kabul tarihi 10 Aralık 2010

Yayın tarihi 8 Şubat 2011

ECRI Secretariat
Directorate General of Human Rights and Legal Affairs
Council of Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0) 388 41 29 64
Fax: + 33 (0) 388 41 39 87
E-Mail: combat.racism@coe.int

www.coe.int/ecri

**IRKÇILIĞA VE HOŞGÖRÜSÜZLÜĞE
KARŞI AVRUPA KOMİSYONU (ECRI)
TÜRKİYE RAPORU
(dördüncü izleme dönemi)**

Kabul tarihi 10 Aralık 2010

Yayın tarihi 8 Şubat 2011

*Bu belgenin bir çeviri metni olduğuna dikkatinizi çekmek isteriz. Tereddüt halinde,
İngilizce ve Fransızca dillerindeki özgün metinlere müracaat edilmelidir."*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
ÖZET	9
TESPİTLER VE TAVSİYELER	13
I. KONUYA İLİŞKİN MEVCUT YASALAR VE BUNLARIN UYGULAMASI	13
ULUSLARARASI HUKUKİ BELGELER.....	13
ANAYASAL HÜKÜMLER VE DİĞER TEMEL HÜKÜMLER.....	15
IRKÇILIĞA VE IRK AYRIMCILIĞINA KARŞI CEZA KANUNU HÜKÜMLERİ.....	16
- <i>IRKÇILIK VE IRK AYRIMCILIĞI YAPAN FİLLERİ YASAKLAYAN CEZA KANUNUNUN İÇERİĞİ</i>	16
- <i>IRKÇILIK VE IRK AYRIMCILIĞI İÇEREN FİLLERİ YASAKLAYAN CEZA KANUNU HÜKÜMLERİNİN UYGULAMASI</i>	18
- <i>IRKÇILIĞA VE IRK AYRIMCILIĞINA KARŞI MÜCADELE BAĞLAMINDA CEZA KANUNUNUN TERÖR EYLEMLERİNİ YASAKLAYAN HÜKÜMLERİNİN İÇERİĞİ VE UYGULAMASI</i> ...	19
IRK AYRIMCILIĞIYLA MÜCADELEYE İLİŞKİN MEDENİ KANUN HÜKÜMLERİ.....	21
IRKÇILIKLA VE IRK AYRIMCILIĞIYLA MÜCADELEYE İLİŞKİN DİĞER YASA HÜKÜMLERİ ..	22
ADALETİN UYGULANMASI.....	23
HAKİM VE SAVCILARIN IRKÇILIĞA VE IRK AYRIMCILIĞINA KARŞI MÜCADELE KONUSUNDA EĞİTİLMELERİ.....	24
AYRIMCILIKLA MÜCADELE EDEN ORGANLAR VE DİĞER KURUMLAR.....	25
II. ÇEŞİTLİ ALANLARDA AYRIMCILIK	27
EĞİTİM.....	27
- <i>LOZAN ANTLAŞMASINCA KABUL EDİLMİŞ OLAN AZINLIKLARIN DIŞINDAKİ GRUPLARA MENSUP KİŞİLERİN TÜRKÇEDEN BAŞKA DİLLERDE ÖĞRETİM GÖRMELERİ VE BU DİLLERİN ÖĞRETİMİ</i>	27
- <i>LOZAN ANTLAŞMASINCA KABUL EDİLEN AZINLIK MENSUPLARININ ÇOCUKLARINA TÜRKÇE DIŞINDAKİ DİLLERDE EĞİTİM VERİLMESİ VE BU DİLLERİN ÖĞRETİLMESİ</i>	28
- <i>ANADİLİ TÜRKÇE OLMAYAN ÇOCUKLARIN TÜRKÇE ÖĞRETİM YAPAN OKULLARA DEVAMI</i>	29
- <i>ZORUNLU DİN EĞİTİMİ</i>	30
BARINMA.....	30
SAĞLIK.....	31
KAMU HİZMETLERİNE ERİŞİM.....	31
III. KORUNMAYA MUHTAÇ/HEDEF GRUPLAR	32
LOZAN ANTLAŞMASININ KAPSADIĞI GAYRİMÜSLİM AZINLIK GRUPLARI.....	33
- <i>ERMENİLER</i>	35
- <i>RUMLAR</i>	35
- <i>YAHUDİ TOPLULUKLARI</i>	36
ALEVİLER.....	37
ROMANLAR.....	38
KÜRTLER.....	39
- <i>ÜLKE İÇİNDE YERLERİNDEN EDİLMİŞ İNSANLAR</i>	40
MÜLTECİLER VE SİĞİNMACILAR.....	42
IV. IRKÇI ŞİDDET OLAYLARI	45
V. KAMU SÖYLEMİNDE IRKÇILIK	46
SİYASİ SÖYLEMDE MEVCUT DÜŞÜNCE ORTAMI VE IRKÇILIK.....	46
MEDYA.....	47
VI. ANTİSEMITİZM (YAHUDİ KARŞITLIĞI)	48
VII. DEMOKRATİK AÇILIM	49
VIII. EĞİTİM VE BİLİNÇ DÜZEYİNİN ARTTIRILMASI	49

IX.	KOLLUK KUVVETİ GÖREVLİLERİNİN DAVRANIŞLARI	50
X.	IRKÇILIĞIN VE IRK AYRIMCILIĞININ İZLENMESİ	52
	ARA İZLEME TAVSİYELERİ.....	53
	KAYNAKÇA	55

ÖNSÖZ

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), Avrupa Konseyi tarafından kurulmuştur. ECRI, insan hakları alanında çalışan bağımsız bir izleme kuruluştur olup ırkçılığa ve hoşgörüsüzlüğe ilişkin alanlarda uzmanlaşmıştır. Bu kuruluşun bağımsız ve tarafsız üyeleri, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle ilgili sorunları ele almadaki yetkinlikleri ve manevi ağırlıkları dikkate alınarak belirlenmiştir.

ECRI, yasal faaliyetleri çerçevesinde, ülke bazında izleme çalışmaları yürütür, bu çalışmalar sayesinde her bir üye Devletin ırkçılık ve hoşgörüsüzlük açısından durumunu inceler ve tespit edilen sorunlara çözüm önerileri ve teklifler oluşturur.

ECRI'nin ülke bazında izleme yaklaşımı eşit bir temelde tüm Avrupa Konseyi üye devletlerini kapsar. Çalışmalar 5 yıllık dönemlerde, yılda 9-10 ülkeyi ele alacak şekilde sürdürülür. Birinci dönem raporları 1998 sonu itibarıyla, ikinci dönem raporları 2002 sonu itibarıyla, üçüncü dönem raporları ise 2007 yılı sonu itibarıyla sonuçlandırılmıştır. Dördüncü dönem çalışmaları Ocak 2008'de başlamıştır.

Raporların hazırlanmasında temel alınan çalışma yöntemi, belgelerin incelenmesi, ilgili ülkenin ziyaret edilmesi, ardından da ulusal yetkililerle gizlilik esasına dayanan bir diyalogun oluşturulmasıdır.

ECRI'nin raporları soruşturma sonuçlarının ya da tanık ifadelerinin ürünü değil, çok çeşitli kaynaklardan elde edilen büyük miktarda bilgiye dayalı analizlerdir. Belgelerin incelenmesi, önemli sayıda ulusal ya da uluslararası yazılı kaynağı temel almaktadır. Ayrıntılı bilgi edinmek üzere bizzat yerinde yapılan ziyaretler ilgili mercilerle (resmi ve sivil) doğrudan temasa geçilmesini sağlar. Ulusal yetkililerle geliştirilen gizlilik esasına dayalı diyalog, bu yetkililere metinde yer alabilecek olan kimi maddi hataların düzeltilmesi amacıyla gerek gördükleri hallerde rapor taslağında değişiklik önermeleri imkanını da sunmaktadır. Bu diyalogun sonucunda, ulusal yetkililer eğer arzu ederlerse görüşlerinin ECRI'nin nihai raporunda ek olarak yer almasını talep edebilirler.

Ülke bazındaki dördüncü dönem raporları uygulama ve değerlendirmeyi esas almaktadır. Raporlar, daha önceki ECRI raporlarındaki başlıca tavsiyelerin ne dereceye kadar uygulandığını incelemekte; benimsenen politikaları ve alınan tedbirleri de değerlendirmektedir. Bu raporlarda, söz konusu ülkedeki yeni gelişmelerin de bir incelemesi yer almaktadır.

Dördüncü dönem raporunda yer alan tavsiyeler arasından seçilen bazı spesifik tavsiyelerin öncelikle uygulanması talep edilmektedir. Bu raporun yayınlanmasını izleyen en geç iki yıl içinde ECRI, söz konusu spesifik tavsiyelere ilişkin gelişmeleri takibe alıp bir ara rapor süreci uygulayacaktır.

Aşağıdaki raporun sorumluluğu yalnızca ve tamamen ECRI'ye aittir. Açıkça aksi belirtilmediği takdirde, 30 Nisan 2010 tarihi itibarıyla mevcut durumu kapsamaktadır; bu tarihten sonraki gelişmeler bu analizin kapsamına dahil edilmemiş, varılan sonuçlarda ve ECRI tarafından yapılan önerilerde dikkate alınmamıştır.

ÖZET

ECRI'nin Türkiye hakkında yayınlanan 15 Şubat 2005 tarihli üçüncü raporundan bu yana, bu raporda değinilen bir dizi alanda ilerlemeler kaydedilmiştir.

Türkiye'de 2004 Anayasasının 90. Maddesinde yapılan değişiklikten sonra, uyumsuzluk durumlarında, insan haklarını konu alan anlaşmalar dahil olmak üzere uluslararası anlaşmaların hükümleri ulusal yasaların önüne geçmiştir. Kabul edilen yeni ceza kanunu hükümleri ile ırkçı fiillere ve ırk ayrımcılığına karşı koruma güçlendirilmiş; ayrımcılığı yasaklayan mevcut medeni ve idari yasaların yanısıra, özellikle de Ceza Kanunu'nun yeni 122. Maddesi, alenen ırk ayrımcılığı yapan fiilleri suç kapsamına almıştır. Vatandaşların nüfus cüzdanlarındaki din ibaresi artık zorunlu olmaktan çıkarılmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden kaynaklanan uluslararası yükümlülüklerinin, bunları uygulama sorumluluğu taşıyan hakimler ve savcılar tarafından anlaşılmasını temin etmek ve yeni Ceza Kanununun doğru ve her yerde aynı şekilde uygulanmasını sağlamak üzere yetkililer bu konularda gereken eğitimi verme gayreti içindedirler.

Yetkililer bir Ombudsmanlık kurumu oluşturmayı düşünmektedir; bunun yanısıra bireysel insan hakları şikayetlerinin incelenmesini ve ülkedeki insan haklarının izlenmesini sağlayacak bağımsız bir ulusal insan hakları kurumunun tesisini mümkün kılacak bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Ayrımcılıkla mücadelede ileride yapılması tasarlanan düzenlemelerin bir parçası olarak, bağımsız bir ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik komisyonunun kurulmasına dair bir yasa tasarısı da mevcuttur.

Yetkililer, Türkiye'de Kürtlerin durumuna ilişkin mevcut gerilimleri ele alıp çözmeye yönelik, memnuniyet verici adımlar atmaktadır. 2009 yılında hükümet, Türkiye'deki Kürtleri ilgilendiren çözümlenmemiş sorunlara barışçı yollardan çare bulmak amacıyla bir "demokratik açılım" girişimi başlatmıştır. Bu girişimle bağlantılı olarak yetkililer, Kürtçenin ve diğer azınlık dillerinin öğretileceği, üniversite düzeyinde bir Yaşayan Diller Enstitüsü kurulmasını onaylamıştır. Bu girişimler sayesinde Türk toplumu azınlıklara mensup kimselerin sorunlarını daha gönüllü olarak ve açıkça tartışmaya başlamıştır. Alevi ve Roman topluluklarıyla diyalogu geliştirmek üzere de adımlar atılmıştır. Türkiye'de kabul edilmiş gayrimüslim azınlık temsilcilerinin Vakıflar Konseyi'ne üye olarak katılabilmesi ve bazı gayrimenkullerin gayrimüslim vakıflara iadesi için yeni olanaklar tanınmıştır.

Nüfusun çoğunluğunu azınlıklara mensup kişilerin oluşturduğu bazı bölgeler de dahil olmak üzere, günlük yaşamda sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan eşitsizlikleri azaltmak amacıyla tedbirler alınmıştır. Bedelsiz sağlık hizmeti hakkına sahip düşük gelirliler ve sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan kesimlerin reçeteli ilaç masrafları da artık bu kimselere geri ödenmektedir. Eğitimde, hiç okula gitmemiş yada okulu terk etmiş 10-14 yaşları arasındaki çocuklara – esas olarak Roman çocuklarına – yönelik bir telafi ve yetiştirme programı uygulaması onaylanmıştır.

2009-2010 öğretim yılı başında tüm öğrencilerin ilk ders saatlerinde ayrımcılıkla mücadeleyi konu alan bir dersin verilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Türk Ermeni azınlık okullarına öğretmen tayininin kolaylaştırılması için önlemler alınmıştır. Kullanılan ders kitapları, ayrımcı içerikten arındırılmaları amacıyla incelemeye alınmıştır. Ancak müteakip araştırmalar bu alanda daha fazla çaba gösterilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Azınlık mensuplarına yönelik olumsuz davranışlar dahil, kolluk kuvvetlerinin görevlerini kötüye kullanmalarını önlemek amacıyla tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler arasında, güvenlik güçleri mensuplarının insan hakları konusunda eğitilmeleri için gösterilen önemli gayretler; polis ve jandarma karakollarında görüşme odalarına yerleştirilen ses ve görüntü kayıt sistemleri; ve tıbbi personel ile hakim ve savcılarının, işkence ve kötü muamelenin söz konusu olduğu vakaların en iyi şekilde nasıl incelenip

belgelenebileceği konusunda eğitilmeleri sayılabilir. Bunların yanısıra, polis ve jandarma hakkındaki şikayetleri ele almakla görevlendirilecek bağımsız bir şikayet komisyonu kurulabilmesini mümkün kılacak bir yasa tasarısı da hazırlanmıştır.

ECRI Türkiye'deki bu olumlu gelişmeleri memnuniyetle karşılamaktadır. Ancak, kaydedilen ilerlemelere rağmen bazı sorunlar endişe kaynağı oluşturmaya devam etmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 12 No.lu Protokolü Türkiye tarafından henüz kabul edilmiş değildir.

Türk hukukunda ırk ayrımcılığının bir tanımı bulunmamaktadır ve ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin kapsamlı bir mevzuat da henüz oluşturulmamıştır. Irkçı suç nedenlerinin tüm adi suçları ağırlaştırıcı bir şart oluşturduğu konusunda da Türkiye yasalarında bir hüküm yoktur. Dernekler Kanunu ve Siyasi Partiler Kanunu'nda yer alan bazı maddeler ve bunların uygulamaları da hala endişe kaynağıdır.

Türkiye'de henüz bir Ombudsmanlık yada dengi bir kurum tesis edilmiş değildir; ayrıca, ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadelede uzmanlaşmış bağımsız bir uluslararası oluşum da yoktur.

Türkiye'deki azınlık gruplarının mensupları barışçı görüşlerini ve gayelerini ifade ettiklerinde, bu kişiler Ceza Hukukunun belirli maddelerine göre cezalandırılmaya devam edilmektedir. Azınlıkların barış yanlısı ifadeleri dahi hala Türkiye devletinin bütünlüğünü tehdit eder nitelikte algılanmaktadır. Hükümetin bu konulardaki tutumunda ve yaklaşımlarında yaptığı köklü değişiklikler, yönetimin tüm katmanlarına ulaşmamış gözükmemektedir; buna örnek olarak, hala çok sayıda kovuşturmayı Ceza Kanununun değiştirilen 301. Maddesi uyarınca yapma girişimleri gösterilebilir. Görevlilerin Kürt dilini kamusal alanda kullanmaları halinde bu kişiler hakkında kovuşturma açılabilir; ve Kürtlerin yada diğer azınlıkların çıkarlarını savunan kimseler hakkında da çoğu zaman Ceza Kanunu gereğince kovuşturma başlatılmaktadır. Terörle mücadele yasalarının uygulanış şekli bazı kesimlerin, özellikle Kürt çocukların, haklarının ihlali riskini arttırmaktadır.

Türkiye'deki farklı azınlık gruplarının yasal durumlarındaki belirgin eşitsizlik hala sürmekte olup; bu eşitsizlik özellikle, Lozan Antlaşmasıyla güvence altına alınan ve Türkiye hukukunda gayrimüslim azınlıklar olarak kabul edilen (Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler) vatandaşlarla, bu Antlaşmanın hükümlerinden yararlanamayan diğer azınlık grupları arasında görülmektedir. Bu da, temel hak ve özgürlüklerden yararlanmada bir ayrımcılığa yol açabilmektedir.

Ermeni ve Rum azınlıkların bildirdiğine göre, ders kitaplarının yetersizliği ve kendi dillerinde yetişmiş öğretmen eksikliğinden dolayı bu azınlıklar azınlık dili eğitiminde güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Din adamlarının eğitimi, Rum Ortodoks topluluğu için hala önemli bir sorundur. Yasalardaki boşluklar nedeniyle gayrimüslim vakıfların mülkiyet haklarına ilişkin önemli sorunlar da çözüm beklemektedir.

Türkiye'nin en yoksul ve ücra illerinde, zorlu ekonomik ve sosyal şartlar altında yoğun bir Kürt nüfus yaşamaktadır. İç göçle yer değiştiren nüfusun geri dönüşüne yardımcı olacak – örneğin, Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP), tazminat ödenmesi ve Kasım 2008'den itibaren geliştirilen taşra eylem planları gibi - memnuniyet verici girişimler bulunduğu halde, bu alanda çok yavaş ilerleme kaydedilmekte ve dönüşlerin önündeki engeller halen sürmektedir. Bu süreç içinde, yerinden edilmiş insanlar toplumdaki dışlanmakta ve yaşamlarını ciddi ekonomik ve sosyal güçlükler içinde sürdürmektedirler. Romanlara da eğitim, iş bulma, barınma, sağlık ve kamusal alana erişimde yapılan ayrımcılık devam etmektedir. Yaşamlarını olumsuz ve sağlıksız koşullarda sürdürdükleri gibi toplulukları dağılmakta ve yer değiştirmeye zorlanmaktadır. Aleviler ise ibadetleri konusunda ayrımcılıktan yakınmaktadır.

Eğitim alanında okula devam eden ğrenci sayısı, yoğunlukla Kürtlerin yaşadığı bölgelerde, ülke ortalamasının altındadır; bildirildiğine göre, okula giden Roman çocuklarının sayısı da düşüktür. Okullarda zorunlu din dersi uygulamasında değişiklikler yapılması için hazırlıklar olduğu halde, müfredatın halen sünni islam inancının prensipleri esas alınarak hazırlandığı bildirilmiştir. Türkiye'deki öğrencilerin güne ant içerek başlamaları mecburiyeti de, bir tartışma kaynağı olmaya devam etmektedir.

Türkiye'nin hukuk sisteminde kapsamlı iltica yasaları mevcut değildir; ancak bu alanda çalışmalar sürdürülmektedir. Bu konudaki mevcut yasaların uygulanmasında ve iltica vakalarında izlenen usullerde ciddi kusurlar tespit edilmiş, keyfi gözaltına almaları karşı yeterli koruma sağlanmadığı görülmüştür. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından tanınan binlerce mülteci, Türkiye'de sadece geçici sığınmacı statüsünde kalmaya devam etmektedir. İkamet harcı ödemek zorunda olmaları, bu insanların özellikle korunmaya muhtaç durumlarının dikkate alınmadığını göstermektedir.

Son yıllarda ırkçı siddet olayları meydana gelmiş, bireyler, dine dayanan gerekçelerin tetiklediği, bir kısmı ölümle sonuçlanan ciddi saldırılara maruz kalmıştır. Aşırı milliyetçi yada aşırı sağı yayınlarda alenen yer alan antisemit (Yahudi karşıtı) ifadeler çoğu zaman cezasız kalmaktadır.

Azınlık mensuplarından polis nezaretinde iken hayatını kaybedenler olmuş, şüphelilerin tutuklanma esnasında kötü muameleye uğradığı iddiaları artmıştır. Azınlıklara mensup nüfusun yoğun olduğu yerlerde yapılan gösteriler sırasında polisin aşırı g kullanması endişeleri de artmıştır. Kötü muamelenin söz konusu olduğu ve faillerinin kolluk kuvvetleri mensubu oldukları iddia edilen vakalarda soruşturma ve kovuşturmada yetersizlikler grldğu bildirilmiştir.

Türkiye'de çeşitli azınlık gruplarının durumunu yada ırkçılığın ve ırk ayrımcılığının boyutlarını değerlendirecek tutarlı ve kapsamlı bir veri sistemi henüz bulunmamaktadır.

ECRI bu raporda, Türk yetkililere, aşağıdaki konularda ilave tedbirler alınmasını tavsiye etmektedir.

ECRI, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 12 No.lu Protokolünün Türkiye tarafından en kısa zamanda kabul edilmesini talep etmekte; ve ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadeleye ilişkin bir dizi uluslararası belgenin imzalanıp onaylanmasını tavsiye etmektedir. Anayasada, ceza kanununda, medeni kanunda ve idari kanunda yer alan ırkçılığa, ırk ayrımcılığına ve hoşgrszlye karşı hükümlerin güçlendirilmesine yönelik bir dizi tavsiyelerde bulunmaktadır. Türk yetkilileri, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı güden eylemleri yasaklayan mevcut yasaların ve terörle mücadele yasalarının uygulamada hayata nasıl geçirildiğini yakından incelemeye kuvvetle davet etmektedir. Ayrıca, hakim ve savcılarını, ceza kanunu hükümlerinin ırkçılığa ve ırk ayrımcılığına karşı uygulanması konusundaki eğitme çabalarını sürdürmeleri için yetkilileri kuvvetle teşvik etmektedir.

ECRI Türk yetkililere, ırkçılıkla mücadeleye yönelik ceza kanunu hükümlerinin, ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadeleye ilişkin ulusal mevzuat hakkındaki 7 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararının savunduğu doğrultuda pekiştirilmesini; özellikle, ırkçı sebeplerin tüm adi suçları ağırlaştırıcı bir durum oluşturacağı yönünde bir yasal düzenleme yapılmasını tavsiye etmektedir.*

ECRI, yetkililerin bir Ombudsmanlık kurumu oluşturma yolundaki çabalarını desteklemektedir. İnsan haklarının korunmasını sağlayan mekanizmaların genel yapısı içinde, özel olarak ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadele etmek üzere

* Bu paragrafta yer alan tavsiyeler hakkında ECRI tarafından, bu raporun yayınlanmasını izleyen iki yıl içinde bir ara rapor hazırlanacaktır.

görevlendirilecek bir birimin mümkün olan en yakın zamanda oluşturulmasını yada mevcut mekanizmalardan birinin bu görev için açıkça tespit edilmesini kuvvetle tavsiye etmektedir.

ECRI, anadili Türkçe olmayan çocuklara, Türkçe eğitim veren okullara gönderilmelerinin yanısıra, Türkçeden başka dillerin de öğretilmesi ve bu dillerde eğitim yapılmasının desteklenmesine yönelik bir dizi tavsiyede bulunmaktadır. ECRI aynı zamanda, eğitim sisteminde tüm dini azınlık mensuplarının inançlarına saygı gösterilmesinin gerektiğini vurgulamaktadır. Günlük yaşamın barınma ve sağlık gibi, diğer alanlarında da ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına ilişkin bir dizi tavsiyede bulunmaktadır.

ECRI, gayrimüslim ("Lozan Antlaşması bağlamında") azınlıkların durumlarının iyileştirilmesi için, özellikle eğitim, öğretim ve mülkiyete erişim alanlarında, bir dizi tedbir alınmasını tavsiye etmektedir. Alevilere, Romanlara, Kürtlere, yerinden edilmiş kimselere, mültecilere ve sığınmacılara yönelik ayrımcılığı ortadan kaldırmak için uygun tedbirlerin alınmasını tavsiye etmektedir.

ECRI, Türk yetkilileri, mültecilerin ve sığınmacıların özellikle korunmaya muhtaç olduklarını göz önüne alarak, ya bütün mülteci ve sığınmacıların ikamet harcından muaf tutulması için mevcut ilgili mevzuatta değişiklikler yaparak, yada bunun yapılması çok zaman alacaksa mevcut şartlar dahilinde, hızlı bir çözüm getirmeye teşvik etmektedir. Bu konuya ilişkin olarak ECRI, yetkililere, İçişleri Bakanlığının 19 Mart 2010 tarihli, Mülteciler ve Sığınmacılara ilişkin 19 No.lu Genelgesinin söz konusu sorunları çözümlenmedeki etkililiğini değerlendirebilmeleri için uygulamadaki sonuçlarını yakından izlemelerini tavsiye etmektedir. *

ECRI, yetkilileri, çabalarını ırkçı şiddet olaylarıyla mücadele etme yönünde yoğunlaştırmaya ve ırkçı şiddet içerdiği iddia edilen bütün olayların polis tarafından derinlemesine soruşturulmasını sağlamaya davet etmektedir. Yetkililerin ırkçılıkla ve hoşgörüsüzle mücadelenin gerekliliği hakkında toplumda farkındalık yaratabilmek için daha fazla gayret göstermeleri; Türkiye'de antisemitizm ile mücadelede gerekli bütün önlemleri almaları; ve, güvenlik güçlerince azınlık mensuplarına kötü davranılmasının önüne geçebilmek için daha çok çaba harcamaları tavsiye edilmektedir.

ECRI, Türk yetkililerin polis ve diğer kolluk kuvvetlerinden ve kovuşturma mercilerinden ayrı ve bağımsız, polisin yada diğer kolluk kuvvetlerinin görevlerini kötüye kullandıklarının iddia edildiği vakaları, azınlık mensuplarına yönelik kötü muamele dahil, soruşturmakla görevli olacak bir kurumu oluşturmaya yönelik yasaları mümkün olan en kısa sürede çıkarmalarını ve yürürlüğe koymalarını tavsiye etmektedir. *

ECRI, yetkilileri, Türkiye'deki Kürtlerin durumuna ilişkin sorunlara barışçı yollardan çözüm getirilmesi yönünde çaba harcamaları için kuvvetle teşvik etmektedir. Okul müfredatlarının ve ders kitaplarının, ırkçılıkla ve yabancı düşmanlığıyla mücadeleyi, hoşgörüyü ve ayrımcılık yapılmamasını telkin eden değerleri yayacak ve teşvik edecek şekilde hazırlanması; ve öğretmenlerin de bunlarla ilgili insan hakları ve ayrımcılık karşıtı konularda eğitilmeleri için yetkililerin daha çok gayret göstermelerini tavsiye etmektedir.

ECRI, verilerin korunması ve özel hayatın gizliliğinin korunması esaslarına uyularak, azınlık gruplarının hayatın farklı alanlarındaki durumlarının değerlendirilebilmesi için yöntemler belirlenmesini ve bunları yaparken gizlilik ilkelerine gereken saygının gösterilmesini, kimliklerin açıklanması için önceden izni alınmasını ve ancak kişilerin istemesi durumunda açıklanmasını tavsiye etmektedir.

TESPİTLER VE TAVSİYELER

I. Konuya ilişkin mevcut yasalar ve bunların uygulaması

Uluslararası hukuki belgeler

1. ECRI, üçüncü Türkiye raporunda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 12 No.lu Protokolünü Türkiye'nin acilen onaylamasını; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 14. Maddesi uyarınca beyanda bulunmasını; Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 27. Maddesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 13. Maddesi hakkında koyduğu çekinceleri kaldırmasını tavsiye etmiştir.
2. ECRI, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 12 No.lu Protokolünü (ayrımcılığın genel olarak yasaklanması) henüz onaylamadığı gibi, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesine bireysel başvuruları ele alma yetkisi veren Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 14. Maddesi uyarınca beyanda bulunmadığına da dikkat çekmektedir. Türkiye'nin 24 Kasım 2006'da Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Geçici Protokolünü onaylamasını, böylece, bireysel başvuruları kabul edip ele almak üzere İnsan Hakları Komitesinin yetkinliğini kabul etmiş olmasını ECRI memnuniyetle karşılamakta; ancak, Komitenin Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme tarafından güvence altına alınanlar dışındaki hakların konu edildiği diğer davalarda, bu Sözleşmenin 26. Maddesince (ayrımcılığın yasaklanması) Komite'ye tanınan yetkilere açıkça çekince koymasını üzüntüyle karşılamaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'nin yargı alanında ırk ayrımcılığı mağduru olan kimselerin, uluslararası düzeyde sağlanması muhtemel bazı çözüm yollarına ve haklara erişim imkanları bulunmamaktadır: yalnızca, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek Protokolleri veya Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme tarafından tanınan spesifik hak ve özgürlüklerde ayrımcılık yapılması durumunda, uluslararası düzeyde tazminat talebinde bulunabilmekteler.
3. Türkiye, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin¹ 27. Maddesine koyduğu çekinceyi kaldırmamıştır; ve bu Sözleşme bu çekinceye göre halen, Anayasanın ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşmasının² ilgili hükümleri ve maddeleri uyarınca yorumlanmakta ve uygulanmaktadır. Türkiye, aynı zamanda, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 13. Maddesine koyduğu çekinceyi de kaldırmamıştır; buna göre Türkiye, 13. Maddenin 3. ve 4. paragraflarını (ebeveynlerin çocuklarına kendi inançları doğrultusunda dini ve ahlaki eğitim verme özgürlüklerine ve gerçek ve tüzel kişilerin eğitim kurumları kurma ve işletme özgürlüklerine saygı gösterilmesi hakkında) Türkiye Anayasasının³ 3., 14., ve 42. Maddelerinin hükümlerine göre uygulama hakkını saklı tutmaktadır.
4. ECRI, üçüncü Türkiye raporunda, Türkiye'nin, Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesini, Bölgesel ve Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ni, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmeyi, Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılımı Sözleşmesini ve Avrupa Uyrukluk Sözleşmesini imzalayıp onaylamasını tavsiye etmiştir. Bunların

¹ Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 27. Maddesine göre etnik, din, dil bakımından azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu azınlık mensuplarının, kendi topluluklarındaki diğer şahıslarla birlikte kendi kültürlerini yaşatma, kendi dinlerini açıkça ifade edip uygulama, veya kendi dillerini kullanma hakları engellenemez."

² Bkz. aşağıda ileride, madde 9.

³ Bkz. aşağıda ileride, Anayasal hükümler ve diğer temel hükümler.

yanısına ECRI Türkiye'nin, bilgisayar sistemleri yoluyla işlenen ve ırkçılık ve yabancı düşmanlığı içeren suçların cezalandırılması hakkındaki Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesini ve Ek Protokollerini; ve, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeyi de onaylamasını tavsiye etmiştir.

5. ECRI, Türkiye'nin 27 Eylül 2004 tarihinde Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi kabul etmiş olmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Türkiye'nin 27 Haziran 2007'de (Gözden geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartını, 28 Eylül 2009'da da Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesini ve bu Sözleşmenin Protokolünü kabul etmiş olmasını da ilgiyle izlemektedir.⁴ Ancak ECRI, Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme, Bölgesel ve Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme, Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılımı Sözleşmesi, Avrupa Uyruklu Sözleşmesi ve bilgisayar sistemleri yoluyla işlenen ve ırkçılık ve yabancı düşmanlığı içeren suçların cezalandırılması hakkındaki Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi ve bunun Ek Protokolleri hakkındaki durumun üçüncü ECRI raporundan beri değişmemiş olmasını esefle karşılamaktadır.

6. ECRI Türkiye'yi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 12 No.lu Protokolünü en kısa sürede onaylamaya davet etmektedir. Türkiye'nin, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesine bireysel başvuruları ele alma yetkisi veren Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 14. Maddesi uyarınca beyanda bulunması için; ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 27. Maddesine ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 13. Maddesine koyduğu çekinceleri kaldırması için yaptığı tavsiyeyi yinelemektedir.

7. ECRI, Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesini, Bölgesel ve Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Sözleşmesini, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmeyi, Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılımı Sözleşmesini ve Avrupa Uyruklu Sözleşmesi'ni imzalayıp onaylamasını yeniden tavsiye etmektedir.

8. ECRI, bilgisayar ağları yoluyla işlenen ve ırkçılık ve yabancı düşmanlığı içeren suçların cezalandırılması hakkındaki Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesinin ve Ek Protokollerinin Türkiye tarafından onaylanmasını yeniden tavsiye etmektedir.

9. Günümüzde Türkiye'de yaşayan azınlıkların durumunu etkilemeye devam eden kilit antlaşma 1923 tarihli Lozan Antlaşmasıdır. Bölüm III, Türkiye'deki gayrimüslim azınlıkların durumunu ele almakta, ve Yunanistan'da yaşayan Müslüman azınlıklara mütakabiliyet esasına göre aynı hakları tanımaktadır. Müslüman olmayan Türkiye uyruklu azınlıklara bazı haklar açıkça tanınmaktadır; örneğin, yasalar önünde eşitlik gibi, medeni ve siyasi hakların uygulanmasında ayırım yapılmaması gibi, (kendi imkanlarıyla) yardım kuruluşları, dini ve sosyal kurumlar, okullar ve benzer eğitim kuruluşları oluşturma ve işletme ve buralarda kendi dillerini özgürce kullanma ve inançlarını özgürce uygulama hakkı gibi. Türk hukukunca yorumlandığı şekliyle, yalnızca Lozan Antlaşması kapsamında yer alan gayrimüslim azınlıklara mensup vatandaşlar Türkiye'de "azınlık" addedilmektedir. Lozan Antlaşmasının Türk hukukunca kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanması, bu Antlaşmanın hükümlerinin yalnızca Ermeni, Rum ve Yahudi toplulukları için geçerli olacağı

⁴ Bkz., aşağıda ileride, Korunmaya Muhtaç Gruplar – Kürtler – Yer değiştirmek zorunda kalanlar; Türkiye'de ırk ayrımcılığıyla mücadeleyi ilgilendirmesi açısından Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ve ek Protokolü çerçevesindeki konular.

anlamına gelmektedir; Romanlar, Süryaniler ve Kürtler gibi diğer azınlık grupları bu Antlaşmanın hükümlerinden yararlanamamaktadır. Bu durum da Türkiye’de yaşayan çeşitli azınlık grupları arasında önemli eşitsizlikler yaratmaktadır; bu konu ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecektir.⁵ ECRI, daha önce Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CERD) tarafından dile getirilen kaygıları paylaşmaktadır; etnik grupların tespitinde kısıtlayıcı kriterlerin uygulanması ve bazı gruplar resmen tanınırken diğerlerinin reddedilmesi, farklı gruplara farklı davranılması sonucunu doğurabilir, bu da temel hak ve özgürlüklerden yararlanmada ayrımcılığa yol açabilir.⁶ ECRI bu bağlamda, resmen kabul edilmeyen azınlık gruplarına etnik, linguistik, kültürel yada dini kimliklerini korumalarında yardımcı olacak spesifik haklar tanınmadığına da dikkat çekmektedir.

Anayasal hükümler ve diğer temel hükümler

10. ECRI, üçüncü Türkiye raporunda, Türk yetkilileri Anayasanın (2001’de kabul edilen) yeni hükümlerini, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihat hukukuyla tam uyumlu olarak uygulamaya ve ifade özgürlüğünün daha geniş biçimde kabul görmesine yönelik bu değişikliklerin mevzuatta, tüzüklerde, mahkeme içtihatlarında ve idari uygulamada yansıtılmasına özen göstermeye teşvik etmiştir. Bunun yanısıra, Türk yetkilileri, yapılması muhtemel Anayasa ve ilgili yasa değişikliği sürecinde, ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadelede ulusal mevzuata ilişkin ECRI’nin 7 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararını dikkate almaya teşvik etmiş; Anayasa’nın, eşit muamele ilkesini, devletin bireylerin eşitliğini gözetme ve, “ırk”, renk, dil, din, milliyet yada milli veya etnik köken nedeniyle yapılan ayrımcılığa maruz kalmama haklarını geliştirme yükümlülüğünü öne çıkarmasının önemini vurgulamıştır.
11. Anayasanın 10. Maddesine göre: “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.” Milliyet veya milli yada etnik köken bu maddenin kapsamında açıkça yer almamaktadır.
12. Anayasanın 24. Maddesinde, diğerlerinin yanısıra şu hükümler yer alır: “Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.” Bu hükmün uygulamadaki sonuçları aşağıda ayrıntılarıyla ele alınmaktadır.⁷
13. Anayasanın 42. Maddesine göre “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez.” Kendi çocuklarının anadillerini öğrenebildiği kendi özel eğitim kurumlarını kurma yetkisine sahip, kabul edilmiş azınlık mensupları (Lozan Antlaşmasınca tanınan Ermeni, Rum Ortodoks ve Yahudi azınlıklar) bu hükmün dışında tutulmuştur. Okullarda, eğitim ve öğretim kurumlarında diğer yabancı dillerin öğretimi yasalarca düzenlenir. Bu hükmün ortaya çıkardığı sonuçlar aşağıda ele alınacaktır.⁸
14. Anayasanın 90. Maddesi 2004 yılında değiştirilmiştir. Mevcut haline göre, Türkiye’nin taraf olduğu temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalarla ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda uluslararası antlaşma hükümleri esas alınır. Bu da,

⁵ Bkz., aşağıda, örneğin, Farklı Alanlarda Ayrımcılık ve Korunmaya Muhtaç Gruplar.

⁶ BM CERD: Sözleşmenin 6. Maddesi, Devlet Tarafları Tarafından Sunulan Raporların İncelenmesi: Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi sonuç bölümü, CERD/C/TUR/CO/3, 4 Mart 2009, para. 12.

⁷ Bkz., aşağıda, Korunmaya Muhtaç/Hedef Gruplar – Aleviler.

⁸ Bkz., aşağıda, Farklı Alanlarda Ayrımcılık – Eğitim.

örneğin, herhangi bir ihtilaf durumunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerinin ulusal yasalara göre öncelik kazanacağı anlamına gelmektedir. ECRI, Türk hukukunda diğer antlaşma ve sözleşmelerin yanısıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini doğrudan yürürlüğe girmesini hedefleyen bu gelişmeyi olumlu karşılamakta, yargıçların bu bağlamdaki görevlerini yerine getirebilmek için tam donanımlı hale getirilmelerinin önemini vurgulamaktadır.⁹

15. ECRI, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi standartları doğrultusunda, Türkiye'deki temel hak ve özgürlüklere daha fazla anayasal güvence sağlanması yönünde yetkililerin şimdiye kadar göstermiş oldukları gayretleri ilgiyle izlemektedir. Anayasada ilave değişikliklerin de gündeme gelebileceğini belirtip bunun, Türkiye Anayasası'nın Türkiye'deki etnik çeşitliliğin tanınması ve ifade edilmesinin önünde bir engel oluşturmadığının açık ve seçik olarak temin edilmesi için bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

16. ECRI, Türk yetkilileri, yapılması muhtemel Anayasa ve ilgili yasa değişikliği sürecinde, ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadelede ulusal mevzuata ilişkin ECRI'nin 7 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararını dikkate almaya kuvvetle teşvik etmektedir. Anayasa'nın, eşit muamele ilkesini, devletin bireylerin eşitliğini gözetme ve, yalnızca "ırk", renk ve din açısından değil, aynı zamanda dil, milliyet yada milli veya etnik köken nedeniyle yapılan ayrımcılıktan korunma haklarını geliştirilme yükümlülüğünü öne çıkarmasının önemini vurgulamaktadır.

İrkçılığa ve ırk ayrımcılığına karşı ceza kanunu hükümleri

17. ECRI, üçüncü Türkiye raporunda, Türk Ceza Kanununun kin ve nefret duygularını kışkırtmayı yasaklayan 312. Maddesinin, bu hükmün lafzı ve ruhu uyarınca ırkçı beyanları cezalandırma amacıyla uygulanmasının temini yönündeki gayretlerini sürdürmeye Türk yetkilileri davet etmiştir. ECRI, Türk yetkilileri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ifade özgürlüğüne ilişkin içtihadını dikkate alarak 312. Maddenin uygulanacağı durumları tespit edebilmeleri için savcılara, hakimlere ve avukatlara eğitim programları düzenlemeyi sürdürmeye teşvik etmiştir. ECRI aynı zamanda, yetkilileri ceza kanununun ırkçılıkla mücadeleyi amaçlayan hükümlerini, özellikle ırkçı nedenlerin tüm adi suçları ağırlaştırıcı koşul oluşturması hükmüne yer vererek pekiştirmeye teşvik etmiştir.

- *İrkçilik ve ırk ayrımcılığı yapan fiilleri yasaklayan ceza kanununun içeriği*¹⁰

18. 1 Haziran 2005 tarihinde Türkiye'de yeni Ceza Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu yeni kanunda ırkçılık ve ırk ayrımcılığı yapan fiilleri suç olarak cezalandıran bazı hükümler yer almaktadır. Yeni Ceza Kanunu'nda 76. Madde ile soykırım, 77. Madde ile insanlığa karşı işlenen suçlar yasaklanmaktadır; 122. Madde ile ise, bir şahsa karşı dil, ırk, renk, cinsiyet, fiziksel engel, siyasi görüş, felsefi inanç, din, mezhep yada benzer bir nedenle ayırım yaparak bir taşınır yada taşınmaz malın satılmasını yada devrini yada bir hizmetin icrasını yada hizmetten yararlanılmasını engelleyen veya bir kişinin işe almasını yada alınmamasını yukarıda sayılan nedenlere bağlayan, besin maddelerini vermeyen yada kamuya sunulan bir hizmeti yapmayı reddeden veya bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engelleyen kimse hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis veya para cezası verilmektedir. 135. Maddeye göre, hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimseye altı aydan üç yıla kadar

⁹ Bkz., aşağıda, ifade özgürlüğüne ilişkin, ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadeleyi ilgilendiren Ceza kanunu hükümleri.

¹⁰ İrkçılık ve ırk ayrımcılığıyla ilgili mevzuata ilişkin ECRI'nin 7 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararında belirtildiğine göre "ırkçılık", ırk, renk, dil, din, milliyet yada milli ve etnik kökeni nedeniyle bir kişiyi yada kesimi hor görmeyi veya bir kişiyi yada kesimi üstün görmeyi haklı çıkarmak olarak tarif edilmektedir. Bkz., Tavsiye Kararı Madde 1 a).

- hapis cezası verilmekte; kişilerin siyasi, felsefi yada dini görüşlerine yada ırksal kökenlerine, ahlaki eğilimlerine, cinsel yaşamlarına, sağlık durumlarına yada sendika bağlantılarına ilişkin bilgileri kişisel veri olarak kaydeden kimse de yukarıdaki hükme göre cezalandırılmaktadır. Yeni Kanununun 3. Maddesinin 2. fıkrası, bizzat Ceza Kanununun uygulamasında, ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk ve milli köken dahil olmak üzere bir dizi nedenle ayırım yapılmasını yasaklamaktadır.
19. Yeni Ceza Kanununun, daha önceki 312. Maddeyi değiştiren 216. Maddesinin 1. fıkrasına göre halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen kışkırtan kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. 216. Maddenin 2. fıkrasına göre, halkın bir kesimini 1. fıkrada sıralanan farklılıklara yada cinsiyet farklılığına dayanarak alenen aşağılamanın cezası altı aydan bir yıla kadar hapis cezasıdır. 216. Maddenin 3. fıkrasına göre ise, halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri alenen aşağılamak, fiilin kamu barışını bozmaya yatkın olması halinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır.
20. 2005'te yürürlüğe giren, yeni Ceza Kanununun 301. Maddesinin 1. fıkrası "Türklüğü, Cumhuriyeti veya Türkiye Büyük Millet Meclisini alenen aşağılayan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır" hükmünü içerir. Bu hüküm, özellikle, azınlık mensuplarının ifade özgürlüğünü etkilemesi nedeniyle ağır eleştirilere uğramış ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. Maddesini ihlal ettiği tespit edilince 30 Nisan 2008 tarihinde değiştirilmiştir. Değiştirilen 301. Maddenin 1. fıkrasında şu hüküm yer almaktadır: "Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini veya Devletin yargı organlarını alenen aşağılayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."¹¹ 30 Nisan 2008'de kabul edilen yeni haliyle 301. Maddenin 4. fıkrasına göre, 301. Maddenin ihlali nedeniyle oluşan suçlardan dolayı soruşturma yapılması Adalet Bakanının iznine bağlanmıştır. Yeni Ceza Kanununun başka hükümlerinde yapılan değişikliklerde de gözlemlendiği gibi, bu yeni hükmün metni biraz farklı olmasına rağmen, özünde daha önceki hükümlerle aynı olduğu görülmektedir.¹² 216. Maddenin yanısıra 301. Maddenin var oluşunun normlarda bir hiyerarşi meydana getirdiğine sivil toplum unsurları da işaret etmektedir; üstelik toplumun bir kesiminin "ırkı" veya dini değerleri nedeniyle alenen aşağılanmasına verilen azami ceza, Devletin aşağılanmasına verilen cezadan daha azdır.
21. ECRI, Ceza Kanununun, ırkçılığa ve ırk ayrımcılığına karşı daha güçlü koruma sağlayan yeni hükümlerini ve özellikle, ırk ayrımcılığının en aleni şekillerini cezalandıran 122. Maddeyi memnuniyetle karşılamaktadır. Bununla birlikte, Türk hukukunda, ırkçı nedenlerin tüm adi suçları ağırlaştırıcı bir koşul oluşturduğuna dair bir hüküm bulunmadığına da dikkat çekmektedir. ECRI, 216. Maddede uzunca sıralanan nedenlerin, etnik köken yada dil farkı nedeniyle halkın bazı kesimlerine karşı kin ve düşmanlığın alenen kışkırtılmasını veya bazı kesimlerin alenen aşağılanmasını açıkça yasaklamadığını da gözlemlemektedir; ECRI, kendi görüşüne göre, kişilerin veya bir kesimin tahrike, hakaretlere, aşağılanmaya ve tehditlere karşı yasalarca korunmasını gerektiren sebepler arasında bu kriterlerin de yer alması gerektiğini yetkililerin

¹¹ Bu hükmün İngilizce karşılığı, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Bakan Yardımcıları Bilgilendirme Belgesinde yer aldığı gibidir, 23 Mayıs 2008 tarihli CM/Inf/DH(2008)26, Türkiye'de İfade Özgürlüğü: Kaydedilen İlerlemeler – Bekleyen Konular

¹² CM/Inf/DH(2008)26 s.5. Avrupa Komisyonu, 2008 Türkiye İlerleme Raporu, 05.11.2008, Bölüm 2.2, s. 15.

dikkatine sunmaktadır.¹³ 216. Maddenin 1. fıkrasına göre bir suçun, sadece kamu düzeni açısından “açık ve yakın bir tehlike” oluşturduğu takdirde tahrik sayılabildiğine de dikkat çekilmiştir. ECRI, bu yüksek eşığe sahip olmayan suçların 216. Maddenin 2. yada 3. fıkralarınca kapsanmasını ümit etmekte; bu durumda bile verilebilecek cezaların yeterli olmayacağını belirtmektedir. Ceza Kanununun, 301. Madde gibi, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı yapan fiillere açıkça atıfta bulunmayan bu hükümlerinin ve diğer bazı hükümlerinin uygulaması aşağıda ayrıntılarıyla ele alınacaktır.¹⁴

22. ECRI, Türk yetkililere, ırkçılıkla mücadeleyle hedefleyen ceza kanunu hükümlerinin, ırkçı suç nedenlerinin, işlenen tüm adi suçları ağırlaştırıcı bir durum olarak kabul edilerek, ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadeleye ilişkin ulusal mevzuat hakkındaki ECRI'nin 7 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararı doğrultusunda desteklenmesini tavsiye etmektedir.
23. ECRI, 216. Maddedeki şartların, etnik köken veya dil nedeniyle tahrik yada aşağılama ifadelerini de kapsamını tavsiye etmektedir. Bu hükümde yer alan şartların sürekli izlenmesini, özellikle de, bir suçun tahrik sayılabilmesi için kamu düzenine “açık ve yakın tehlike” oluşturması gerekliliğinin uygulamadaki sonuçlarının takibini tavsiye etmektedir.

- *İrkçilik ve ırk ayrımcılığı içeren fiilleri yasaklayan ceza kanunu hükümlerinin uygulaması*

24. Ceza Kanununun yeni hükümlerinin uygulamadaki etkileri hakkındaki istatistikler oldukça sınırlıdır. Yetkililer, bugüne kadar Ceza Kanununun 122. Maddesine dayanan yalnızca iki vakanın - biri 2006 yılında diğeri de 2007 yılında - dava konusu olduğunu bildirmişlerdir; bu davalara ilişkin kovuşturma halen devam etmektedir. Dolayısıyla, bu hükme ilişkin bir içtihat henüz oluşmuş değildir.
25. ECRI'nin Ceza Hukukunun (daha önceki 312. Maddenin biraz değiştirilmiş hali olan) 216. Maddesine ilişkin uygulamalar hakkındaki kaygıları sürmektedir; bu Madde, gazetecilerin, yazarların, yayıncıların, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme tarafından güvence altına alınan hakları savunan yada azınlıkları ve özellikle Kürtleri ilgilendiren konularda barışçı görüş bildiren, insan hakları konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının üyelerinin ve diğer kimselerin yargılanıp mahkum edilmelerinde uygulanmaya devam edilmiştir. Sivil toplum görevlilerinin özellikle belirttiğine göre, azınlık grupları mensuplarına karşı ırkçı ifadeler kullanan kimseler aleyhine 216. Madde uyarınca dava açılması çok ender görülen bir durumdur; ceza kanunun uygulamasında halen hakim olan yaklaşımın hedefi, diğer kimseler veya kesimler aleyhine nefreti tahrik etmeyen veya bu kimse ve kesimleri aşağılamayan tüm görüşlerin, azınlıkların görüşleri dahil olmak üzere, barışçı bir şekilde ifade edilmesini savunmaktan ziyade, kimliklerini dışa vurmaları Türk devletinin bütünlüğüne tehdit olarak algılanan azınlık mensuplarıdır. Basın Yasası ve Terörle Mücadele Yasasının yanısıra Ceza Kanununun diğer hükümleri de benzer kovuşturmalarda uygulanmıştır. Ceza kanununun 301. Maddesiyle ilgili olarak, bu hükümde Mayıs 2008'de yapılan değişikliğin ardından, Adalet Bakanlığının sürmekte olan 914 davayı incelediği, toplam 77 davaya devam izni verildiği; 301. Maddenin yürürlüğe girmesinden itibaren başlatılan 210 yeni soruşturmanın ise sekizine devam etme izni verildiği bildirilmiştir.¹⁵

¹³ Bkz., ECRI Genel Politika Tavsiye Kararı No. 7, paragraf 18 a)-c).

¹⁴ Bkz., ırkçılığı ve ırk ayrımcılığını yasaklayan ceza kanunu hükümleri.

¹⁵ Avrupa Komisyonu, 2008 Türkiye İlerleme Raporu, 14.10.2009, Bölüm 2.2, s. 17.

26. Ceza mahkemelerinin hangi davalara bakacağına yürütmenin belirleyici bir rol oynadığı bir mekanizmanın sürdürülmesinin, uzun dönemde uygun olup olmadığı hakkında şüpheleri bulunan ECRI, Ceza Hukukunun 301. Maddesinde değişiklik yapıldığından beri uygulamada Adalet Bakanlığının, bu madde gerekçesiyle açılan veya açılması düşünülen çok sayıda ceza davasını durdurmuş olmasından memnuniyet duymakta ve bu durdurmalar sayesinde nihai olarak şikayetlerin azalacağını – hatta yetkililerin artık bu maddeye gerek kalmadığına hükmedecekleri bir noktaya ulaşılacağını - ümit etmektedir. Hala çok sayıda kovuşturmanın bu maddenin hükümleri çerçevesinde sürdürülmesi, azınlık kimlikleri gibi bazı konularda ifade özgürlüğünü engelleyebilir; oysa, karşılıklı anlayış ve hoşgörünün oluşmasında özgürce tartışma ortamı hayati önem taşır. Ayrıca, ECRI'nin, Ceza Kanununun bazı hükümlerinin uygulamasındaki tutumun genel olarak sonuçlarına ilişkin kaygıları bulunmaktadır; mevcut uygulama ile esasen korunması gereken kişilere zarar verildiğini, bu Kanunun bazı hükümlerinin, Türkiye'deki azınlık mensupları gibi barışçı görüşleri ve meşru gayelerini dile getiren kişilerin cezalandırılması için uygulanmaya devam edildiğini düşünmektedir. Bu bağlamda ECRI, uluslararası standartların doğru uygulanabilmesi için hakim ve savcılara verilen eğitimin sürdürülmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır.¹⁶

27. ECRI, Türk yetkilileri ceza kanununun ırkçılık ve ırk ayrımcılığı yapan fiilleri yasaklayan mevcut hükümlerin uygulanışını yakından izlemeye kuvvetle teşvik etmektedir. Bunu yaparken, kin ve nefret duygularının tahriki ve benzer suçların, ilgili hükümlerin lafzı ve ruhuna uygun bir şekilde yasaklanması gerektiği özellikle göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yasaklama, azınlıkların görüşlerini barışçı bir şekilde ortaya koyan kişileri cezalandırmak için bir bahane olarak kullanılmamalı; aksine, toplumda var olan farklı görüşlerin, başka şahısları veya kesimleri tehlikeye atmayacak şekilde, açıkça ifade edilip özgürce tartışılmasını mümkün kılmalıdır.

28. ECRI, hakim ve savcılarının eğitilmelerine ilişkin aşağıda belirtilen tavsiyelere atıfta bulunarak, yetkilileri bu alandaki gayretlerini sürdürmeye; özellikle, ırkçılığa ve ırk ayrımcılığına karşı ceza kanunu hükümlerini uluslararası standartlara uygun olarak uygulamaya kuvvetle teşvik etmektedir.

- *İrkçiliğe ve ırk ayrımcılığına karşı mücadele bağlamında Ceza Kanununun terör eylemlerini yasaklayan hükümlerinin içeriği ve uygulaması*

29. Türkiye'de 2006 yılından önce yürürlükte olan terörle mücadele yasaları, terörizmi genel ve muğlak bir şekilde tanımladığı için eleştirilmekteydi; bu da adi suçların, çok daha ağır cezalara tabi terör eylemleri olarak görülmesine neden olan bir boş alan yaratıyor ve polis tarafından gözaltında tutulurken kötü muamele görenlere yeterince koruma sağlanamıyordu. Bu son noktaya ilişkin olarak ECRI, 2005 yılında değişiklik yapılarak yürürlüğe giren Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununu memnuniyetle karşılamaktadır; bu Kanun ile polis nezaretinde olan kimseler için geçerli olan usullere ilişkin mevcut teminatlar güçlendirilmiştir. Ancak ECRI, suç isnat etmek konusunda, bir terörist örgüt adına hareket ettiği kabul edilen kimseler hakkında, bu örgütün üyesi olsunlar yada olmasınlar, üyesi olarak kabul edilip kovuşturma açılmasını anlayışla karşılamaktadır; bu hükmün, terörist bir örgüt tarafından düzenlenen gösterilere katılanların, sadece bu katılımlarından dolayı terör fiiliyle suçlanabilmesine yol açacak şekilde yorumlandığı bildirilmiştir.

30. Üçüncü ECRI raporundan beri terörle mücadele yasasının 220. ve 314. Maddelerinde yapılan değişikliklerle, onbeş ila onsekiz yaşındaki çocuklar hakkında yetişkinler gibi kovuşturma yapılması imkanı getirilmiştir. Ceza

¹⁶ Bkz., aşağıda ilerde, Hakim ve savcılarının ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele hakkında eğitilmeleri.

Muhakemeleri Usulü Kanununun, Çocukların Korunmasına ilişkin 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin bazı hükümleri çocuklara karşı uygulanan muamelede güvenceler getirirse de, 2006'da 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ile, terörle mücadele hükümlerini ihlal etmekle suçlanan çocukların cezalarına ve onları bu davalarda yargılamaya yetkili mahkemelere ilişkin bazı istisnalar getirilmiştir. Haklarında terörle mücadeleye ilişkin hükümler uyarınca kovuşturma açılan çocukların sayısının, hükümlerin değiştirildiği 2006 yılından beri büyük oranda artmış olmasından ECRI büyük kaygı duymaktadır. Yüzlerce çocuk bu hükümler nedeniyle gözaltında tutulmakta, gözaltına alınırken (her ne kadar bu, yukarıda sözü edilen hükümlerin ihlali anlamına gelecektir de) bir avukata erişim imkanı çoğu zaman bulamamakta, böylece polis tarafından kötü muamele görme riski artmaktadır. Bu raporlar özellikle güneydoğu Türkiye'de Kürt yanlısı gösterilere katılan Kürt çocukları ilgilendirmektedir; bu çocuklar terör örgütünün propagandasını yapmakla suçlanmakta ve yetişkinler gibi muamele görmektedirler.

31. Daha ağır cezalar içerebilen terörle mücadele hükümlerinin adi suçlar için de uygulanabilecek olması ve bu uygulamanın özellikle Kürtler açısından sonuçlar doğurabilmesi hakkında raporlar ECRI'yi endişelendirmektedir. ECRI için bir başka endişe kaynağı da, gözaltına alındıkları anda bir avukata erişim imkanı olmayan çocukların gözaltında tutulmalarının uluslararası insan hakları standartları ile çelişme ihtimalidir;¹⁷ dahası, ilgili mevzuat tarafsız görünse de yürürlükte olan terörle mücadele hükümlerinin uygulanış şekli, bazı kesimlerin, özellikle Kürt çocukların haklarının ihlaline neden olabilir. ECRI, terörle mücadelenin devletlerin görevi olduğunu kabul etmekle birlikte terörle mücadelenin ırk ayrımcılığını, doğrudan yada dolaylı olarak, besleyecek bir vasıta haline gelmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. ECRI, Mart 2010'da, başka konuların yanısıra, terörle suçlanan 18 yaşından küçük çocuklara verilen cezaları azaltacak ve bu tür suçlar isnat edilen tüm çocukların çocuk mahkemelerinde yargılanmaları sağlayacak bir Önergenin Hükümet tarafından Meclise sunulmasını ilgiyle izlemiştir.¹⁸

32. ECRI, Türk yetkililerin, terörle mücadele yasalarının uluslararası insan hakları standartlarına tam uyumlu hale getirilmesi için ve, kişilerin veya grupların gerçek ve varsayılan ırkına, rengine, diline, milliyetine veya milli yada etnik kökenine dayanarak ayırım yapmaksızın uygulanması için gereken tüm önlemleri almalarını kuvvetle tavsiye etmektedir. Yetkililerin dikkatini, terörle mücadelenin yanısıra ırkçılıkla mücadele hakkındaki ECRI'nin 8 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararına çekmektedir; bu Karar, devletlerin terörle mücadele mevzuatlarını ve yönetmeliklerini, kişilere veya gruplara "ırk", renk, dil, din, milliyet yada milli veya etnik kökenleri nedeniyle doğrudan yada dolaylı olarak ayırım yapılmamasını sağlayacak şekilde gözden geçirmelerini ve varsa bu tür ayrımcı yasaları yürürlükten kaldırmalarını tavsiye etmektedir.

¹⁷ Bkz. özellikle, CPT standartları, VI – Özgürlükten yoksun bırakılan çocuklar, madde.23; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı Rec(2003)20, madde. 15.

¹⁸ Yetkililer tedbir paketinin 22 Temmuz 2010'da kabul edildiğini bildirmişlerdir (mevcut raporun denkleştirme döneminden sonra); bu pakette, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda çocuklar için öngörülen cezalardaki ve çocukları yargılayacak yetkili mahkemelere ilişkin istisnalar iptal edilmiş; terörle mücadele hükümlerine göre hüküm giyen çocukların şartlı salıverme süreleri kısaltılmış; 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 32. ve 33 Maddelerindeki cezalar azaltılmış; çocuklara, polislin görevini yapmasına engel olmak üzere mukavemet gösterme suçu ile veya toplantı ve gösteriler sırasında propaganda suçu işledikleri için aldıkları cezaya ek olarak yasadışı örgüt üyesi olmaları nedeniyle ceza verilmemesi sağlanmıştır.

İrk ayrımcılığıyla mücadeleye ilişkin medeni kanun hükümleri

33. ECRI Üçüncü Türkiye raporunda, ırk ayrımcılığı ile mücadele edebilmek için Türk yetkililerin medeni ve idari kanunlarını güçlendirmeyi sürdürmelerini tavsiye etmiştir. ECRI özellikle, doğrudan ve dolaylı ırk ayrımcılığı yasağının, tüm kamu yetkililerine ve, ister kamu sektöründe ister özel sektörde olsun, günlük hayatın tüm alanlarında tüm özel ve tüzel kişilere uygulanması gerektiğinin altını çizmiştir.
34. Yukarıda da söz edildiği gibi,¹⁹ yeni Ceza Kanunu ırk ayrımcılığının bazı en aleni şekillerini, örneğin derisinin rengi nedeniyle bir kimseyi işe almamayı yada bir kimseye taşınır yada taşınmaz bir malın satılmasını engellemeyi, suç kapsamına almaktadır. İş Kanunu²⁰ ve Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun gibi diğer bazı kanunlarda da ayrımcılığı yasaklayan spesifik hükümler yer almaktadır. ECRI, ayrımcılığa karşı mücadelede önemli bir rol oynayan bu maddeleri memnuniyetle karşılamaktadır. Bununla birlikte, Türk hukukunda ırk ayrımcılığının bir tanımının yer almadığını ve ayrımcılık hakkında kapsamlı bir mevzuatın henüz oluşmadığını belirtmektedir. Yukarıda açıklanan ceza hukuku, bazı spesifik durumlarda uygulanmak üzere güçlü caydırıcı yaptırımlar getirmekle birlikte, mahkumiyet kararı çıkması kolay olmayabilmektedir.
35. ECRI, Türk yetkililerin dikkatini, ECRI açısından ırk ayrımcılığına karşı medeni ve idari kanun sistemlerinde bulunması gereken hükümler hakkında ayrıntılı tavsiyelerde bulunan, ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadele hakkındaki ulusal mevzuata ilişkin 7 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararına çekmektedir. ECRI'nin bu tavsiye kararında işaret ettiği gibi, bu tür bir mevzuat hem doğrudan hem de dolaylı ayrımcılık için geçerli olmalıdır. Bu Tavsiye Kararı, bu alandaki mevzuatın uygulamasını kolaylaştıracak, kanıtlama yükümlülüğünün paylaşılması dahil, bir dizi önlem tespit etmiştir. ECRI, alınacak uygun yasal tedbirlerin hem spesifik ırk ayrımcılığı vakalarıyla etkili bir şekilde mücadele edebilmede hem de daha genelde, caydırıcılık açısından ne kadar önemli rol oynadığına yetkililerin dikkatini çekmektedir; ayrıca, ırkçılık ve ırk ayrımcılığına karşı kapsamlı yasalar çıkararak, hukukun üstün olduğu bir toplumda ırkçılık ve ırk ayrımcılığı niteliğindeki davranışların hiç bir şekilde hoşgörülemezliği mesajının iletileceği, böylece toplumda eğitici bir rol oynanacağını da vurgulamaktadır.
36. ECRI, Türk yetkililere, ırk ayrımcılığıyla mücadele edebilmek için medeni ve idari kanunlarını güçlendirmeye, özellikle ayrımcılığa karşı kapsamlı yasalar çıkararak devam etmelerini bir kez daha tavsiye etmektedir. Bu bağlamda, ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele hakkındaki ulusal mevzuata ilişkin ECRI'nin 7 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararını dikkate almalıdırlar.
37. ECRI, doğrudan ve dolaylı ırk ayrımcılığı yasağının, tüm kamu yetkililerine ve, ister kamu sektöründe ister özel sektörde olsun, tüm özel ve tüzel kişilere günlük hayatın şu alanları dahil olmak üzere tüm alanlarında uygulanması gerektiğini yeniden vurgulamaktadır: istihdam; mesleki kuruluş üyelikleri; eğitim; öğretim; barınma; sağlık; sosyal güvence; kamuya ve kamusal alanlara yönelik mal ve hizmetler; ekonomik faaliyetlerin icrası; ve kamu hizmetleri.

¹⁹ Bkz., yukarıda, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı ile mücadeleye ilişkin Ceza Kanunu hükümleri – Ceza Kanununun, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı yapan fiilleri yasaklayan hükümleri.

²⁰ 2003'te değiştirildiği ve ECRI Üçüncü Türkiye Raporu'nun 24. maddesinde tanımlandığı şekliyle.

İrkçilikla ve ırk ayrımcılığıyla mücadelele ilişkin diğler yasa hükümleri

38. ECRI Üçüncü Türkiye raporunda, derneklere daha fazla özgürlük tanınması için Türk yetkililerin çabalarını sürdürmelerini tavsiye etmiştir. Dernekler Kanununun (2004 tarih ve 5253 sayılı Kanun) 5. Maddesinin metninin gözden geçirilmesini tavsiye etmiştir; bu Madde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesince güvence altına alınan dernek kurma özgürlüğüne aykırı yorumlara yol açmamak için, amacı “ırk, din, mezhep, yada bölge farklılığı veya bunlara dayanarak azınlık yaratmak ve Türkiye Cumhuriyetinin üniter Devlet yapısını bozmak” olan dernekleri yasaklamaktadır. ECRI, bu hükmün halen yürürlükte olduğunu belirtmekte ve bu konuda Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri²¹ ile aynı kaygıyı paylaşmaktadır; bu kaygının nedeni bu hükmün, amacı “azınlık yaratmak ve Türkiye Cumhuriyetinin üniter Devlet yapısını bozmak” olan derneklere yönelik kısmının çok muğlak oluşu ve devlete, Türkiye’de yaşayan azınlık gruplarının haklarını korumak yada geliştirmek amacıyla dernek kurulmasını yasaklama konusunda sınırları çok geniş bir takdir hakkı tanınmasıdır. Daha genel olarak ECRI, bu konuyu ve buna ilişkin konuları ele alan İnsan Hakları Komiserinin son raporuna, Venedik Komisyonunun görüşlerine ve Parlamenter Asamblesinin kararlarına atıfta bulunmaktadır.²²
39. Siyasi Partiler Kanununun 81. Maddesine göre siyasi partiler (a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler; yada (b) Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar. Siyasi partilere verilecek cezaların kriterleri ve bu cezaların orantılılığı bu kanunun başka bazı maddelerince düzenlenmektedir. ECRI, üçüncü Türkiye raporunda, anayasada ve diğler mevzuatta, gelecekte parti kapatılmasını zorlaştıran ve parti kapatmaktan daha ılımlı yaptırımlar getiren değışikliklerin yapılmasını onayladığını belirtmiştir. 2007 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, bazıları kısmen Siyasi Partiler Kanununun 81. Maddesine dayandırılan bir dizi yargılama sürecinin denetimini gündeminden düşürmüştür.²³ ECRI, bu davaların incelenmesinin gündemden düşürülmesine karar verirken Bakanlar Komitesinin, Türkiye Anayasasının ve yasalarının yorumlanmasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarının doğrudan geçerli olması yönünde Türk yetkililerin gösterdikleri sürekli gayretlerin önemini göz önünde bulundurmuş olduğunu belirtmiştir. Hala yürürlükte olan 81. Maddenin – her ne kadar Anayasaya aykırı olarak uygulanması söz konusu olamazsa da - azınlıkların korunmasını ve azınlık haklarının geliştirilmesini barışçı bir şekilde savunan partilerin kurulmasını ve işleyişini engelleyeceği konusunda ECRI’nin kaygıları vardır. ECRI, Aralık 2009’da Anayasa Mahkemesinin, terörist bir örgütle bağlantısı olduğu iddia edilen bir siyasi parti hakkında kapatma kararı verdiğini belirtmiş; dava sürerken bazı parti görevlilerinin tahrik edici beyanlarda buldukları bildirilmişse de STK’ların, ilk iddianamedeki kanıtların çoğunun parti görevlileri ve üyeleri tarafından yapılan barışçı açıklamalar olduğunu bildirdiğini de belirtmiştir. Anayasa Mahkemesinin bu davaya ilişkin gerekçeli kararı henüz açıklanmamıştır. Aralık 2009’da kapatılan partinin yerine kurulan yeni partiyi de

²¹ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Raporu (2009)30.

²² Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Raporu (2009)30; Venedik Komisyonunun 78. genel kurul toplantısında benimsenen, Türkiye’de siyasi partilerin kapatılmasına dair anayasal ve yasal hükümler hakkında görüşler (Venedik, 13-14 Mart 2009), CDL-AD(2009)006; Karar 1622 (2008) Türkiye’de demokratik kurumların işleyişi: son gelişmeler.

²³ Karar CM/ResDH(2007)100: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Türkiye Birleşik Komünist Partisi hakkındaki kararının (Büyük Dairenin 30/01/1998 tarihli kararı) ve Türkiye’ye karşı, parti kapatmalarla ilgili olarak 1991 ve 1997 tarihleri arasında açılan diğler 7 davaya ilişkin kararların infazı.

kapatmaya ilişkin adli işlemler o tarihten beri başlatılmıştır. ECRI, siyasi toplantılarda Türkçeden başka diller, özellikle Kürtçe, kullanan siyasi parti üyeleri hakkında kovuşturma açılmaya devam edilmesinden endişe duymaktadır. Nisan 2010'da, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanununda, seçim kampanyaları sırasında Türkçeden başka diller kullanılabilmesi için değişiklik yapan bir Önergenin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmesini ECRI olumlu karşılamıştır.

40. ECRI Üçüncü Türkiye raporunda, Lozan Antlaşması kapsamına giren dini azınlık gruplarına mensup kişilerin haklarını koruyarak, nüfus cüzdanlarındaki din ibaresinin çıkarılmasını sağlayan bir mekanizmayı en kısa sürede düzenleyip uygulamayı Türk yetkililere tavsiye etmiştir. Yeni Nüfus Hizmetleri Kanununun (2006 tarihli, 5490 sayılı Kanun) kabulünden beri, bir kişinin nüfus cüzdanında dininin belirtilmesi zorunluluğu kalkmıştır: şahıs adına verilecek bir yazılı dilekçe ile, nüfus cüzdanındaki ve nüfus kütüğündeki din hanesi doldurulabilir, değiştirilebilir, silinebilir yada boş bırakılabilir. Ancak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 2 Şubat 2010 tarihindeki tespitine göre, yeni hükümler de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. Maddesini ihlal eder niteliktedir.²⁴

41. ECRI, Türk yetkililerin, diğer uluslararası kuruluşlar, özellikle Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Venedik Komisyonu ve Parlamenter Asamblesi tarafından, dernek kurma özgürlüğü ve siyasi partilerin işleyişi hakkındaki Türk yasaları ve uygulamalarının Avrupa Konseyi standartlarına uygunluğunu sağlamak üzere alınabilecek tedbirlere ilişkin yapılan tavsiyeleri hızlı bir şekilde yerine getirmelerini tavsiye etmektedir. ECRI, azınlık grubu mensuplarının dernek kurma özgürlüğünün özel önemini vurgulamaktadır; gruplarının kimliklerini ifade edebilmeleri ve geliştirebilmeleri, azınlık mensupları olarak haklarını koruyup sahip çıkabilmeleri bu özgürlük sayesinde mümkündür.

42. ECRI, Türk yetkililere, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanununu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin öngördüğü koşullarla uyumlu hale getirebilmek için bu kanunun hükümlerini gözden geçirmelerini tavsiye etmektedir.

Adaletin uygulanması

43. ECRI Üçüncü Türkiye raporunda, yetkilileri, azınlık mensuplarının, yasaların öngördüğü koşullarda bir avukata fiilen erişimlerinin sağlanmasını ve belirlenmiş kriterlere uydukları takdirde bedelsiz hukuki danışmanlık hizmetinden yararlandırılmalarını temin etmeye kuvvetle teşvik etmiştir. ECRI, tüm kovuşturmalarda profesyonel tercümanlık hizmetlerinden bedelsiz olarak yararlanılabilmemesinin önemini vurgulamıştır.

44. ECRI, yukarıda sözü edilen terörle mücadele mevzuatına eklenen ve gözaltında tutulan kişilerin bir avukata erişimlerini sınırlayan, özellikle tutukluluklarının ilk 24 saati içinde bir avukata erişimden yoksun bırakan hükümlere ilişkin kaygılarına atıfta bulunarak bu hükümlerin özellikle Kürt çocuklara uygulanmış olmasından duyduğu derin endişeyi vurgulamaktadır. Terörle mücadele mevzuatının uygulamada ayrımcılığa yol açmamasını sağlamanın önemini bir kez daha altını çizmektedir.

45. Yetkililer, Türkçe bilmeyen kişilere ifade verirlerken yada sorgulama sırasında bedelsiz olarak tercüme hizmeti verildiğini, ancak bu uygulamanın tüm yargı sürecini kapsamadığını belirtmişlerdir. Sivil toplum görevlileri, bu durumda sanıkların yargı sürecini çoğu zaman tam olarak anlayamadıklarına dikkat çekmektedirler; tercümanların, daha geniş anlamda sanıkların adil

²⁴ Sinan Işık -Türkiye davası, Başvuru no. 21924/05. Bu raporun hazırlandığı sırada dava henüz karar aşamasına gelmemiştir.

yargılanmalarını sağlamakdan çok, Türkçe bilmeyenlerin ifadelerinin mahkeme tarafından anlaşılabilmesi için görevlendirildikleri izlenimi mevcuttur. ECRI bu konuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihat hukukuna atıfta bulunmaktadır; adil yargılanma hakkı bağlamında yorumlandığında 6. Maddenin (e) bendine göre, mahkemede kullanılan dili anlamayan yada konuşamayan bir sanık, adil yargılanma ilkesinden yararlanabilmesi için kendisine karşı yürütülen yargı sürecinde yer alan bütün belgeleri yada sözlü ifadeleri anlayabilmesi açısından sözlü yada yazılı çeviri yapacak bir tercümandan bedelsiz olarak yararlanma hakkına sahiptir.²⁵

46. Hukuki destek konusunda ise yetkililer, ceza davalarında hem mağdur hem de sanıkların, devlet tarafından sağlanacak bedelsiz hukuki destek almaya hakları olduğunu belirtmişlerdir. Hukuk davalarında, taraflardan herhangi birinin avukat tutacak maddi imkanı yoksa, hukuki destek sağlamakla baro yükümlüdür. ECRI, bu hükümleri olumlu karşılamaktadır. Aynı zamanda, ırkçılık yada ırk ayrımcılığı yapan fiillerin mağdurlarının adalete erişimde karşılaşılabilecekleri güçlüklerle, çoğu zaman bu kişilerin sahip oldukları haklardan haberdar olmadıklarına yada bu hakları kullanabilmek için nereye başvurmaları gerektiğini bilmediklerine dikkat çekmekte; ve, toplumdaki herkesin, yararlanabilecekleri bu yöntemler hakkında tam bilgi sahibi olmalarını sağlamak üzere spesifik önlemlerin alınmasının önemini vurgulamaktadır. ECRI, ırkçılığa yada ırk ayrımcılığına dair şikayetlerin söz konusu olduğu davaları ele alabilmek için avukatların tam donanımlı hale getirilmelerinin de önemini belirtmektedir. Avukatların bu alanda eğitilmeleriyle bu tür olayların mağdurlarına daha güçlü koruma sağlanacağını da vurgulamaktadır.
47. ECRI, Türk yetkililere, ilgili ceza mevzuatında değişiklikler yaparak, terör eylemiyle suçlananlar dahil, çocukların, uluslararası yasalarca da hakları olan, usule ilişkin tüm güvencelerden gerçek hayatta yararlanmalarının teminini kuvvetle tavsiye etmektedir.
48. ECRI, Türkçe bilmeyen kişilere yargı sürecinde bedelsiz profesyonel tercümanlık hizmeti sağlanmasının önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Türkçe bilmeyen sanıkların yargılanmaları sürecine, bu konudaki uluslararası standartlara ve özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. Maddesi 3. fıkrası (e) bendine uygun olarak, tam olarak katılabilmeleri için gereken tüm önlemlerin alınmasını Türk yetkililere tavsiye etmektedir.
49. ECRI, yetkilileri, ırkçılık yada ırk ayrımcılığı içeren fiillerin tüm mağdurlarının kendilerine açık olan tazminat talep etme yolları hakkında tam haberdar olmalarını sağlamak üzere önlemler almaya teşvik etmekte; ve buna paralel olarak, avukatların da bu alanda eğitilmelerini tavsiye etmektedir.

Hakim ve savcıların ırkçılığa ve ırk ayrımcılığına karşı mücadele konusunda eğitilmeleri

50. Yetkililer, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin ortaklaşa yürüttüğü bir program çerçevesinde 8500 hakim ve savcının, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatları hakkında eğitim programına katıldıklarını belirtmiştir. Bu programa katılanlar, uluslararası antlaşmaların Türkiye'ye getirdiği yükümlülükler, bu antlaşmaların iç hukuka etkileri ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin özellikle Türkiye'yi ilgilendiren konulardaki kararları hakkında bilgi sahibi edilmişlerdir. Yaklaşık 8500 hakim ve savcı için, yeni Ceza Kanununun uygulamasına ilişkin bir eğitim programı da düzenlenmiştir. Kamu barışını bozmaya yönelik suçlar, toplumda kin ve düşmanlığı tahrik etmeye

²⁵ Bkz., Luedicke, Belkacem and Koç - Almanya davası, Başvuru numaraları 6210/73; 6877/75; 7132/75; 28 Kasım 1978 tarihli karar.

veya aşılamaya yönelik olanlar dahil, bu seminerler kapsamında spesifik bir kursta ele alınmıştır. Türkiye Adalet Akademisi de ayrımcılığın yasaklanması konusunu hizmet öncesi ve hizmet içi insan hakları eğitim programlarına dahil etmiştir. Türkiye Adalet Akademisinde, 2007 ve 2009 yılları arasında, yaklaşık 700 hakim ve savcı adayı için, insan hakları üzerine onbir haftalık seminerler düzenlenmiştir; faal hizmetteki hakim ve savcılara yönelik olarak, ayrımcılığın önlenmesine ilişkin yeni programlar düzenlenmesi planlanmaktadır.

51. ECRI, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerinin, bunları uygulayan kişiler olarak hakimler ve savcılar tarafından iyi anlaşılmasını ve yeni Ceza Kanununun doğru ve adil bir şekilde uygulanmasını temin etmek üzere yetkililer tarafından alınan önlemleri olumlu karşılamaktadır. Bu konuya ilişkin olarak, hakim ve savcıların oynadığı önemli rolü vurgulamaktadır; hakim ve savcılar bir yandan, bir kişiye yada bir kesime ırkçılık ve ırk ayrımcılığı güden failerin yargılanması ve ona göre cezalandırılmasını sağlarken; diğer yandan, azınlık mensubu olarak kimliklerini barışçı yollardan ifade eden veya, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme gibi, uluslararası enstrümanlarca güvence altına alınan haklarını savunan kimselerin hatalı olarak cezai takibata uğramamalarını temin etmektedirler.
52. ECRI, ceza kanununun ırkçılığa ve ırk ayrımcılığına karşı olan hükümlerinin uygulamasının doğru ve adil bir şekilde yapılabilmesi için, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı güden eylemlerin failerinin yargılanıp uygun bir şekilde cezalandırılmaları için, ve azınlık mensubu olarak kimliklerini barışçı yollardan ifade eden veya uluslararası belgelerce güvence altına alınan haklarını savunan kimselerin hatalı olarak cezai takibata uğramamaları için yetkilileri, hakim ve savcılarının eğitimi konusundaki çabalarını sürdürmeye kuvvetle teşvik etmektedir.

Ayrımcılıkla mücadele eden organlar ve diğer kurumlar

53. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ve Başbakanlığa bağlı İnsan Hakları Başkanlığı ve, taşrada ve yerel düzeyde görev yapan (işleyiş biçimleri Üçüncü Türkiye raporunda ayrıntılı olarak anlatılan) 931 adet kuruluş dahil olmak üzere, Türkiye'de farklı yetkilere sahip çeşitli insan hakları organı vardır. Türkiye'de şu anda bir Ombudsmanlık mercii yada buna tekabül eden bir kurum mevcut değildir; aynı şekilde, ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığı ile mücadelede uzmanlaşmış bağımsız ulusal bir birim de yoktur. ECRI üçüncü raporunda, mevcut yapıların etkili çalışmasını temin etmeye yönelik bir dizi tavsiyede bulunmuş; bir Ombudsmanlık Bürosu ve özel olarak ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadele etmekle görevlendirilecek bir birimin acil olarak kurulmasını tavsiye etmiştir.
54. Mevcut kurumlara gelince, İnsan Hakları Başkanlığı giderek daha iyi tanınmaya başlamış ve bu merciiye yapılan başvurular artmıştır. ECRI'nin edindiği bilgilere göre, 2008'de ayrımcılıktan şikayetçi olan 101 başvuru olmuştur; ayrımcılık, şikayet nedenleri içinde ondördüncü sıradadır. Azınlık mensuplarından gelen diğer başvurular, cezaevlerinde anadilin kullanılmasına getirilen kısıtlamalar gibi konular hakkında olmuştur. Ancak ECRI'ye, yerel düzeydeki insan hakları kurumlarına bildirilen vakalar arasında ayrımcılığa ilişkin olanların sayıca daha fazla olduğuna dair bir bilgi ulaşmamıştır. Bireysel şikayetlere dayanarak yada kendiliğinden hareket etme yetkisini kullanarak görev yapan İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, azınlık mensubu kişileri ilgilendiren bazı vakalarda bizzat kendisi de inceleme başlatarak üstüne düşeni yapmıştır. Öte yandan, öyle görünüyor ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde oluşturulmuş pek çok birimden biri olan bu komisyonun, yasa önerilerini insan hakları açısından sistematik olarak incelemek gibi bir görevi bulunmamakta; oysa bu olasılığın incelenmesi yararlı olabilir. Yetkililer, gayrimüslim azınlıklara mensup

vatandaşların günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunları ele alıp çözümlenmek üzere görevli Azınlık Sorunları Değerlendirme Kuruluna da başvurmuşlardır. Ancak, azınlık temsilcileri bu Kurulun pek faal olmadığını belirtip, kurulduğu tarih olan Mart 2004'ten beri, sonuncusu 2007'de olmak üzere, yalnızca dört kez toplandığını bildirmişlerdir.

55. Türkiye Büyük Millet Meclisi 2006'da Ombudsmanlık Kanununu kabul etmiştir. Ancak bu Kanun Anayasa Mahkemesi tarafından, Anayasanın Meclise böyle bir birim oluşturmak üzere yetki vermediği gerekçesiyle, 2008 yılında iptal edilerek kanun belgelerinden çıkarılmıştır. ECRI, Hükümetin hala bir Ombudsmanlık kurumu oluşturmayı düşünmesini, ve bu çerçevede, ülkede insan haklarına ilişkin bireysel şikayetleri incelemek ve insan haklarını izlemek üzere bağımsız bir ulusal insan hakları kurumu oluşturulması hakkındaki yasa tasarısı Bakanlar Kurulu tarafından onaylanıp Meclise sunulmuş olmasını ilgi ile belirtmektedir.²⁶ ECRI, bağımsız bir ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik komisyonu kurulmasına ilişkin bir yasa tasarısı hazırlanmış olmasının, ileride kabul edilmesi muhtemel ayrımcılıkla mücadele yasalarına hazırlığın bir parçası olduğunun da farkındadır.
56. ECRI, ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadele etmek ve bu konuda toplumda farkındalık yaratmak üzere görevlendirilecek bir birimin uzmanlığının topluma ve yetkililere yararlı olacağını tekrar vurgulamaktadır. Sürekli şekil değiştiren, çok yönlü bir kavram olan ırkçılıkla etkili bir şekilde mücadele edebilmek için bu konuda uzmanlaşmış birikim şarttır. Böyle bir uzmanlık ise, gerekli soruşturma yetkileri ile birlikte yetki alanı (dini nedenler dahil olmak üzere) ırkçılık ve ırk ayrımcılığı mağdurlarına yardım etmeyi; kovuşturma başlatma ve bu süreçte yer alma hakkını; yasamayı izleyip yasama ve yürütme organlarına tavsiyelerde bulunmayı; toplumda ırkçılık ve ırk ayrımcılığı sorunlarına ilişkin farkındalık yaratmayı ve eşit muameleyi sağlayacak politikaların ve uygulamaların teşvik edilmesini kapsayan bağımsız bir kuruluş tarafından sağlanabilir. ECRI, bu özelliklere sahip farklı kuruluş modelleri bulunduğunu ve izlenecek tek bir formül olmadığını; bunun, konuya ilişkin yetkinliklerin, sadece ırkçılık ve ırk ayrımcılığını ele alan bir kuruluş tarafından mı, yoksa daha geniş görev ve yetki alanı olan bir birim tarafından mı icra edileceğine bağlı olarak belirleneceğini belirtmiştir. ECRI'nin görüşüne göre, tüm bu sayılan unsurlar ancak uygun insani ve mali kaynaklarla birleştirildiğinde, ırkçılık, ırk ayrımcılığı ve bunlara ilişkin hoşgörüsüzlükle mücadeleyi destekleyecek temeli oluşturacaktır.

57. ECRI, yetkililerin bir Ombudsmanlık kurumu oluşturma yönündeki çalışmalarını teşvik etmekte ve kurulduğu takdirde böyle bir birimin, etkili bir şekilde çalışabilmesi için ihtiyacı olan, tüm yetki ve sorumluluklar ve tüm insani ve mali kaynaklarla donatılması gerektiğini bir kez daha vurgulamaktadır.

58. ECRI, Türkiye'deki insan haklarının korunmasına ilişkin mekanizmaların genel yapısı içinde, ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele etmek üzere görevlendirilecek bir kuruluşun en kısa sürede oluşturulmasını yada mevcut mekanizmalar arasından belirlenmesini kuvvetle tavsiye etmektedir. Böyle kuruluşların oluşturulmasını savunan ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadeleye ilişkin ulusal mevzuat hakkındaki ECRI'nin 7 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararına ve konusu ulusal düzeyde ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadele eden özelleşmiş kuruluşlar olan ve bu tür kuruluşların organizasyonu, sorumlulukları ve işleyişi hakkında yol gösteren 2 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararına tekrar dikkat çekmektedir. Ayrımcılık mağdurlarının tazminat talep edebilmek için izleyecekleri yolun belirlenmiş

²⁶ Yetkililer, 12 Eylül 2010'da yapılan anayasa referandumu sonuçlarının (mevcut raporun referans süresi dolduktan sonra) Ombudsmanlık kurulmasının önündeki anayasal engelleri kaldırdığını belirtmişlerdir.

olmasının önemini vurgularken, eğer ayrı bir ayrımcılıkla mücadele birimi oluşturulacaksa, yetkililerin, Türkiye'deki çeşitli insan hakları kurumlarının farklı yetkinliklerinin iyi anlaşılmasını sağlamaya davet etmektedir. Farklı kurumlar ve bunların görevleriyle sorumlulukları hakkında toplumu bilinçlendirmek üzere bilgilendirme kampanyaları yürütülmesini tavsiye etmektedir.

II. Çeşitli alanlarda ayrımcılık

Eğitim

- *Lozan Antlaşması'nca kabul edilmiş olan azınlıkların dışındaki gruplara mensup kişilerin Türkçeden başka dillerde öğretim görmeleri ve bu dillerin öğretimi*
59. ECRI Üçüncü Türkiye raporunda, Türkiye'de geleneksel olarak kullanılan dillerde ve lehçelerde öğretim ile ilgili bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Resmi dilde eğitimin yanısıra bu dillerin de öğretim dili olarak kullanılmasının mümkün olabileceğini gözlemleyen ECRI, yetkilileri, okullarda Türkçe'den başka anadillerin öğretimini, uluslararası antlaşma hükümlerinin saklı olması kaydı dışında, yasaklayan Anayasanın 42. Maddesindeki ifadeyi gözden geçirmeye teşvik etmiştir.²⁷ Yetkililere, özel eğitim kurumlarının önündeki bütün idari engelleri kaldırmaları dahil, anadilde eğitimden yana gayret göstermelerini tavsiye etmiştir.
60. Ağustos 2002'de kabul edilen ve 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanunu değiştiren 4771 sayılı kanun, "Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenimini" sağlayacak özel okulların açılmasına zemin hazırlamıştır. Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenimi hakkında, 5 Aralık 2003'te yürürlüğe giren Öğrenim Yönetmeliğine uygun olarak, Aralık 2003 ile Ekim 2004 arasında yedi şehirde Kürtçe kursları açılmıştır. Ancak, bu kursların hepsi kapanmış, Ankara'da bir Çerkezce dil okulu açma girişimleri de, idari şartlar yerine getirilmediğinden sonuçsuz kalmıştır. Yetkililerin belirttiğine göre Adigece ve Abhazca özel kursları açmak için yapılan başvurular, ilgili valiliklerce Öğrenim Yönetmeliğine uygunluk açısından hala incelenme aşamasındadır. Dolayısıyla, Türkiye'de azınlıklar tarafından konuşulan dillerin eğitimini veren özel dil okulları şu anda mevcut değildir. Kürtçe kurslarının kapanmasına gelince, Türk yetkililer bu durumu yeterince talep olmamasına bağlamaktadır. Diğer yandan sivil toplum görevlileri bu iş için yeterli kaynak bulunmadığına, kursların ücretli oluşuna ve esas neden olarak da gereksiz idari engellerin çıkarılmış olmasına işaret etmekte. Dikkat çektikleri bir başka nokta da, bu kurslar normal okul müfredatının dışında kaldığından çocukların bunlara katılmalarının zor olması ve kurslar için vasıflı öğretmen bulunamamasıdır. Ayrıca, bu tür kursların yabancı dil kursu olarak verildiğini ve bu haliyle de öğretimi hedeflenen kimselere pek yararlı olamayacağını belirtmişlerdir.
61. ECRI, bu koşullar çerçevesinde, Türk yetkililerin Ekim 2009'da, Mardin'deki Artuklu Üniversitesine bağlı olarak, Kürtçe'nin de öğretileceği, bir Yaşayan Diller Enstitüsü kurma kararı almalarını memnuniyetle karşılamaktadır; Şubat 2010'da açılacak olan Enstitüde aynı zamanda Süryanice, Farsça ve Arapça programların yer almasının önerileceği bildirilmiştir. ECRI, Yüksek Öğretim Kurulunun, üniversite bünyelerinde, farklı dilleri ve lehçeleri kapsayan yeni kurumlar ve araştırma merkezleri kurmak için sürdürdüğü çabaları ilgiyle izlediklerini belirtmekte ve bu çabaların en kısa sürede meyvelerini vermesini

²⁷ Bkz., yukarıda, Anayasal hükümler ve diğer temel hükümler. Uygulamada bu, yalnızca Lozan Antlaşması'nca Türkiye'de kabul edilen azınlıkların, öğretim dili Türkçeden başka bir dil olan okullar açabilecekleri anlamına geliyordu.

ümit etmektedir. Diğer yandan Kurulun, Eylül 2009'da Diyarbakır Üniversitesinde bir Kürdoloji enstitüsü ve Kürt dili ve edebiyatı bölümü açmak için yapılan başvuruyu, bu başvurunun terörü destekleyen bir kuruluş – Diyarbakır Barosu - tarafından yapılmış olduğu gerekçesiyle reddetmiş olmasını ECRI esefle karşılamaktadır.

62. ECRI, Türk yetkililere, Anayasanın, okullarda Türkçe olmayan anadillerin öğretimini yasaklayan 42. Maddesinin metnini, uluslararası antlaşma hükümlerinin saklı olması kaydı dışında, gözden geçirmelerini tavsiye etmektedir. ECRI, resmi dilde eğitimin yanısıra bu dillerde de eğitimin mümkün hale getirilmesinin sağlanmasını bir kez daha vurgulamaktadır.
63. Ayrıca, ECRI, Türk yetkililere, Türkiye'de halkın geleneksel olarak kullandığı diller ve lehçelerde eğitim verilebilmesi için gayret göstermelerini kuvvetle tavsiye etmektedir. Özellikle gereksiz idari engellerin kaldırılarak, özel kurslar açılması için mevcut imkanların zorlanması tavsiye etmektedir.

- *Lozan Antlaşmasınca kabul edilen azınlık mensuplarının çocuklarına Türkçe dışındaki dillerde eğitim verilmesi ve bu dillerin öğretilmesi*

64. ECRI Üçüncü Türkiye raporunda, Türk yetkilileri gayrimüslim azınlıklara ait okulların durumunu incelemeye davet etmiştir. Bu okullara devam eden öğrencilerin yararını gözetebilmek açısından, yasalardaki ve uygulamadaki mevcut yetersizliklerin ilgili tarafların kuracağı diyalog yoluyla tespit edilmesi ve bu okulların düzgün işlenmesini sağlamak amacıyla gerekli adımların atılması gerektiğini belirtmiştir.

65. ECRI, bazı azınlık okullarının eğitimi sürdürmelerinin giderek güçleştiğini; bunun sebebinin de, gayrimüslim azınlık mensubu olup Türk vatandaşı olması şart koşulan öğrenci sayısının giderek azaldığını belirtmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de yaşayıp da Türk vatandaşı olmayan Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler çocuklarını bu azınlık okullarına gönderememekteler; oysa, azınlık temsilcileri böyle bir talebin mevcut olduğuna işaret etmekte. ECRI, yetkililerin, Lozan Antlaşmasınının 40. ve 41. Maddelerince belirlenen mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde, ilgili yasalarda değişiklik yapılarak Türkiye'de yaşayan yabancı uyruklu öğrencilerin azınlık okullarına devam edebilmeleri için çalışmaların sürdürüldüğü yönündeki beyanlarına dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların bir an önce sonuç vermesini, yerine getirilmeye çalışılan mütekabiliyet ilkesinin bu alandaki ilerlemeleri engellememesini ümit etmektedir. ECRI, bazı azınlıkların, ilerleyen bölümlerde de ele alınacağı gibi,²⁸ yeterli derecede eğitilmiş öğretmen bulma ve uygun öğretim araçları temin etme konusunda hala yaşadıkları sıkıntılara ilave olarak, gayrimüslim azınlık okullarında görev yapan müdür yardımcılarını için uygulanan kanuni şartlardan şikayetçi olmaya devam ettiklerini belirtmektedir; müdür yardımcılarının – azınlık okullarında çalışan diğer öğretmenler gibi²⁹ – Türk vatandaşı olmaları şart koşulmaktadır; hatta daha önceki uygulamada “Türk kökenli” olmaları da şart koşulmaktaydı. Bu son şart artık kaldırılmış olmakla birlikte azınlık temsilcilerinin bildirdiğine göre uygulamada değişen bir şey yoktur.

66. ECRI, Türk yetkililere, hakkı olan çocukların bu okullara kayıt yaptırabilmeleri ve vasıflı personel çalıştırılabilmesi için tüm gereksiz yasal veya idari engellerin kaldırılması dahil, gayrimüslim azınlık okullarının işleyişlerini kolaylaştırmak için gereken tüm önlemlerin alınmasını tavsiye etmektedir. Azınlık eğitimi bugünkü haliyle gerçek hayatta anlamlı kılmanın önemini vurgulamaktadır.

²⁸ Bkz., aşağıda, Korunmaya Muhtaç/ Hedef Gruplar – Lozan Antlaşmasınca kapsanan gayrimüslim azınlık grupları.

²⁹ İkili anlaşma gereği Yunanistan tarafından gönderilenler hariç.

- *Anadili Türkçe olmayan çocukların Türkçe öğretim yapan okullara devamı*
67. ECRI, üçüncü Türkiye raporunda, Türk yetkililere, anadili Türkçe olmayan çocukların eğitim dili olan Türkçe'yi düzgün bir şekilde öğrenebilmeleri için ellerinden gelen her türlü gayreti göstermelerini tavsiye etmiştir. ECRI, üçüncü rapordan beri bu konuda kaydedilmiş olan gelişmelerden, göçmen çocuklarının ve Türk vatandaşı olup anadili Türkçe olmayan çocukların durumunu ilgilendiren herhangi bir iyileştirmeden haberdar değildir.
68. Etnik veri toplama konusundaki eksiklikten dolayı, Türkiye'de tanınmayan etnik yada dini azınlıklara mensup çocukların okula devamları hakkında istatistiki bilgi mevcut değildir. Ancak, genel nüfus sayımı bilgileri, okula devam konusunda bölgeler arasında büyük farklılıklar olduğunu göstermektedir. Çoğunlukla Kürtlerin yaşadığı güneydoğu ve orta Anadolu bölgelerinde okula devam edenlerin sayısı ülke genelinin altındadır. Erişim sorunları ve maddi yetersizliklerden dolayı Roman çocuklarının da okula devam etme oranı düşüktür; ailelerin yer değiştirmeye zorlandığı durumlarda bu sorunlar katlanmaktadır. Yetkililer, Yüksek Öğretim Kurulunun, Mayıs 2008'de, okula hiç kaydolmamış yada okulu terk etmiş 10-14 yaş grubu çocuklara yönelik bir eğitime yetiştirme programını onayladığını belirtmişlerdir. Bu girişim esas olarak Roman çocuklarını hedeflemektedir. ECRI bu gelişimi olumlu karşılamakta; ve bu bağlamda, etnik kökeni ve dili ne olursa olsun tüm çocukların eğitimden eşit derecede yararlanmalarının sağlanması gerektiğini; ayrıca bunun, ileride iş bulma konusunda da eşit fırsatlar yaratacağını vurgulamaktadır.
69. ECRI, Türkiye'deki bütün öğrencilerin, özel okullara gidenler dahil, her sabah ant içme zorunluluğu bir tartışma konusu olmaya devam ettiğinden dolayı kaygılıdır: oysa Türk yetkililer, andın son bölümündeki "ne mutlu Türküm diyene" ifadesinin hiç bir etnik, linguistik yada dini anlamı olmadığını, kökeni ne olursa olsun çocukların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı algılarını güçlendirmek amacıyla olduğunu vurgulamaktalar;³⁰ bazı azınlık grupları Türk hukukunda benimsendiği şekliyle Türklük kavramının belirsizliğine işaret etmekte ve bu sorunun okul ortamında, yani çocuklarının söz konusu olduğu ortamda, ele alınış şekliyle rahatsızlık duyduklarını belirtmektedirler. ECRI, azınlık grupları bu andın, çeşitliliğin topluma kattığı değerleri inkar ettiğini düşündüklerine göre, bu andın çocuklara bir zorunluluk olarak kabul ettirilmesinin olumsuz etkiler yaratma riski taşıdığını, özellikle de çocukların ailelerinin yabancılaşmasına neden olabileceğini belirtmektedir. ECRI, bu konuda azınlık gruplarıyla devlet arasında diyalog kurulmasının şart olduğunu düşünmekte ve böyle bir diyalog yöntemlerinin bulunması gereğine dikkat çekmektedir.
70. ECRI, Türk yetkililere, anadili Türkçe olmayan çocukların durumunu ele almayı ve eğitim dili olan Türkçe'yi ek dersler yada Türkçe'nin ikinci dil olarak öğretilmesi için geliştirilmiş olan yöntemlerle düzgün olarak öğrenebilmeleri için her türlü çabanın gösterilmesini tavsiye etmektedir. Daha genel olarak ECRI, yetkililere, azınlık gruplarına mensup çocukların eğitim sisteminin bütünü içindeki konumları hakkında araştırma yapılmasını, böylece bu alandaki eşitsizliklere çare bulmak üzere hedeflenen önlemlerin alınmasını tavsiye etmektedir.
71. ECRI, Türk yetkililere, azınlık gruplarıyla diyalog kurularak okullarda öğretilen şekliyle Türk devleti vatandaşlığı kavramının görüşülmesini, böylece çeşitliliğin

³⁰ Türkiye Cumhuriyeti'nin Rapora İlişkin Yorumları, Rapor: "Azınlıkların İnsan Hakları" Mr T. Hammarberg, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Türkiye Ziyaretini Müteakiben, CommDH(2009)30, Ek, s. 41.

istenmediği gibi bir izlenime yol açmadan arzu edilen kapsayıcılık mesajının verilmesini tavsiye etmektedir.

- *Zorunlu din eğitimi*

72. Üçüncü Türkiye raporunda okullardaki zorunlu din eğitimini inceleyen ECRI, durumun net olmadığını gözlemlemiştir: resmi olarak müfredatın bütün dinleri kapsadığı ve öğrencileri tüm dinler hakkında bilgilendirecek şekilde tasarlandığı belirtilse de, çeşitli kaynaklar müfredatın esas olarak İslam inancına yer verdiğini bildirmiş ve kabul edilmiş gayrimüslim azınlıkların çocuklarının bu dersten muaf tutulabileceklerinin altı çizilmiştir. ECRI'nin gözlemlerine göre, eğer bu ders gerçekten farklı din kültürlerini kapsıyorsa o zaman yalnızca Müslüman öğrenciler için zorunlu olmamalıdır; öte yandan, esas olarak Müslümanlığı öğretmek üzere tasarlanmışsa, çocukların ve ebeveynin din özgürlüğünü korumak açısından zorunlu olmamalıdır. Dolayısıyla ECRI, Türk yetkilileri, yaklaşımlarını yeniden ele almaya ve, ya bu dersi herkes için seçmeli yapmaya yada içeriğini gözden geçirip bütün din kültürlerini kapsayacak hale getirmeye ve bundan böyle Müslümanlığın öğretildiği bir ders olarak algılanmamasını sağlamaya teşvik etmiştir.

73. ECRI'nin üçüncü raporundan beri, bu konuda değişen pek bir şey yoktur; çeşitli kaynaklara göre, Anayasanın 24. Maddesine ve 1739 sayılı Milli Eğitim Kanununun 12. Maddesine göre devlet okullarında verilen zorunlu din dersinde hala İslam inancının esasları öğretilmektedir. Yetkililer, okullarda verilen din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin amacının, Müslümanlığın esasları üzerinde daha fazla durarak bütün dinler hakkında genel bir anlayış ve bilgi vermek olduğunu; dini prensiplere ilişkin dersler tarafsız bir yaklaşımla verildiği takdirde belirli bir bölgedeki insanların dinine daha fazla yer vermenin meşru olduğunu vurgulamışlardır. Bu süre içerisinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, başvuruların Alevi olduğu ve okullarda zorunlu din dersi uygulaması hakkındaki bir davayı karara bağlamıştır.³¹ ECRI, bu kararın infazı için atılacak gerekli adımların halen Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından incelendiğini ve bu bağlamda, uzmanların ve Alevi temsilcilerin de dahil olduğu bir komisyon kurulduğunu belirtmiştir.

74. ECRI, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Zengin Hasan ve Eylem³² davasında verdiği kararın infazı konusunda, bu raporun diğer bölümlerinde yaptığı tavsiyelere atıfta bulunmakta ve eğitim sisteminde bütün dini azınlık grupları mensuplarının inançlarına, çocuklarının okulda din dersi almasını istemeyen kimseler dahil, saygı gösterilmesinin sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Barınma

75. ECRI, Roman nüfusun olumsuz ve sağlıksız koşullarda yaşadığını ve topluluklarının zaman zaman dağıldığını ve yer değiştirmeye zorlandıklarını belirtmekte ve bundan kaygı duymaktadır. Bu olayların bir örneği, belediyenin yürüttüğü kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde İstanbul Sulukule'deki tarihi Roman mahallesinin yıkılması ve burada yaşayan 500 kadar Romanın zorla başka yerlerde iskan edilmeleridir. ECRI, bu istimlaklerin yaratacağı sonuçlar konusunda, hem Romanların düzgün evlerde yaşama imkanı bulabilmeleri hem de topluluklarının bütünlüğü açısından, endişelidir; ve Haziran-Temmuz 2009'daki Türkiye ziyareti sonrasında yayınlanan ve bu konuya ayrıntılarıyla

³¹ Zengin Hasan ve Eylem, (başvuru no. 1448/04), 9 Ekim 2007 tarihli karar.

³² Bkz., aşağıda, Korunmaya Muhtaç/Hedef Gruplar – Aleviler.

değinen Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin azınlıkların insan haklarına ilişkin raporuna atıfta bulunmaktadır.³³

76. ECRI, Türk yetkililere, Roman ailelere yeterli barınma imkanları ve düzgün yaşama koşulları sağlanması için gereken tüm önlemlerin alınmasını tavsiye etmektedir. Yetkilileri, Romanların yeniden iskanı için yeterli önlemler alınmadan ve topluluklarının barınma ihtiyaçları hakkında yeterince araştırma yapılmadan tahliye edilmemelerini sağlamaya davet etmektedir.

Sağlık

77. Etnik veri toplama sisteminin³⁴ eksikliği nedeniyle, farklı azınlıklara mensup kişilerin sağlık durumu ve sağlık hizmetlerine erişimleri hakkında kapsamlı istatistiki bilgi bulunmamaktadır. Ancak, yetkililer, Sağlık Bakanlığının 2005'te yayımladığı Hasta Hakları Uygulama Yönergesine göre bütün yataklı hastanelerde Hasta Hakları Birimleri kurulduğunu belirtmişlerdir. Bundan başka, sağlık hizmetlerinin verilmesinde bölgesel farklılıkların incelenmesi, yetkilileri geçtiğimiz beş altı yıl içinde bazı bölgelerdeki, özellikle azınlıkların yoğunlukla yaşadığı doğu Anadolu'da, tesisleri ve personeli iyileştirme çabasına ve önlemler almaya yönlendirmiştir. Örneğin, kırsal bölgelerde daha fazla ebe çalıştırılması ve gezici sağlık hizmetlerinin artırılması gibi çabalar gösterilmiştir. Düşük geliri olup sosyal güvencesi olmayan ve sağlık hizmetlerinden yararlanma imkanı tanınan "yeşil kart" sahiplerine reçeteli ilaç bedelleri artık geri ödenmektedir. ECRI, sağlık hizmetlerindeki fiili eşitsizlikleri azaltan bu önlemleri memnuniyetle karşılamaktadır. Ancak, nüfusun çoğunluğunun Türkçeden başka bir dil yada lehçe konuştuğu bölgelerde ortaya çıkabilecek dil sorunu veya kültürel zorlukları yenmek üzere alınmış herhangi bir önlemden haberdar değildir. Yetkililerin, yeni kurulan Hasta Hakları Birimlerine şimdiye kadar bu tür zorluklara ilişkin hiç bir şikayet ulaşmadığını bildirdiklerini belirterek, şikayet olmamasının bir takım faktörlere bağlı olabileceğini, bunun yalnızca her şeyin düzgün gitmesinden değil, vatandaşların bu sorunlara çare bulmak için izlenecek mevcut yolları bilmemelerinden yada bu çarelere güvenmemelerinden kaynaklanabileceğine işaret etmiştir. Herhangi bir karara varmadan önce bu gibi faktörlerin daha etraflıca incelenmesi gerekmektedir.

78. ECRI Türk yetkilileri, sağlıktaki ve sağlık hizmetlerindeki fiili eşitsizlikleri azaltmak üzere çabalarını sürdürmeye teşvik etmektedir. Bu amaçla yetkilileri, farklı azınlık gruplarının sağlıklarındaki ve sağlık hizmetlerinden yararlanmalarındaki durumu etraflıca araştırmaya teşvik etmekte ve hastaların dil yada kültürel farklılıklar nedeniyle karşılaştıkları engellerin de incelenmesini sağlamanın gerekliliğinin altını çizmektedir.

Kamu hizmetlerine erişim

79. ECRI Üçüncü Türkiye raporunda, Türk yetkilileri, kamu hizmetlerine erişimdeki tüm engellerin kaldırılması ve Türk vatandaşlarının geleneksel olarak kullandığı bir dili yada lehçeyi konuşan nüfusun çoğunlukta olduğu yada sayıca çok olduğu bölgelerde, bu kişilerle yetkililer arasındaki iletişimi kolaylaştıracak yöntemler bulunması için kapsamlı önlemler almaya teşvik etmiştir.

80. ECRI'nin, üçüncü rapordan beri, Türkçe dışında bir dil konuşanların kamu hizmetlerinden yararlanmalarını kolaylaştıracak herhangi bir önlem alınıp alınmadığı konusunda bir bilgisi yoktur. Azınlıkların yerel nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu bölgelerde iletişimde bazı zorluklar yaşanabileceğini ancak azınlıkların devlet görevlileri grubunda çok küçük bir şekilde temsil edildiğini

³³ CommDH(2009)30, 133-146. maddeler.

³⁴ Etnik veri toplanması hakkında, bakınız, aşağıda, Irkçılığın ve Irk Ayrımcılığının İzlenmesi.

belirtmektedirler. Tercümanlık hizmetleri verilmesi yasada yer aldığı halde, ECRI gerçekte bunun her zaman mümkün olmadığını bilincindedir.

81. ECRI, yetkilileri, Türk vatandaşlarının geleneksel olarak kullandığı bir dili yada lehçeyi konuşan nüfusun çoğunlukta olduğu yada sayıca fazla olduğu bölgelerde devlet görevlileriyle bu kişiler arasındaki iletişimi kolaylaştırmanın yollarını bulmaya bir kez daha teşvik etmektedir. Bir seçenek, bu kimselerin kolayca erişebilecekleri ve hem çocukların³⁵ hem de yetişkinlerin katılacağı, resmi dilde öğrenim yapılan takviye kurslar düzenlemek olabilir; yada, görev yaptıkları yerin yerel dilini konuşabilen resmi görevlilerin, vatandaşlardan talep gelmesi halinde, onlarla bu dilde iletişim kurmaya teşvik edilmeleri için önlemler alınabilir.

III. Korunmaya Muhtaç/Hedef Gruplar

82. Yukarıda da belirtildiği gibi,³⁶ bugünkü haliyle Türk hukuk sisteminde “azınlık” ifadesi yalnızca 1923 tarihli Lozan Antlaşması’na kapsanan belirli gayrimüslim azınlıklar için kullanılmaktadır. Bu Antlaşma Türkiye’de dar anlamda yorumlanmış, sadece Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler için geçerli olduğu varsayılmıştır (bu gruplara bazen topluca “Lozan azınlıkları” da denmektedir). Türkiye, toprakları üzerinde, örneğin, “Kürt kökenli Türk vatandaşları” ve “Roman kökenli Türk vatandaşları” bulunduğunu kabul etse de, başka etnik kökenlerden gelenler – Süryaniler, Caferiler, Yezidiler, Kürtler, Lazlar ve Romanlar gibi – bir milli yada etnik azınlığın mensupları olarak resmen kabul edilmemekte ve Lozan azınlıklarına tanınan haklardan yararlanamamaktadırlar. Sünni olmayan müslüman Türk vatandaşları da Türk yasalarıyla azınlık addedilmektedir.³⁷ Bu raporda ve başka yerlerde de her zaman yaptığı gibi ECRI, Türk toplumunda yaşayan ve farklı bir dine, milli yada etnik kökene, dile yada renge sahip bütün gruplardan – Lozan Antlaşması’na azınlık olarak tanınan yada tanınmasın – genel olarak “azınlık grubu” olarak söz etmiştir. Ancak, Türk hukukunda Lozan Antlaşması’na azınlık olarak kabul edilmediğine bağlı olarak çeşitli azınlık gruplarına tanınan haklar çok farklılık gösterebilmektedir.

83. Türkiye’de halen yaşamakta olan çeşitli azınlık gruplarının nüfuslarına ilişkin tam bir tespit yapabilmek çok güçtür, zira bu konuda açıklanmış olan en son resmi tahminler 2000 yılına ait olup, tüm azınlıkları kapsamamaktadır. Sayıları hakkında çok farklı tahminler olduğu halde, Türkiye’deki en geniş azınlık topluluklarının biri Kürtler (yaklaşık 12 ila 15 milyon oldukları sanılıyor³⁸) diğeri Aleviler (bu konudaki tahminlere göre nüfusun yüzde 5,7’si ile yüzde 33’ünü oluşturuyorlar, yani 4 ila 24 milyonlar³⁹). Diğer büyük azınlık gruplarını Romanlar (yaklaşık 2 750 000 kişi), Çerkesler (yaklaşık 3 milyon kişi) ve Lazlar (750 000 ila 1,5 milyon kişi) oluşturuyor⁴⁰. Yukarıda belirtilen ve 2000 yılında açıklanmış olan resmi tahminlere göre Türkiye’deki Ermeni nüfusu 50 000 ila 93 500 kişi ; Rum nüfusun şu anda 3 270 ile 4 000 kişi arasında olduğu tahmin ediliyor; Yahudi nüfusu 25 000 ila 26114 kişiden oluşuyor; Süryaniler 17 194

³⁵

³⁶ Bkz., yukarıda 10. madde.

³⁷ Diğer kaynakların yanı sıra, bkz., Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg tarafından, 28 Haziran-3 Temmuz 2009 tarihindeki Türkiye ziyaretinin ardından hazırlanmış Rapor; Ele alınan konu: Azınlıkların insane hakları, CommDH(2009)30, 14. madde ve burada belirtilen kaynaklar.

³⁸ Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi, Rapor: Kürtlerin kültürel durumu, 7 Temmuz 2006, Doc. 11006.

³⁹ Azınlık Hakları Grubu, A Quest for Equality: Minorities in Turkey (Eşitlik için bir Araştırma: Türkiye’deki Azınlıklar), 2007, s. 12.

⁴⁰ Çeşitli kaynaklar, CommDH(2009)30’da 15. maddede adı geçen.

kişi, diğer gayrimüslim azınlık mensuplarının nüfusu ise 5 628 kişi olarak tahmin ediliyor.⁴¹

Lozan Antlaşmasının kapsadığı gayrimüslim azınlık grupları

84. ECRI Üçüncü Türkiye raporunda, Türk yetkililere, Türkiye’de yaşayan dini azınlıkların süregelen yasal ve diğer sorunlarına çözüm bulmaya yönelik çabalarını arttırarak sürdürmelerini tavsiye etmiştir. Yetkilileri, bu sorunlara acil çözüm getirebilmek için bu toplulukların temsilcileriyle yapıcı bir diyalog içine girmeye davet etmiştir. Dini azınlıkların varlığının, Türkiye açısından, bir tehditten ziyade çoğulculuğun kabul edilip korunması gereken önemli bir değeri olduğunu da belirtmiştir. ECRI, faaliyetlerinin önündeki engelleri kaldırarak ve özellikle de idari tikanıklıklara son vererek, dini vakıflara bazı haklar sağlayacak olan gerekli yasal değişikliklerin hızla yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir. ECRI’nin üçüncü raporundan sonra yapılan çalışmalarda, üçüncü raporun ele aldığı yeni yasalar (4771 ve 4778 sayılı Kanunlar) gayrimüslim vakıflar açısından daha olumlu hükümler getirdiği halde, söz konusu hükümlerin uygulaması sonucunda bu vakıfların güçlüklerle karşılaştıkları belirtilmiştir.⁴²
85. ECRI, üçüncü rapordan beri yeni bir Vakıflar Kanununun (5737 sayılı Kanun) kabul edilmesini ve 27 Şubat 2008’de yürürlüğe girmiş olmasını ilgi ile karşılamaktadır.⁴³ Bu Kanun, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün yetki alanına giren, gayrimüslim azınlıkların (“Lozan azınlıkları”) kurduğu vakıflar dahil, bütün vakıflar için uygulanmakta; ve gayrimüslim azınlık vakıflarının Vakıflar Meclisinde (Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün en üst düzey organı) temsil edilmelerine olanak tanımaktadır. Bu Kanun ayrıca, vakıflar tarafından taşınmaz malların tescilini düzenlemektedir; Vakıflar Kanununun 7. Maddesi ile, gayrimüslim vakıfların, daha önce el konulmuş ve belirli şartlara sahip taşınmaz mallarının, tespit edilen zaman aralığında başvurarak iadesini sağlayabilmeleri için bir usul belirlemektedir. Son başvuru tarihi olan Ağustos 2009’a kadar yaklaşık 1400 başvuru yapılmıştır; bu rapor hazırlandığı sırada, başvurular hala incelenmekte idi.
86. ECRI, Türkiye’de kabul edilen gayrimüslim azınlıklara (“Lozan azınlıkları”), Vakıflar Meclisine birer temsilci gönderme imkanı tanınmasını memnuniyetle karşılamakta, bunu, yetkililerle bu azınlıklar arasındaki diyalogun artacağına dair önemli bir işaret olarak gördüğünü belirtmektedir. ECRI, gayrimüslim azınlıkların sahip olduğu ancak hakiki olmayan yada hayali isimler adına tescil edilmiş, yada Hazine adına veya Vakıflar Genel Müdürlüğü adına tescil edilmiş olan bazı taşınmazların yeni Kanunun hükümleri sayesinde gayrimüslim vakıflara iade edilecek olmasını da memnuniyetle karşılamaktadır. İlgili azınlıkların bu konuda güvenini kazanmak açısından bu işlemlerin şeffaflık içinde yürütülmesini ümit etmektedir. ECRI, yine de Kanunda hala önemli boşluklar olduğunu düşünmekte ve bu boşluklar nedeniyle gayrimüslim vakıfların mülkiyet haklarına ilişkin çözüm bekleyen sorunlara çare bulunamayacağı konusunda kaygılar taşımaktadır. Yeni hükümlerin, söz konusu vakıflara ait, el konulup üçüncü şahıslara satılmış olan, yada yeni yasa kabul edilmeden önce birleştirilmiş olan gayrimenkullere ilişkin sorunlara çözüm getiremeyeceğinin de farkındadır. Ayrıca, Türk hukukunda dini cemaatlerin

⁴¹ Birleşmiş Milletler, din yada inanca dayanan hoşgörüsüzlüğün ve ayrımcılığın her türlüşünün ortadan kaldırılmasına ilişkin İnsan Hakları Komisyonu Raportörünün Ara Raporu, Türkiye’de Durum, 11/08/2000, UN Doc A/55/280/Add.1, 3-4 maddeler, CommDH(2009)30 s. 5-6.

⁴² Bkz., örneğin, D. Kurban ve K. Hatemi, Bir Yabancılaşma Hikayesi: Türkiye’de Gayrimüslim Cemaatlerin Vakıf ve Taşınmaz Mülkiyet Sorunu, TESEV, İstanbul, 2009, s. 24-27.

⁴³ Yetkililer, ilgili resmi kuruluşları gayrimüslim cemaat mensuplarının devlet kurumlarıyla olan resmi işlerindeki engelleri kaldırmaya ve haklarının ihlalinin önlenmeye davet eden Başbakanlık Ofisi tarafından 13 Mayıs 2010’de (bu raporun referans süresi bittikten sonra) yayımlanan bir genelgeye de atıfta bulunmuşlardır.

tüzel kişilikleri yoktur ve bu nedenle, uygun bir vakıf kurmadıkça, cemaatin kendisi bir gayrimenkule sahip olamaz. Yeni vakıfların ise, 4. paragrafıyla belli bir ırk yada cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulmasını yasaklayan Türk Medeni Kanununun 101. Maddesine uygun olarak kurulması gerekmektedir. Bu hüküm genellikle, yeni dini vakıfların kurulmasını engellediği şeklinde yorumlanmaktadır.⁴⁴

87. ECRI'nin belirttiğine göre, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yakın zamanda ele aldığı bazı davalarda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1. No.lu Protokolünün 1. Maddesinin (mülkiyetin korunması) Türkiye tarafından Rum ve Ermeni azınlık vakıfları aleyhine ihlal edildiğine hükmetmiştir. Temmuz 2008'de karara bağlanan bir davada Mahkeme, Fener Rum Patrikhanesinin 1902'de edindiği ve tescil ettirdiği gayrimenkulden tazminat ödenmeksizin mahrum bırakılması nedeniyle, 1. Protokolün 1. Maddesini ihlal edecek şekilde büyük bir yükün altında bırakıldığına hükmetmiştir; Eylül 2009'da, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi hala, ileride oluşması muhtemel başka ihlalleri önlemek amacıyla Türk yetkililerce tedbirler alındığına dair gelişmeler olmasını beklemekteydi.⁴⁵ Diğer davalar, 1936 yılından itibaren dini vakıfların mülk edinmelerinin imkansız hale gelmesiyle ilgiliydi; Mahkeme, başvuran vakıflara haklarının iadesi için spesifik önlemler alınması kararını vermiştir.⁴⁶ Aralık 2008'de, bir Ermeni Vakfına mallarının iadesi hakkındaki bir davada Mahkeme, yetkililerin, Şubat 2008 tarihli 5737 sayılı Vakıflar Kanununun yerel hukukta bu tür davalara etkili yasal bir yol olduğunu ortaya koymadıklarına işaret etmiştir.⁴⁷ Yukarıda da belirttiği gibi, söz konusu Kanuna göre malların iadesi için Ağustos 2009'a kadar başvurulması gerekmektedir, ancak bu rapor hazırlandığı sırada yetkililer tarafından incelenmeyi bekleyen pek çok başvuru bulunmaktaydı.
88. Gayrimüslim vakıfların bir başka sorunu da gayrimenkullerin bakımı ve onarımıyla ilgilidir. Bu tür onarımları yapma görevi, Lozan Antlaşmasıyla devlete yüklenmiştir. Geçmişte, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün gerekli gördüğüne dair kararı olmaksızın, gayrimüslim vakıf binalarındaki en küçük tamir işleri bile yapılamıyordu; Müdürlük ise çoğu zaman bu işlerin gereksiz olduğuna karar verdiği için binalar onarılamayacak hale gelmişti. ECRI, son zamanlarda yetkililerin gayrimüslim vakıflara ait malların onarımı konusunda daha istekli davrandıklarını belirlemekte ve bu eğilimin giderek artmasını kuvvetle ümit etmektedir.
89. ECRI'nin yakın tarihli Türkiye'deki Dini Cemaatlerin Hukuki Statüsü Hakkında Görüşler ve İstanbul Ortodoks Patrikhanesinin "Ekümenik" ünvanını kullanma Hakkına ilişkin yayınlarında hakkında görüş bildiren Hukuk Yoluyla Demokrasi

⁴⁴ Bkz., örneğin, Hukuk Yoluyla Demokrasi için Avrupa Komisyonu (Venedik Komisyonu), *Türkiye'deki Dini Cemaatlerin Hukuki Statüsü Hakkında Görüşler ve İstanbul Ortodoks Patrikhanesinin "Ekümenik" ünvanını kullanma Hakkı*, Venedik Komisyonu 82. Genel Kurulunda (Venedik, 12-13 Mart 2010) kabul edilen Görüş no. 535/2009, CDL-AD(2010)005, 38. madde; 28 Haziran-3 Temmuz 2009'daki Türkiye ziyaretinden sonra Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg'in hazırladığı Rapor; İncelenen konu: Azınlıkların İnsan Hakları; Strasbourg, 1 Ekim 2009, CommDH(2009)30, diğer yerlerin yanı sıra 86.-87. ve 102. maddeler.

⁴⁵ Fener Rum Patrikliği / Türkiye davası (başvuru no. 14340/05), 8 Temmuz 2008 tarihli karar. Bakınız Türkiye'ye ilişkin kararların infaz durumu, şu adreste: http://www.coe.int/t/e/human_rights/execution/03_cases/Turkey_en.pdf (bu raporun hazırlandığı sırada en son güncelleme tarihi 16/11/2009) ve CM/Del/OJ/DH(2009)1065/4.2.

⁴⁶ Fener Rum Erkek Lisesi Vakfı - Türkiye davası, başvuru no. 34478/97, 9 Ocak 2007 tarihli karar; Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı -Türkiye davası, başvuru numaraları 37639/03, 37655/03, 26736/04 and 42670/04, 3 Mart 2009 tarihli karar; Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı - Türkiye davası (n° 2), başvuru numaraları 37646/03, 37665/03, 37992/03, 37993/03, 37996/03, 37998/03, 37999/03 et 38000/03, 6 Ekim 2009 tarihli karar.

⁴⁷ Samatya Surp Kevork Ermeni Kilisesi, Mektebi Ve Mezarlığı Vakfı Yönetim Kurulu - Türkiye davası (başvuru no. 1480/03), 16 Aralık 2008, 25. madde.

için Avrupa Komisyonu dini cemaatler, tüzel kişilik elde etme haklarını aramaktan çok vakıf kurmak zorunda bırakıldıkları sürece, 1. Protokolün mülkiyet hakkına ilişkin 1. Maddesinin ihlal edilmeye devam edeceği kanısında olduğunu belirtmiştir. Komisyon, dini cemaatlerin tüzel kişilik kazanma yolunda gösterdikleri çabaların engellenmesi için hiç bir neden görmemektedir. Türk yetkililere, bunu mümkün kılacak yasalar çıkarmalarını, ve bu arada, mevcut yasaların dini azınlıkların din özgürlüklerini kullanmalarında doğabilecek kısıtlamaları en aza indirecek şekilde yorumlanmasını ve uygulanmasını tavsiye etmektedir.⁴⁸

- *Ermeniler*⁴⁹

90. Vakıflara mallarının iadesi ile ilgili sorunların yanısıra, Ermeni azınlık, ders kitaplarının yetersizliğinden ve Ermenice eğitim görmüş öğretmen bulamamalarından dolayı kendi dillerinde eğitim verme konusunda zorluklarla karşı karşıya olduklarını bildirmişlerdir.⁵⁰ Bu durum, çocuklarını Ermeni okullarına göndermek isteyen ailelerin sayıca giderek azalmasına neden olmuş; kendilerinin yada çocuklarının bu nedenle tehdit edileceklerinden korktukları için bazı ailelerin çocuklarını Ermeni okullarına göndermekten kaçındıkları bildirilmiştir. ECRI, 2008'de "Sarı Gelin: Ermeni Sorununun İyüzü" adlı propaganda niteliğinde bir belgeselin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, izletilmesine ilişkin bir genelgeyle bütün ilköğretim okullarına dağıtıldığını belirtmektedir; kanlı katliam görüntülerinin yer aldığı bu belgeseli izleyen çocuklardan izlenimlerini anlatan bir kompozisyon yazmaları istenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı daha sonra bu DVD'nin dağıtımını, ailelerden gelen büyük sayıda şikayetlerin sonucunda durdurmuşsa da, bu DVD'ler okullardan geri toplanmamış ve filmi gösterip göstermemek her eğitim kuruluşunun kendi kararına bırakılmıştır. ECRI'nin görüşüne göre, bu tür malzemelerin okullara dağıtımı ve gösterilmesi, daha açık ve hoşgörülü bir toplum yaratma gayesine doğrudan ters düşmektedir ve bu malzemenin çocuklara yönelik kullanılması da özellikle üzücüdür.

91. ECRI, 23 Temmuz 2009'da Milli Eğitim Bakanlığınca Ermeni okullarına Ermenice, din bilgisi ve ahlak kültürü öğretmenleri tayin ettiğini belirtmektedir. Bu öğretmenlerin Ermeni kökenli Türk vatandaşları olmaları ve Yüksek Öğretim Kurulunca tanınan bir fakültede eğitim almış olup gereken öğretmenlik vasıflarına sahip olmaları gerekiyor. Bu öğretmenlere hizmet içi eğitim de verilebilir. ECRI, Türkiye ile Ermenistan arasında daha iyi ilişkiler kurularak, Ermeni azınlık okulları için öğretmenlerin eğitimi ve ders kitaplarının temini gibi yukarıda sözü edilen somut sorunları çözümede ilave çözümler sağlanmasını ümit etmektedir. ECRI, en ideal çözüm olmasa da, Ermenice yazılmış yeterli ve düzgün ders kitapları açısından Ermenistan'ın tek geçerli kaynak olduğunu belirtmektedir.

- *Rumlar*

92. Türkiye'de şu anda çok küçük bir Rum azınlık mevcuttur; bu da bu topluluğun, azınlık okullarında okuyacak öğrencilerin Lozan Antlaşmasının kapsadığı ve Türkiye'de tanınan azınlıklara ait olmaları şartını karşılamada güçlüklerle karşılaşması anlamına gelmektedir. Bu şartın yanısıra Rumca ders kitapları

⁴⁸ Hukuk Yoluyla Demokrasi için Avrupa Komisyonu (Venedik Komisyonu), Türkiye'deki Dinin Cemaatlerin Hukuki Statüsü Hakkında Görüşler ve İstanbul Ortodoks Patrikhanesinin "Ekümenik" ünvanını kullanma Hakkı, Görüş no. 535/2009, CDL-AD(2010)005.

⁴⁹ Son yıllarda Ermenilere ve diğer azınlık gruplarına karşı girişilen ırkçı saldırılar, bkz. aşağıda, Irkçı Şiddet Olayları.

⁵⁰ Bkz., yukarıda, Farklı Alanlarda Ayrımcılık – Eğitim ve Korunmaya Muhtaç/Hedef Gruplar – Lozan Antlaşması'na kapsanan gayrimüslim azınlıklar.

konusundaki sıkıntı ve öğretmen bulmadaki zorluklar, bu azınlık çocuklarının ana dillerinde eğitimden yararlanma konusunda çok ciddi sorunları olduğu anlamına gelmektedir. ECRI'nin üçüncü Türkiye raporunda da belirttiği gibi bu topluluğun varlığını sürdürebilmesi için acil önlemlere ihtiyaç vardır.

93. Mülkiyetin korunmasına ilişkin olarak, Rum vakıfları da Ermeni vakıflarının yaşadığı zorlukları yaşamıştır. Din adamlarının eğitimi sorunu, Rum Ortodoks topluluğu açısından hala temel sorunlardan biri olmaya devam etmektedir; bunun nedeni, bütün papazların Türk vatandaşı olmalarının şart koşulmasıdır; Rum azınlık nüfusunun az olması nedeniyle zaten ciddiyet kazanan bu sorun, 1971'de Türk yetkililer tarafından kapatılan Heybeliada ruhban okulunun halen kapalı olmasından dolayı daha da ağırlaşmaktadır. ECRI, çıkmaza giren bu duruma bir çare bulmak üzere yetkililerin artık daha faal çalışmakta olduğunu bilmekte ve bu çabaların en yakın zamanda sonuç vermesini ümit etmektedir.
94. Rum azınlığa mensup Türk vatandaşlardan miras kalan malların söz konusu olduğu durumlarda ise, Yunanistan vatandaşlarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1. No.lu Protokolünün 1. Maddesinde tanınan mülkiyet hakları da Türk mahkemelerinin müteakabiliyet şartını yanlış yorumlamaları nedeniyle ihlal edilmiştir.⁵¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde dava açanların tazminatları ödenmiş olmakla birlikte, ileride olabilecek benzer ihlalleri önlemek için ne gibi genel tedbirler öngörüldüğü hala açıklığa kavuşmuş değildir.

- *Yahudi toplulukları*

95. Mülkiyete ilişkin konular Türkiye'de yaşayan Yahudi topluluklarını da etkilemiştir ve bu durumlar yerel mahkemelerde dava konusu olmuştur; ECRI, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde bu konuyla ilgili bir tek başvuru olduğunu bilmektedir. Antisemitizm ve nüfusun çoğunluğunun Yahudi topluluklara karşı genel tutumu bu raporun ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır.⁵²

96. ECRI, Türk yetkilileri, Lozan Antlaşmasıyla tanınan gayrimüslim azınlıklarla diyalogu iyileştirme yönündeki çabalarını, Vakıflar Meclisinde bu organın yetkinlik alanına giren konular için azınlıklardan temsilcilerin tayin edilmesi dahil olmak üzere, sürdürmeye ve arttırmaya kuvvetle teşvik etmektedir.

97. ECRI, malların sahipliği ve iadesine ilişkin çeşitli sorunların ele alınmasını sağlayabilmek açısından Türk yetkilileri, gayrimüslim azınlıkları ilgilendiren tüzel kişiliğin tanınmasına ve mülkiyet sorunlarını çözmeye yönelik çalışmalarını sürdürmeye ve arttırmaya davet etmektedir. Bu bağlamda yetkililerin dikkatini, Venedik Komisyonunun Türkiye'deki dini cemaatlerin hukuki durumuna ilişkin yakın tarihli kararlarına ve tavsiyelerine çekmektedir. Ayrıca, yetkilileri, malların iadesi için yeni Vakıflar Kanunu (5737 sayılı Kanun) uyarınca yapılmış olan tüm başvuruların şeffaflık içinde, adilce ve hızlı bir şekilde ele alınması için gereken tüm önlemleri almaya davet etmektedir. Yetkililere, sahip oldukları malların bakım ve onarımı için dini azınlık vakıflarına karar verme yetkileri tanınmasını da tavsiye etmekte ve bu gerçekleşinceye kadar bu malların bakımının sağlanması için yetkililerin çabalarını sürdürmelerini ve arttırmalarını tavsiye etmektedir.

98. ECRI, yetkililere, din adamı eksikliğinin, gayrimüslimlerin dini gerekleri yerine getirme haklarını kullanabilmelerine engel oluşturmaması için bütün gerekli önlemlerin alınmasının sağlanmasını tavsiye etmektedir.

⁵¹ Bkz., Apostolidi ve diğerleri - Türkiye davası, başvuru no. 45628/99, 27 Mart 2007 tarihli karar, ve Nacaryan ve Deryan -Türkiye davası, başvuru no. 19558/02, 8 Ocak 2008 tarihli karar.

⁵² Bkz., aşağıda, Antisemitizm.

99. ECRI, bu raporun daha önceki bölümlerinde eğitim alanında atılması gereken adımlara ilişkin yaptığı tavsiyelere atıfta bulunarak,⁵³ acilen yapılması gereken - özellikle öğretmen yetiştirilmesi ve ders kitaplarının hazırlanıp onaylanması konusunda - çalışmalara dikkat çekmektedir; Türkiye'deki küçük azınlıkların kimliklerini koruyabilmek yönünde desteklenmemelerinden dolayı varlıklarının tehlikeye atılmamasını sağlamak için bu çalışmalar gereklidir

Aleviler

100. Alevi toplumunun, nüfusun büyük çoğunluğu ile ilişkileri genelde iyidir. Ancak, ilk ve orta okullardaki din dersi (Anayasanın 24. Maddesi ve 1739 sayılı Milli Eğitim kanunu uyarınca bu ders zorunlu derstir) Aleviler için kaygı verici niteliktedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2007 yılında verdiği bir kararla⁵⁴ eğitim sisteminin ve iç hukukun nesnellik ve çoğulculuğun gereklerini karşılayamamasının ve ebeveynin inançlarına saygıyı sağlayacak uygun bir yöntem sağlayamamasının, Sözleşmenin 1 No.lu Protokolünün 2. Maddesini (eğitim hakkı) ihlal ettiğine hükmetmiştir. Söz konusu karardan bu yana müfredat programında bir dizi değişiklik için hazırlıklar yapılmışsa da, Alevi temsilcileri bu değişikliklerin tarafsız bir eğitim ortamı sağlayacak kadar yeterli gözükmediğini belirtmişlerdir. Mahkeme kararının uygulanması konusu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine havale edilmiştir. Aleviler daha genel anlamda, Alevi toplumunun okullarda okutulan ders kitaplarında hemen hemen hiç yer almadığına, bunun da dışlamayan, dahil edici bir toplum oluşturulmasına katkı sağlamadığına işaret etmektedirler.

101. Alevi temsilcileri aynı zamanda devletin bazı inanç gruplarına tahsisat sağlayıp – örneğin ibadet yerlerinin elektrik giderlerinin karşılanması gibi⁵⁵ -- tümüne sağlamama gibi, ayrımcı bir davranış sergilediği konusunda şikayetçilerdir. Özellikle halen *cemevleri* ibadet yeri sayılmamakta, (camiler, sinagoglar ve kiliselerin ibadet yeri olarak sayılmalarına karşın) ve yereldeki bazı istisnalar dışında devlet ödeneği alamamaktadırlar. Alevi liselerine de devlet desteği sağlanmamaktadır. 2009 yılında bir Alevi erin Sünni adetlerine göre gömülmesi de bazı Alevilerde rahatsızlık yaratmıştır.

102. ECRI hükümetin 2009 yılında, Alevileri ilgilendiren konularda doğrudan doğruya Alevilerle görüşmek ve söz konusu sorunları ele almak üzere Alevi topluluğu içindeki farklı gruplarla bir dizi çalıştay düzenlemiş olmasını ilgiyle izlemiştir. ECRI aynı zamanda, Türk hükümetinin demokratik açılımını Alevileri de içerecek şekilde genişletme niyetinde olduğuna dair haberleri de ilgiyle izlemektedir.⁵⁶

103. ECRI, Türk yasalarını ve hukuki uygulamalarını, din eğitimi konusunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin gerekleriyle uyumlu hale getirmek üzere, Türk makamlarının, Zengin Hasan ve Eylem davalarında⁵⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararının uygulanması için gerekli tüm tedbirleri tam olarak ve süratle almasını tavsiye eder.

104. ECRI, Alevi toplumunun özellikle de ibadet yerleriyle ve bunlara sağlanacak tahsisatla ilgili konularda ayrımcı davranışta bulunulduğuna ilişkin kaygılarını araştırarak, varsa herhangi bir ayrımcılık konusuyula ilgili tüm gerekli tedbirleri almasını tavsiye eder.

⁵³ Bkz., yukarıda, Farklı Alanlarda Ayrımcılık – Eğitim.

⁵⁴ Zengin Hasan ve Eylem (başvuru no. 1448/04), 9 Ekim 2007 tarihli karar.

⁵⁵ 26 Temmuz 2008'de Kabul edilen bir meclis kararıyla, erişimin serbest olduğu ibadet yerlerine devlet ödeneği sağlanması kararlaştırılmıştır.

⁵⁶ Aşağıya bak: Demokratik (Kürt) açılımı.

⁵⁷ başvuru no. 1448/04, Ekim 2007 tarihli karar.

105. ECRI, yetkilileri Alevi toplumuyla olumlu bir diyalog oluşturarak bu toplumla iyi ilişkiler geliştirmeye yönelik gayretlerini sürdürmelerini kuvvetle teşvik eder.

Romanlar

106. ECRI, Türkiye ile ilgili bu üçüncü raporunda, Türk makamlarının özellikle de Romanların hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık konularında karşı karşıya kaldıkları sorunları belirleyebilmek üzere, Türkiye'deki Romanların durumunu araştırmalarına ilişkin tavsiyelerini tekrarlamıştır. ECRI aynı zamanda belirlenen sorunların çözümüne yönelik tedbirler alınmasının önemine işaret ederek, özellikle İskan Kanununun 4. Maddesinin kaldırılmasını önermiştir. Aynı zamanda Romanlara/Çingenelere karşı ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle ilgili 3 No.lu Genel Politika Tavsiyesine de dikkat çekmiştir.
107. ECRI Türkiye'deki Romanların durumunda görünürde büyük ölçüde bir değişiklik olmamasından kaygılıdır. Yetkililerin Romanların mevcut durumuna ışık tutacak herhangi bir araştırmayı hala yapmadıkları anlaşılmakta olup, bu konuda resmi bilgiler de halen mevcut değildir. Ancak sivil toplum grupları Romanların marjinalleştirilmiş durumlarının devam ettiğini, eğitim, iş, konut, sağlık ve kamu alanlarına erişim gibi konularda ayrımcılığa maruz kaldıklarına işaret etmektedirler. Roman çocuklarının okula devam oranları ve buna tekabül eden okuma yazma oranları düşüktür. Sulukule'de gerçekleştirilen türden kentsel imar projeleri, Romanların ihtiyaçları göz önüne alınıp yeterli çözümler önerilmediğinden, Romanları olumsuz yönde etkilemiştir⁵⁸;bu da Roman çocuklarının okula yazılmalarında ilave sorunlar yaratmaktadır. Romanlar sağlık konusunda, işe ve kamu yaşamına erişim konularında dışlanma gibi spesifik sorunlara maruzdurlar. Romanlar aynı zamanda, bildirildiğine göre, kendilerine açık yasal hak arama yollarından da çok az yararlanmaktadırlar. Bunun nedeni, haklarından haberdar olmamaları ve/veya toplumdaki algılanmış yerlerinin dışına çıkmada isteksiz olmalarıdır. Türkiye'nin Roman haklarının geliştirilmesine ilişkin genel bir stratejisi yoktur ve Romanları Topluma Dahil etme On Yılı girişimine katılmamıştır.
108. Yetkililer Romanların kamu hizmetlerine erişimdeki güçlüklerinin çoğunlukla, diğer dezavantajlı grupları da etkileyen yoksulluk ve işsizlikten kaynaklandığını belirtmektedirler. Bu tür güçlükler yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı azaltmaya yönelik genel politikalar içinde ele alınmaktadır. Yetkililer aynı zamanda yeni İskan Kanununun 2006 Eylülünde kabul edilip yürürlüğe girdiğini ve bu kanunun Romanlara karşı ayrımcı maddeler içermediğini belirtmişlerdir. Bu girişim memnunluk vericidir ancak diğer kaynaklara göre, Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun, "Türk Kültürüne bağlı olmayan" "vatansız veya Türk olmayan çingenelerin" ülke dışına çıkarılmasına ilişkin maddeler içerdiğinden Romanlara ayrımcılığı desteklemektedir.⁵⁹ Bu maddenin resmi kimlik belgesine sahip olmayan Romanlar için özellikle güçlükler yaratacağı konusunda kaygılar mevcuttur. Kanunda aynı zamanda muhacir olarak kabul edilmeyen dört insan kategorisi arasında "göçebe çingeneler" de yer almaktadır.⁶⁰
109. ECRI, 2010 Mart ayı ortasında, Başbakanın İstanbul'da birkaç bin Roman vatandaşına hitabederek, bazı illerde Romanların yaşadığı konutların iyileştirileceğini; eğitim ve iş imkanlarının destekleneceğini açıklamasını memnunlukla karşılamıştır. ECRI Kültür ve Turizm Bakanlığının, Roman kültürünün korunması ve tanıtımı amacıyla çeşitli kültürel faaliyetleri

⁵⁸ Bak: yukarıdaki açıklama Çeşitli Alanlarda Ayrımcılık - Konut.

⁵⁹ Avrupa Komisyonu, Türkiye 2009 İlerleme Raporu, 14.10.2009, Bölüm 2.2, s. 29.

⁶⁰ A.B.D. Dışişleri Bakanlığı 2008 İnsan Hakları Raporu: Türkiye, 25 Şubat 2009, Bölüm 5.

desteklemesini ilgiyle izlemiş ve olumsuz, önyargılı klişeleri teşvik etmeme amacıyla, sözlükteki “Çingene” sözcüğünün tanımındaki ayrımcı sayılabilecek anlamların çıkartılmasını memnunlukla karşılamıştır. ECRI aynı zamanda sivil toplumun Romanların haklarını savunma ve yaygınlaştırma kapasitesinin giderek arttığı izlenimini almaktan da memnunluk duymuştur.

110. ECRI bir kez daha Romanların, özellikle de günlük hayatın her alanında hoşgörüsüzlük ve ayrımcılıkla ilgili olarak karşı karşıya oldukları sorunları net bir şekilde belirlemek üzere, Türk yetkililerin Türkiye’deki Romanların durumuyla ilgili ayrıntılı bir çalışma yapmasını önermektedir. Bir kez daha belirlenen sorunların çözümüne ilişkin tedbirler almanın önemini vurgularken, özellikle de bu raporun diğer bölümlerinde de Romanların eğitim ve konuta erişiminin iyileştirilmesine yönelik önerilerine dikkat çeker.⁶¹ ECRI aynı zamanda, farkındalık arttırmaya yönelik önlemler de dahil olmak üzere, Romanların hukuk danışmanlığına ve hukuksal yardıma erişiminin iyileştirilmesine yönelik spesifik tedbirler alınmasını tavsiye etmektedir.
111. ECRI Türk yetkililerin, diğer önerilerin yanı sıra, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin önerilerini doğrultusunda, Romanların karşı karşıya oldukları ayrımcılığı ele alacak kapsamlı bir strateji oluşturmalarını tavsiye eder.⁶² Bu bağlamda Türkiye’nin, Romanları Topluma Dahil etme On Yılı girişimine katılmasını tavsiye eder.
112. ECRI Türk yetkililerin dikkatini, yukarıda Yabancıların İskanı ve Seyahati Hakkındaki kanunla ilgili olarak belirtilen spesifik kaygılara çekerek, Romanlara karşı doğrudan doğruya ayrımcılık içeren yasa maddelerini yürürlükten kaldırmaya acilen davet eder.
113. ECRI Türk yetkililerini, Romanların olumsuz, önyargı içeren klişelerle konumlandırılmalarıyla mücadeleye ilişkin gayretlerini arttırma ve sürdürme ve Roman toplumuyla yapıcı bir diyalog oluşturma konularında kuvvetle teşvik eder.

Kürtler

114. ECRI üçüncü Türkiye raporunda Türk yetkilileri Kürt toplumunun ifade, toplanma ve dernek kurma özgürlüklerine yönelik iyileştirme gayretlerini sürdürmeye teşvik etmiştir. Raporda bu özgürlükleri güçlendiren yasal değişikliklerin süratle uygulanmasının önemi vurgulanmıştır. ECRI aynı zamanda Türk yetkililerin Kürtlerin maruz kaldığı önyargı ve önyargılı klişelere göre konumlandırılmalarıyla mücadele etmelerini tavsiye etmiş ve tespit edilen ayrımcılık girişimlerinin cezalandırılması için adımlar atmanın önemini vurgulamıştır.
115. Bu raporun diğer yerlerinde de değinildiği gibi, Türk hükümeti son aylarda Kürtlerin durumuyla ilgili olarak, Türk toplumunda mevcut gerginlikleri gidermede memnunlukla karşılanan girişimlerde bulunmuştur.⁶³ ECRI bunların yanı sıra, diğer azınlık gruplarıyla da ilgili olarak yapılan girişimlerin, azınlık gruplarına mensup insanlar için kaygı yaratan konuların Türk toplumunda daha büyük bir isteklilik ve açıklıkla tartışılmasına yardımcı olduğunu görmekten memnunluk duymuştur- ortamdaki bu değişiklik, azınlık gruplarının temsilcilerince de memnunlukla karşılanmıştır. 2009 yılında bir devlet televizyon kanalı olan TRT-6’nın Kürtçe yayına başlaması da önemli bir aşamadır.

⁶¹ Yukarıya bak: Çeşitli Alanlarda Ayrımcılık– Eğitim ve – Konut.

⁶² CommDH(2009)30, § 190.

⁶³ Aşağıya bak: Demokratik Açılım.

116. Ancak uygulamada, Kürt kimliğinin ifade edilmesi çoğu kimse tarafından, Türk devletinin birliğine karşı bir tehdit olarak algılanmaktadır. İfade, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü konularıyla ilgili olarak ise, ECRI, bu raporun diğer bölümlerinde bir süre önce bir Kürt siyasi partisinin kapanmasını incelemiş, söz konusu partinin kapanmasından çok önce, partinin birkaç yüz üyesinin göz altında tutulduğunu öğrenmiştir. Görevlilerin Kürtçeyi kamu alanında alenen kullanması bu görevlilerin kovuşturmayla uğramalarına neden olmakta, şahısların Kürt çıkarlarını kamuoyunda alenen savunması bu şahısların sıklıkla Türk Ceza Kanunu hükümlerine göre kovuşturmalarıyla sonuçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, anlaşıldığı kadarıyla, PKK faaliyetleriyle ilgili gerginlikler, çocukları da kapsayacak şekilde, terörle mücadele yasası maddelerinin suistimaline yol açmaktadır.⁶⁴ Daha genel anlamda, sivil toplum kuruluşu yetkilileri, başka davalara yönelik benzer gösterilere bu ölçüde müdahale edilmezken, Kürt çıkarlarını savunan halk gösterilerinin aşırı baskıcı tedbirlere maruz kaldığını belirtmektedirler.⁶⁵

117. Pekçok Kürt yoğunlukla Türkiye'nin en yoksul ve en ücra illerinde, çoğu kez güç ekonomik ve sosyal koşullarda yaşamaktadırlar. Ülke içinde yerlerinden edilmiş Kürtler bu açıdan özellikle hassas konumdadırlar.⁶⁶ Kürt kız çocuklarının okula devam oranlarının, özellikle kırsal bölgelerde düşük olduğu, Kürt kadınlarının ise ortalamanın altında istihdam edildikleri bildirilmektedir.

118. ECRI Türk yetkilileri, Kürt toplumunda ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü ve dernek kurma özgürlüğüne ilişkin durumun iyileştirilmesi için gayretlerini sürdürmeye kuvvetle teşvik etmektedir. ECRI aynı zamanda bu raporun diğer yerlerinde ırkçı eylemleri ve ırk ayrımını yasaklayan yasa maddelerinin uygulanmasına ilişkin önerilerini hatırlatarak, bunların yukarıdaki bağlamda özellikle önemli olduğunun altını çizer.

119. ECRI Türk yetkilileri, Kürtlerin sosyal haklara erişimde yaşadıkları eşitsizliklerin giderilmesine ilişkin gayretlerini sürdürmeleri ve bu gayretleri arttırmaları konusunda kuvvetle teşvik eder. Bu bağlamda, yetkililerin, tespit edilecek eşitsizliklerin giderilmesi için hedeflenen tedbirlerin alınabilmesi için, gerektiğinde Türkiye'deki Kürtlerin durumunun daha net bir biçimde ortaya konmasını sağlayacak araştırmalar yapmalarını tavsiye eder.

- *Ülke içinde yerlerinden edilmiş insanlar*

120. ECRI'nin Türkiye ile ilgili üçüncü raporunda belirtildiği gibi, Türkiye'de Kürtler, yönetimle PKK arasında cereyan eden uzun mücadele sonucunda pek çoğunun bölgeyi terketmiş olmalarına rağmen, esas olarak ülkenin güneydoğu bölgesinde yaşamaktadırlar. ECRI Türk yetkililere, yerlerinden edilmiş Kürtlerin sorunlarına çözüm getirmelerini kuvvetle tavsiye etmiş ve yetkililerin özellikle de çok ağır ekonomik ve sosyal şartlar altında yaşayanlara yardımcı olmaları konusunda tavsiyede bulunmuştur. ECRI aynı zamanda yetkililere, yerlerinden edilmiş insanların gönüllü olarak yerlerine dönmelerine yönelik programları güçlendirmelerini ve Türkiye'nin güneydoğusundaki köy korucularının varlığını sürdürmelerinin neden olduğu sorunlara çözüm bulmalarını tavsiye etmiştir. ECRI aynı zamanda yerlerinden edilmiş insanların en kısa zamanda evlerine dönebilme, tazminat alma ve/veya mallarını geri alma ihtiyacını vurgulamıştır.

⁶⁴ Yukarıya bak: ırkçı eylemleri ve ırk ayrımını yasaklayan ceza kanunu maddelerinin uygulanması.

⁶⁵ Yukarıya bak: Ceza yasasının terör eylemlerini yasaklayan maddelerinin, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı ile mücadele ile ilgili olan içeriği ve uygulaması.

⁶⁶ Aşağıya bak.

121. Uğranan hasar için tazminat konusuna gelince, ECRI Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkındaki 5233 No.lu yasanın 2004 Temmuzunda yürürlüğe girmesini ilgiyle izlemiştir. Bu yasa terör eylemleri veya yetkililerin terörle mücadele esnasında aldıkları tedbirlerden doğan zararların karşılanmasına ilişkin kural ve usulleri belirlemektedir. Yasa 2005 yılında zarar kanıtlarının daha esnek bir şekilde verilebilmesini, ve hak talep edenlerin taleplerini herhangi bir bilgi veya evrakla desteklemelerini sağlayacak şekilde değiştirilmiştir. Bu yasa uyarınca 76 ilde Zarar Tespit ve Telafi Komisyonları kurulmuştur. 12 Ocak 2006'da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yasa hükümlerinin "ikamet yerlerindeki mallarına erişimi engellenen insanların Sözleşme kapsamındaki mağduriyetleri için yeterli telafi sağlayabildiğine" hükmetmiştir.⁶⁷ ECRI, yetkililerce sağlanan bilgilere göre, yasanın yürürlüğe girmesiyle 2008 Kasım ayı arasında yaklaşık 360.000 tazminat başvurusunda bulunulmuş olmasını ilgiyle izlemiştir. Söz konusu tarihten bu yana zarar karşılama komisyonları 150.000 başvuruyu inceleyerek bunlardan yaklaşık 97.000'ine zarar ödemesi yapmıştır. 2010 ilkbaharından bu yana, 700 milyon Euro'yu aşkın zarar ödemesi yapılmıştır. Ancak ECRI, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 2006 yılındaki tespitinden sonra yasanın uygulanmasında bir dizi noksanlığın ortaya çıktığına veya yeniden başgösterdiğine dair bilgiler nedeniyle kaygılıdır. Sivil toplum grupları, örneğin canlı hayvanlarla, veya tapu kayıtlarının eksik olduğu yerlerde, araziyle ilgili zarar taleplerinin desteklenmesinde istenen belgelerle ilgili olarak yetkililerce aşırı taleplerde bulunulduğu iddialarına, hukuk danışmanlığı desteğinin bulunmamasına, verilen tazminatlar açısından iller arasında farklılıklar olduğuna, işlemlerin yavaş işlediğine ve etkili bir temyiz prosedürünün bulunmayışına işaret etmişlerdir.
122. Yetkililer yerlerinden edilmiş insanların yerlerine dönüşüyle ilgili olarak 1994 yılında başlatılan ve ailelerin kendi istekleriyle eski ikametgahlarına veya diğer uygun yerlere dönerken aynı zamanda gerekli sosyal ve ekonomik altyapıların hazırlanarak, sürdürülebilir yaşam standartlarının sağlanması esasına göre uygulanan Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesine atıfta bulunmuşlardır. Eski yerlerine dönmek istemeyen aileler için projede söz konusu ailelerin buldukları mevcut ikametgahlarındaki ekonomik ve sosyal koşulların düzeltilmesine ve bu ailelerin şehir yaşamına uyumunun kolaylaştırılmasına çalışılmaktadır. Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi 14 doğu ve güneydoğu ilinde uygulanmıştır. Yetkililer 1999 ila 2009 yılları arasında proje için özellikle de gerekli altyapının yeniden inşası veya güçlendirilmesi amacıyla yaklaşık 50 milyon Euro harcadığını, 28.384 haneden 187.861 vatandaşın eski ikametgahlarına döndüğünü belirtmişlerdir. Bunlara ilaveten 2006 yılında Van ilinde spesifik bir eylem planı uygulanmıştır. ECRI atılan bu adımları memnunlukla karşılamakta ancak bu alanda yavaş bir ilerleme kaydedildiği yönünde sivil toplum kuruluşları ve uluslararası aktörlerce dile getirilen kaygıları paylaşmaktadır: Türkiye'deki yurt içinde yerlerinden edilmiş insan sayısı hala yaklaşık 1 milyon civarında olup bunların bir kısmı 24 yıldır yerlerinden edilmiş durumdadır.⁶⁸ Yurt içinde yerlerinden edilmiş insanların geriye dönüşünün önündeki engeller arasında zayıf altyapı, belli bölgelerde kara mayınlarının mevcudiyeti, bazı bölgelerde köy korucularının mevcudiyetinin devam etmesi – ve bazı durumlarda engelleyici bir tavır sergilemeleri sayılabilir. Konuyla ilgili çeşitli gruplar, yurt içinde yerlerinden edilmiş insanların evlerine dönme hakkının korunması ve desteklenmesi için gayretlerin artırılması veya bu insanlara, gönüllü olarak yeni yerlere yerleştirilme veya buldukları yerel

⁶⁷ İçyer-Türkiye davası (başvuru no. 18888/02), başvurunun Kabul edilemez olduğuna hükmeden, 12 Ocak 2006 tarihli karar.

⁶⁸ Haceteppe Üniversitesince 2006 yılında yapılan bir araştırmaya göre Türkiye'de 935.700 ila 1.201.200 yerlerinden edilmiş insan bulunmaktaydı. (Bu sayılar, IDMC (Yurtiçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi) tarafından Avrupada Uzun Süreli Dahili Yerinden Edilme: Mevcut Eğilimler ve Geleceğe Yönelik Öngörüler, Mayıs 2009, s.9'da yayınlanmıştır)

bölgeyle bütünleşmelerinin sağlanması gibi diğer uygulanabilir, kalıcı çözümlerin sağlanması gereğini vurgulamışlardır. Bu çerçevede, yurt içinde evlerinden edilmiş insanların sorunlarına kalıcı çözümler bulma amacıyla 2008 Kasım'dan bu yana il bazında eylem planları geliştirilmiş olmasını ECRI ilgiyle izlemekte ve söz konusu planların etkili olmalarının temini için bu eylem planlarının uygulamadaki etkilerinin dikkatle değerlendirilmesinin önemli olduğuna işaret etmektedir.

123. ECRI aynı zamanda, yurt içinde evlerinden edilmiş, halen köylerine dönemeyen veya dönmek istemeyen insanların, çoğu kez kanunsuz inşa edilmiş, düşük standartlı evlerde, yoksulluk içinde ve sosyal olarak dışlanmış bir biçimde yaşamalarından ve pek ender olarak düzenli bir işleri olmasından kaygı duymaktadır. Okulların kalabalık olması ve yoksulluk gibi nedenlerle çocukların eğitime erişimi de baltalanmaktadır. Sonuç olarak Yurtiçinde Evlerinden Edilmiş insanlar marjinalleştirilmeye ve çok ağır ekonomik ve sosyal güçlüklerle maruzdurlar.

124. ECRI Türk yetkililere, Zarar Tespit ve Telafi Komisyonlarının işleyişini, bu komisyonların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin gereklerine daima tam olarak uymasını sağlamak ve noksanlıkların süratle giderilmesi için gözden geçirmesini ve izlemesini tavsiye etmektedir.

125. ECRI Türk yetkililerine, yurtiçinde evlerinden edilmiş insanların geriye dönüşlerine yardımcı olma ve gerektiğinde bu insanların gönüllü olarak yeni yerlere yerleştirilmeleri veya buldukları yerlere uyum sağlamaları gibi kalıcı çözümler sağlama yönündeki gayretlerini arttırmalarını kuvvetle tavsiye etmektedir.

126. ECRI Türk yetkililerin, yurtiçinde evlerinden edilmiş insanların özellikle de eğitime, konuta ve düzgün yaşama koşullarına erişim gibi konularda günlük yaşamda ayrımcılıkla karşılaşmamaları için gerekli tüm tedbirleri acilen almalarını tavsiye etmektedir.

Mülteciler ve sığınmacılar

127. ECRI Türkiye ile ilgili üçüncü raporunda, Türk yetkililere, sığınmacıların menşeli ülkeleriyle ilgili coğrafi çekincelerini acilen kaldırmaları çağrısında bulunmuştur. ECRI yetkililerin sığınmacılarla temas halindeki tüm personeline, sığınmacıların karşı karşıya olduğu sorunlarla ilgili farkındalık artırıcı eğitim ve insan hakları eğitimi sağlamasını tavsiye etmiştir. Sığınmacı başvurularının işleme konmasında daha saydam olunması ve sığınmacıları haklarından haberdar etme yöntemlerini iyileştirme ihtiyacını vurgulayarak, yetkilileri sığınmacılar adına faaliyet gösteren UNHCR ve STK'larla işbirliğini arttırmaya ve sürdürmeye acilen davet etmiştir.

128. Bu yönde, özellikle de 2005 yılında AB'nin göç ve sığınma müktesebatının uygulanması için bir ulusal eylem planının kabul edilmesini müteakiben İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir Sığınma ve Göç Mevzuatı ve İdari Kapasite Geliştirme ve Uygulama Bürosu kanalıyla çalışmalar yapılmasına rağmen, Türkiye'nin halen kapsamlı bir sığınmacı yasası yoktur. Yetkililer ayrıca, sığınma yasa taslağı konusunda sivil toplumla istişarenin planlandığını belirtmişlerdir. ECRI Türkiye'nin sadece Avrupa menşeli sığınmacılara koruma yükümlülüğü deruhte ettiği coğrafi kısıtlamayı kaldırmadığına kaygı ile işaret etmektedir. Yetkililer, Sığınma ve Göçle ilgili Ulusal Eylem Planı uyarınca, mevzuatta ve altyapıda gerekli değişikliklerin yapılması ve AB'nin yük paylaşımına dahil olmayı kabul etmesi halinde coğrafi kısıtlamanın kaldırılabilceğini belirtmişlerdir. Yetkililer bu bağlamda, sığınmacılara hizmet edecek ve taleplerini karşılayacak şekilde mevcut altyapıyı güçlendirecek çeşitli projelerin tamamlanmış veya tamamlanmakta olduğuna işaret etmişlerdir. Bu arada, Türk kural ve

yönetmelikleri uyarınca, Avrupa menşeli olmayan sığınmacılar Türk makamlarına “geçici sığınmacı statüsü” ile başvururken, buna paralel olarak da UNHCR sığınmacı statüsü belirleme çalışmalarını sürdürmekte olup, Büroları açısından kaygı konusu olduğu belirlenen şahıslar için kalıcı çözüm arayışı içindedir. Her yıl yeni yerlere yerleştirilebilecek, kabul edilen mülteci sayısı, UNHCR’in kayıtlarındaki toplam mülteci sayısının oldukça altındadır: ECRI bunun sonucunda, UNHCR tarafından tanınan ve Türkiye’de kalan birkaçbin mültecinin, Türk yasaları uyarınca sadece geçici sığınmacı statüsünde olmalarından endişe duymaktadır. Bu statü uyarınca mülteci çocuklarının ilkökula devamı mümkün olmakla birlikte, yasal statüsü olmayanların okula yazılmada veya okul belgeleri almada güçlüklerle karşılaşmaları mümkündür; özellikle de birinci kademe tedavinin ötesinde tedavi gerektiren ciddi hastalıkları olanların tıbbi tedavi ve bakım almaları her zaman garanti edilememektedir; yasal olarak işe girme konusunun ise, çalışma belgesi elde etmede karşılaşılan güçlükler nedeniyle, genelde sadece teoride mümkün olduğu bildirilmektedir.

129. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 22 Eylül 2009’da, UNHCR’in daha önce mülteci olarak kabul ettiği İranlı başvuru sahipleri Abdolkhani ve Karimnia’nın Türk yetkililerce gözaltına alınmaları ve İran’a geri gönderilme teşebbüsleriyle ilgili Abdolkhani ve Karimnia-Türkiye davasında kararını açıklamıştır.⁶⁹ ECRI, Mahkemenin davayla ilgili olarak Sözleşmenin 13, 5.1, 5.2 ve 5.4 no.lu maddelerinin ihlal edildiğine hükmederek, davacılara uygulanan yasal hükümler ve uygulanan usullerle ilgili olarak, davacıların İran’a iade edilmeleri durumunda karşı karşıya kalacaklarını öne sürdükleri riskleri göz önüne almama, davacılara avukat yardımı sağlamama ve İran’a iade edilmeleriyle ilgili bildirimde bulunmama gibi ciddi hatalara işaret ettiğini ve ulusal sistemin başvuru sahiplerini keyfi gözaltına almaya karşı koruyamadığını tespit ettiğini dikkate almıştır. Yetkililer bu kararın kesinleşmesi ve bağlayıcı hale gelmesinden sonra, söz konusu davalarda sadece mevzuatın uygulanma yönteminden kaynaklardan sorunlara çözüm bulmak üzere İçişleri Bakanlığınca iki genelge yayınladığını belirtmişlerdir. Aynı zamanda yabancılarla, mültecilerle ve sığınmacılarla ilgili iki yeni yasa taslağı da hazırlanmıştır. ECRI bu bilgiyi memnurlukla karşılamakta ve tüm bu tedbirlerin, söz konusu kararın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 46. maddesi uyarınca uygulanmasının denetlenmesi görevinin bir parçası olarak Bakanlar Komitesince ayrıntılı bir şekilde inceleneceğine dikkat çekmektedir.

130. Sosyal haklar konusunda ise ECRI sığınmacıların artık, birinci kademe sağlık hizmetlerine parasız erişim hakkı veren “yeşil kart” alabildikleri bilgisini memnurlukla karşılamaktadır. Ancak iş bulabilmeleri için mültecilerin ve sığınmacıların Türkiye’de yasal olarak ikamet etmeyle ilgili yasanın koyduğu tüm kısıtlara uymaları gerekmektedir. Bu da, mültecilerin ve sığınmacıların, diğer tüm yabancılar gibi, altı ayda bir adam başına 150 Euro ödemelerini gerektirmektedir. Gecikmeli ödemelerin %100 oranında bir cezası vardır ve ödemelerini tam yapmayanların ülkeden ayrılmasına izin verilmemektedir. ECRI bazı mültecilerin, söz konusu ülkelerin izin vermesine rağmen, Türkiye’deki ikamet harcı ödemesini yapmadıkları için başka ülkelere yerleşmelerine izin verilmediğini öğrenmiştir. ECRI söz konusu gerekliliklerin, mültecilerin ve sığınmacıların özel hassas durumlarını göz önünde bulundurmamasından derin kaygı duymaktadır. Çünkü söz konusu mülteciler ve sığınmacıların büyük bölümü ülkeye yanlarında çok az eşya ile gelmekte ve ayakta durmalarına yardımcı olacak bir destek ağından mahrum bulunmaktadırlar. ECRI mevcut yasalara göre kaymakamların zayıf durumdaki şahısları ikamet harcından muaf tutabildiğine dikkat çeker. Ayrıca, İçişleri Bakanlığının 19 Mart 2010 tarih ve 19 sayılı Genelgesi uyarınca, ilgili il emniyet müdürlüğünün, mülteci/sığınmacının

⁶⁹ Abdolkhani ve Karimnia- Türkiye davası (başvuru no. 30471/08), 22 Eylül 2009 tarihli karar (ikinci bölüm), nihai karar 1 Mart 2010.

verdiği bilgilere göre, 15 gün içinde söz konusu mülteci/sığınmacının ikamet harcı ödeyecek mali gücü olup olmadığını değerlendirmesi gerekmektedir. Mülteci/sığınmacının ödemeyi yapacak yeterli parasal kaynağının olmadığına değerlendirilmesi veya yetkililerin bu konuda bir sonuca varamaması halinde, ödeme askıya alınır. ECRI, çok olumlu bir adım olduğu anlaşılan bu adımı memnunlukla karşılamakta, ancak bu tedbirin nasıl uygulandığını ve etkisini değerlendirmek için henüz çok erken olduğuna dikkat çekmektedir.

131. Yetkililer, sığınmacılarla temas halindeki görevlilerin eğitimi ile ilgili olarak 2002-2006 yılları arasında UNHCR ile işbirliği içinde, mülteci ve sığınmacı konularıyla ilgili 8 ortak seminer düzenlendiğini, ve İstanbul ve Ankara'da da 84 görevliye göç ve mülteci konularında eğitim sağlandığını belirtmişlerdir. Gelecekte Muğla, Antalya, Hatay ve İzmir'de de ilave eğitimler planlanmaktadır. Toplam olarak 1022 görevliye İçişleri Bakanlığınca UNHCR ile işbirliği içinde eğitim sağlanmış olup, mülteci statüsünün tespitine ilişkin ileri seviyede eğitim de devam etmektedir. Psikolojik destek ve danışmanlık hizmeti konularında da eğitim programları STKlarla müştereken sağlanmaktadır. Sığınmacıların kendilerine gelince, bunlara da hak ve görevleri hakkında sözlü ve yazılı bilgi verilmekte, ve sınır noktalarında dağıtılan broşürlerde sığınmacılara yönelik temel bilgiler verilmekte olup, sığınmacılara ücretsiz olarak çevirmenlik hizmetleri sağlanmaktadır. Toplumun mültecilere ve sığınmacılara karşı tavrıyla ilgili olarak, sivil toplum oyuncularının, Türk toplumunun genelde mültecilere ve sığınmacılara karşı hoşgörülü olduğunu belirtmesine rağmen, görünürlüğü olan azınlıklar zaman zaman düşmanca ve saldırgan tavırlarla karşılaştıklarını veya spesifik ihtiyaçlarının karşılanmadığını bildirmişlerdir.
132. ECRI, diğer tüm konularla ilgili olarak Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin 2009 Haziran-Temmuz aylarında Türkiye'ye yaptığı geziyi müteakiben sığınmacıların insan haklarına ilişkin ayrıntılı raporuna atıfta bulunmaktadır.⁷⁰
133. ECRI bir kez daha sığınmacıların menşeiyle ilgili coğrafi çekincesini kaldırması için Türkiye'ye acilen çağrıda bulunmaktadır ve söz konusu çekince yürürlükte kaldığı sürece, Türk yasalarına göre "geçici sığınmacı" statüsünde olan veya bu statü için başvuruda bulunan Avrupalı olmayan sığınmacıların aşırı bir şekilde tehlikeye atılmaması veya Türkiye'de doğrudan veya dolaylı ayrımcılığa maruz bırakılmamasının sağlanması için yetkililere acilen çağrıda bulunmaktadır.
134. ECRI mültecilerin ve sığınmacıların özellikle hassas bir konumda olduklarını hatırlatacak, Türk makamlarına, gerek ilgili mevzuatta yapılacak değişikliklerle, veya bunlar süratle gerçekleştirilemeyeceklerse, mevzuatın mevcut kuralları çerçevesinde, tüm mültecileri ve sığınmacıları ikamet harcından muaf tutmaya acilen çağrıda bulunmaktadır. ECRI bu bakımdan, yetkililerin İçişleri Bakanlığının 19 Mart 2010 tarihli genelgesinin uygulamadaki etkisini, bu genelgenin söz konusu sorunların çözümündeki etkililiğini değerlendirmek üzere incelemelerini tavsiye etmektedir.
135. ECRI yetkililere, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Abdolkhani ve Karimnia-Türkiye davasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesiyle ilgili ihlallerin meydana geldiğine hükmetmesine yol açan Türkiye'deki sığınmacı sistemindeki sistemik zaafıların giderilmesi için süratle hareket ederek diğer mültecilerin ve sığınmacıların gelecekte benzer ihlallere maruz kalmamasını sağlaması için acilen çağrıda bulunmaktadır.

⁷⁰ İnsan Hakları Komiserinin 28 Haziran- 3 Temmuz 2009 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaretini müteakiben yayınlanan Rapor; İncelenen Konu: Mültecilerin ve sığınmacıların insan hakları, (2009)31, 1 Ekim 2009.

136. ECRI Türk yetkililere sığınmacılarla temas eden tüm görevliler ve yargı üyelerine, sığınmacılarla yaşanan sorunlarla ilgili olarak, sığınmacılara atacakları adımlarla ilgili olarak yardımcı olmak üzere, insan hakları eğitimi ve farkındalık artırıcı eğitim sağlamalarını tavsiye etmektedir.

IV. İrkçi Şiddet Olayları

137. Türkiye'deki ırkçı nedenlere bağlı şiddet olaylarıyla ilgili kapsamlı istatistikler bulunmamakta olup, Ceza Kanununun ilgili hükümlerinin uygulanmasına ilişkin istatistiklerin ve etnik kökene göre dağılımı yapılmış ilgili verilerin bulunmayışı genel durumun güvenilir bir şekilde değerlendirilmesini güçleştirmektedir.⁷¹ Ancak, özellikle çok ağır ırkçı nedenlere bağlı şiddet olayları medyada yer almış ve sivil toplumun çeşitli aktörlerince dile getirilmiştir. Bunlar arasında, şahıslara karşı, görüldüğü kadarıyla dini nedenlerle gerçekleştirilen, bazı ciddi saldırılar ve ölümlerle sonuçlanan taarruzlar da yer almaktadır.⁷² 29 Nisan 2006'da Afyon ilinde anlaşıldığı kadarıyla iki Roman gencininin kız öğrencileri taciz etmesine misilleme olarak, yüzlerce Roman olmayan şahıs tarafından bir Roman ailesine, saldırılarak, Romanlara ait bazı evler yakılmıştır. Aynı zamanda 2006 yılında Trabzonda bir katolik papaz öldürülmüştür. 2007 Ocak ayında ise iki dilde yayınlanan Ermenice-Türkçe haftalık Agos gazetesi yayın yönetmeni Hrant Dink bir suikast sonucu öldürülmüştür. Hrant Dink öldürülmeden önce ölüm tehditleri alıyordu ve bildirildiğine göre yetkililer bu tehditlerden haberdardı. 2007 Nisan ayında Malatya'da Hıristiyanlıkla ilgili kitaplar yayınlayan bir yayınevinde çalışan üç kişi öldürülmüştür. Cinayeti gerçekleştirenler cinayeti şirketin misyonerlik faaliyetlerine karşı toplumun Türk-İslam kimliğini korumak için işlediklerini ifade etmişlerdir. 2007 Aralık ayında Rumca yayın yapan bir gazetenin genel yayın yönetmeni İstanbul'da gazete binasının önünde kimliği belirlenemeyen saldırganlarca dövülmüştür. 2006'dan bu yana Türkiye'nin batısında çoğunlukla Kürt olmayanların yaşadığı şehirlerde Kürtlere karşı kitlesel saldırılarda bulunulmuştur, bunlara 2009 yılı sonlarında meydana gelen saldırılar da dahildir. 2009 yılında ikisi İstanbul'da biri İzmir'de bulunan Rum mezarlıklarına vandallarca saldırılar düzenlenmiştir. ECRI'nin elindeki bilgilere göre bu raporun yazıldığı sırada bu olayların çoğunda ceza soruşturması henüz sonuçlandırılmamıştı. Ancak ECRI, yukarıda geçen Trabzon cinayetini gerçekleştirenin yargılanarak 17 yıl hapse mahkûm edilmesini öğrendiğinde cesaretlenmiştir. Yukarıda belirtilen türden çok dikkat çeken şiddet olaylarının yanı sıra, azınlık okulları, iş adamları ve dini kurumların da e-posta, mektup ve telefon yoluyla tehdit edildiği bildirilmektedir.

138. ECRI bireylerin azınlık gruplarına mensup olmaları nedeniyle hedef alınarak, bazıları mağdurların ölümüyle sonuçlanan şiddet içeren ırkçı saldırılara maruz kalmalarından derin bir endişe duymaktadır. Aynı zamanda bu konuda görünürde sadece yüzeysel ve söylentilere dayalı kanıtların mevcut olduğuna kaygıyla işaret etmektedir. ECRI ırkçı şiddet olaylarının yaygın olup olmadığına ilişkin resmi tam olarak görebilmek, bu konudaki genel eğilimleri belirlemek, bu tür şiddet olaylarına karşı etkin önleyici tedbirleri almak ve böyle olaylar meydana geldiğinde de yeterli bir biçimde mücadele etmek için, kanıtlanmış veya gerçekleştiği iddia edilen ırkçı nedenlerden kaynaklanan suçlarla ilgili sistematik veri toplamanın önemini vurgulamaktadır.

139. ECRI Türk yetkilileri, ırkçı nedenlerden kaynaklanan şiddet olaylarıyla mücadele gayretlerini yoğunlaştırmaya ve özellikle de polisin, tüm ırkçı şiddet olayı iddialarını titizlikle soruşturmasını sağlamaya ve bunu yaparken, bu tür

⁷¹ Daha sonraki konularla ilgili olarak aşağıya bak: İrkçiliğin ve İrk Ayrımcılığının İzlenmesi.

⁷² Ayrıca aşağıya bak, Kolluk Kuvvetleri Görevlilerinin Davranışları.

olayların her ortaya çıkışında, ardındaki ırkçı nedenleri tam olarak göz önüne almaya acilen davet etmektedir.

140. ECRI Türk yetkilileri ırkçı nedenlerden kaynaklanabilecek tüm olayların sistematik ve kapsamlı bir biçimde izlenmesini sağlayacak tedbirler almasını tavsiye etmekte ve bu bakımdan yetkililerin dikkatini, polis görevinin icrası esnasında ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadeleye ilişkin ECRI'nin 11 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararına, ve özellikle de Tavsiye Kararının III. Bölümünde yer alan, polisin ırkçı suçlarla mücadeledeki ve ırkçı olayların izlenmesindeki rolüne çekmektedir. Bu bağlamda aynı zamanda, bu raporun diğer bölümlerinde yer alan, gerek ceza kanununun ırkçılık karşıtı⁷³ ve ırkçılığın ve ırk ayrımcılığının izlenmesine ilişkin⁷⁴ hükümlerinin uygulanması konusundaki tavsiyelerine atıfta bulunur.

V. Kamu Söyleminde ırkçılık

Siyasi söylemde mevcut düşünce ortamı ve ırkçılık

141. ECRI, üçüncü Türkiye raporunda, Türk yetkililerin ırkçılığa ve hoşgörüsüzlüğe karşı kamuoyu farkındalığını arttıracak faaliyetlerde bulunmalarını tavsiye etmiş ve çok kültürlü bir toplumun Türkiye'ye getireceği yararların genel kamuoyuna anlatılmasının önemli bir çıkış noktası olacağına dikkat çekmiştir.
142. ECRI, yetkililerin son zamanlardaki bazı önemli girişimlerinin, kültürel ve linguistik çoğulculukla ilgili daha açık bir tartışma ortamı için uygun bir iklim oluşturulmasına yardımcı olduğu izlenimini edinmiş olmaktan memnuluk duymakla birlikte, bu konuda hala katedilmesi gereken mesafe mevcuttur.⁷⁵ Hükümetin bazı önemli noktalarla ilgili tavır ve yaklaşımlarındaki temel değişikliklerin, örneğin Ceza Kanununun değişik 301. Maddesi kapsamında hala çok sayıda kovuşturma girişiminin de gösterdiği gibi, henüz tüm alt kademelere nüfuz etmediği görülmektedir. Konuyla ilgili çeşitli unsurların da vurguladığı gibi, bu alandaki temel sorun, azınlık gruplarının esas itibarıyla bir güvenlik konusu olarak algılanması ve azınlık haklarının ileri sürülmesinin devlete hakaret veya devlete karşı bir tehdit olarak görülmesidir. Hükümetin son zamanlardaki girişimlerinin bu düşünce akımını reddeden tavrı ortada olmakla birlikte, bu tavır ve yaklaşımlar, yargının bazı bölümleri, savcılık hizmetleri ve devletin icra erki kanadında ve de toplumun bazı kesimlerinde çok derin bir biçimde yerleşiktir. Bu tavır ve yaklaşımların, bazı ana akım muhalefet partilerince de kullanıldığı, ancak bu partilerin, toplumun büyük kesimiyle azınlık grupları arasındaki kökü geçmişe uzanan gerginlik kaynaklarına olumlu çözümler bulmaya çalışarak, zaman zaman pozisyonlarını iktidar partisinin pozisyonundan ayırttırmaya öncelik verdiği anlaşılmaktadır. Önde gelen siyasilerin, özellikle de Ermeni soykırımı iddiaları konusunda yaptıkları açıklamalar, siyasi söylemde hassas konulara değinirken büyük dikkat gösterilmemesi halinde karşılıklı kıyınlık ve güvensizliklerin ortaya çıkabileceğini göstermiştir.
143. Dini inanç ve uygulamalardaki farklılıkların Türk toplumunda kuşku kaynağı olabileceği anlaşılmaktadır. Son zamanlarda yapılan iki araştırma, vatandaşların çoğunun, gayrimüslim komşusu olmasından rahatsızlık duyduğunu ve gayrimüslimlerin fikirlerini tartıştıkları toplantılar düzenleyip inançlarını anlatan yayınlar yayınlamalarına izin verilmemesi gerektiğini

⁷³ Yukarıya bak: ırkçı eylemleri ve ırk ayrımcılığını yasaklayan ceza kanunu hükümlerinin uygulaması.

⁷⁴ Aşağıya bak: ırkçılığın ve ırk ayrımcılığının izlenmesi.

⁷⁵ Aşağıya bak: Demokratik Açılım; ayrıca yukarıya bak, Hassas/Hedef Grupları – Aleviler ve – Kürtler.

düşündüğünü ortaya koymuştur. ⁷⁶ Gözlemciler bu tür davranışların en iyi değerlendirmeye öteki inançlarla ilgili cehaletten en kötü değerlendirmeye ise, yerleşik hoşgörüsüzlükten kaynaklandığına, Türk devlet eğitim sisteminde din dersinin zorunlu olduğuna ve münhasıran yada hemen hemen münhasıran Sünni inancını kapsadığına, diğer dinlerden olanların “öteki” olarak tanımlandığına işaret etmektedirler. ECRI ana akım partileri de dahil olmak üzere, siyasilere yaptığı, özellikle de Gazetedeki son olaylarla ilgili olarak yapılan ve antisemit olarak algılanan açıklamaların, zaman zaman bu eğilime katkıda bulunduğuna dikkat çekmektedir.

144. ECRI Türk yetkililerin ırkçılık ve ırk ayrımcılığı ile mücadelenin gerekliliği konusunda kamu oyunun bilincini arttırmaya yönelik gayretlerini arttırmasını tavsiye etmekte ve bir kez daha kamuoyunu çok kültürlülüğünün Türkiye’ye sağlayacağı yararlarından haberdar etmenin önemli bir çıkış noktası olduğunu vurgulamaktadır. ECRI aynı zamanda bu raporun öteki bölümlerinde yetkililerin demokratik açılımı konusundaki tavsiyelerine de atıfta bulunmakta ve genel kamuoyuna yönelik olan ve çeşitliliğin yararlarını tanıtmaya çalışan bir kampanyanın bu alandaki gayretleri güçlendireceğine dikkat çekmektedir.

Medya

145. ECRI, üçüncü Türkiye raporunda Türk yetkililerin profesyonel medya mensuplarını ırkçılık ve hoşgörüsüzlüğün tehlikeleri konusunda uyarmalarını tavsiye etmiş ve medyada ırkçılığın ve hoşgörüsüzlüğün tehlikelerini öne çıkaran bir etik kurallar yönetmeliğinin yürürlüğe sokulmasının memnurluk verici bir girişim olacağını belirtmiştir. ECRI, ırkçı makalelerin yayınlanması durumunda Türk yetkilileri, haklarında kovuşturma başlatarak sorumluları cezalandırmak için her türlü gayreti sarfetmeye kuvvetle teşvik etmektedir.
146. ECRI’nin daha önceki raporlarında da dikkat çekildiği gibi, Türk yasaları gerek yazılı gerekse elektronik medyada ırk düşmanlığını körükleyen ve ırk ayrımcılığı yapan açıklamaların basım ve yayını yasaklamaktadır. Yetkililer aynı zamanda, TRT Radyo Televizyonunun 2006 Genel Yayın Planında program konuları ve oyun karakterlerini oluştururken dil, din ve tarihi geçmişe bağlı olarak alaycı ifadelerden kaçınılması gerektiğinin yer aldığını belirtmişlerdir. Ancak sivil toplum unsurları, ilgili yönetmelik kurallarının ihlaliyle ilgili olarak bir ulusal televizyon kanalına veya radyo istasyonuna karşı herhangi bir cezai yaptırım uygulanmadığını, ancak hedef kitleleri ağırlıklı olarak azınlık grupları olan radyo istasyonlarının, söz konusu kurallara istinaden geçici olarak veya temelli kapatıldıklarını ve çok sayıda gazetecinin devletin bütünlüğünü tehdit eden beyanları yasaklayan mevzuat nedeniyle kovuşturmaya uğradıklarını belirtmişlerdir. ⁷⁷
147. ECRI çeşitli kurum ve kuruluşun medyada çalışan profesyonel medya mensuplarına sürekli eğitim sağladığını gözlemlemiştir. Yetkililer on yıllık bir süre içinde, çeşitli illerde, yerel medyanın insan hakları açısından hassas konularda habercilik yapmaları maksadıyla profesyonel gazetecilik ve medya etiğini göze alan 14 çalıştay düzenlendiğini belirtmiştir. Ancak ECRI, söz konusu çalıştayların, medyada ırkçılık ve hoşgörüsüzlüğün tehlikeleri konusunda medya üyelerinin bilinç düzeyini arttırmaya ilgili etkisinin değerlendirilmesine ilişkin bir bilgi almamıştır. ECRI aynı zamanda, TRT’nin 2006 Genel Yayın Planı çerçevesinde herhangi bir kişisel şikayet mekanizmasının veya yollarının

⁷⁶ Frekans, Farklı Kimlikler ve Yahudiler Üzerine Araştırma, Eylül 2009; Uluslararası Sosyal Araştırma Programı, 2008 Din III araştırması, Will Morris’in, “Türkiye’nin yarıdan fazlası gayrimüslimlerin dini toplantılarına karşı” adlı yazısında yer aldığı gibi, Uluslararası Sınır Tanımayan İnsan Hakları, 6 Aralık 2009. ,

⁷⁷ Yukarıya bak: ırkçı eylemleri ve ırk ayrımcılığını yasaklayan ceza kanunu hükümlerinin uygulanması, ve aşağıya bak: Antisemitizm.

bulunup bulunmadığı veya yazılı ve internet basını için geçerli olan bir etik kurallar yönergesinin yürürlüğe sokulması için herhangi bir girişimde bulunulup bulunulmadığı konusunda bir bilgiye sahip değildir.

148. ECRI bir kez daha, Türk yetkililerin medya profesyonellerini ve kuruluşlarını ırkçılık ve hoşgörüsüzlüğün tehlikeleri hakkında uymasını tavsiye etmektedir. Medyada ırkçılığın ve hoşgörüsüzlüğün tehlikelerini öne çıkaracak bilinç artırıcı tedbirlerin alınmasını, ve tüm medyanın bu bakımdan etkili bir etik kurallar yönetmeliğine bağlı olarak hareket etmesinin sağlanmasını tavsiye etmektedir.
149. ECRI bu raporun öteki yerlerinde de yer alan, ceza kanununun, ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadeleye ilişkin hükümlerinin uygulanmasıyla ilgili tavsiyelerine dikkat çeker. Türk yetkilileri, ırkçı içerik basımı ve yayınından sorumlu olanların ilgili hükümlerin lafzına ve ruhuna uygun olarak kovuşturulmaları ve cezalandırılmaları için kuvvetle teşvik eder.

VI. Antisemitizm (Yahudi Karşıtlığı)

150. ECRI üçüncü Türkiye Raporunda, Türk yetkililerin Türkiye’de antisemitizmle mücadele etmek ve Yahudi cemaati üyelerini fiziksel saldırılara karşı korumak için, antisemit açıklamalarda ve eylemlerde bulunanların gereken biçimde cezai kovuşturmaya tabi tutulmaları dahil olmak üzere, gerekli tüm tedbirleri almalarını tavsiye etmiştir.
151. Yahudi cemaati temsilcileri Türk yetkililerin genelde cemaatin, özellikle de fiziksel saldırılara, mala ve mülke karşı saldırılara karşı korunması için yeterli korumayı sağladığını belirtmektedirler. Ancak, genel akım yayınlarda, genellikle dengeli bir habercilik gözlenirken, gerek yazılı, gerek elektronik medyada ve internette, aşırı milliyetçi ve aşırı sağ yayın organlarında, aşırı antisemit ifadeler genelde herhangi bir ceza görmeden yer almaktadır. Şahıslar tehditlere maruz kalmamak için yasal işlem başlatmada isteksiz davranmakta ve yetkililer de Ceza Kanununun 216. Maddesinde zimnen yer alan sınırlar nedeniyle nadiren dava açmaktadırlar.⁷⁸ Filistin sorunuyla ilgili söyleme ilişkin haberlerdeyse, İsrail devletinin eylemleri ve pozisyonlarının eleştirilmesi ile Yahudi cemaatinin veya inanışının olumsuz bir açıdan yorumlanması arasındaki çizgi sık sık netliğini kaybetmektedir. Bazı yüksek düzeyde siyasiler, kamuya açıklamalarında yahudi düşmanlığının suç olduğunu açıklamalarına rağmen, zaman zaman söz konusu çizgilerin flulaşmasına neden olmuşlardır. Bu olaylar özellikle de İsrail’de ve İsrail civarında gerginliğin arttığı dönemlerde, örneğin 2008 sonları/2009 başındaki Gazze krizinde özellikle öne çıkmıştır. O dönemde Yahudi işletmelerine karşı boykotlar düzenlenmiş, ve Eskişehir’de bazı işletmelerin dışına Yahudilerin, Ermenilerin ve köpeklerin içeri giremeyeceğini ifade eden yazılar asılmıştır. Ancak bir gazetede söz konusu yazıların resmi yayınlanıp, İçişleri Bakanlığının daha neyi beklediği sorulduğunda bakanlık işlem yapmıştır.
152. Yahudi cemaati üyeleri genelde Türkiye’de fiziksel saldırılara karşı kendilerini emniyette hissettiklerini belirtmelerine rağmen, Yahudilere ve diğer azınlık gruplarına karşı genel havanın olumlu olmadığını da altını çizmektedirler. 2009’da Türkiye çapında yapılan bir araştırmaya göre mülakata katılanların %42’si Yahudi dinine mensup bir ailenin komşuları olmasını istemediklerini belirtmiş, %48’i ise Yahudilerin Türkiye Cumhuriyetine sadık olmadığını ifade etmiştir. Aynı zamanda ankete katılanların %90’ı Yahudilerle hiçbir temaslarının olmadığını belirtmişlerdir.⁷⁹

⁷⁸ Yukarıya bak: İrkçi eylemleri ve ırk ayrımcılığını yasaklayan ceza kanununun içeriği.

⁷⁹ Frekans, Farklı Kimlikler ve Yahudilerle ilgili Algılama üzerine Araştırma, Eylül 2009.

153. ECRI Türk yetkililerin Türkiye’de antisemitizmle (yahudi düşmanlığı) mücadele için gerekli tüm tedbirleri almalarına ilişkin tavsiyesini yinelemektedir. ECRI aynı zamanda antisemit açıklamalar ve eylemlerde bulunanlarla ilgili gereken cezai kovuşturmayı yaparak kamuoyuna bu tür davranışlara hoşgörü gösterilmeyeceği yolunda açık bir mesaj vermenin önemini bir kez daha vurgular. ECRI bu bakımdan Türk yetkililerin dikkatini, antisemitizmle mücadeleye ilişkin 9 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararına çekmektedir.

VII. Demokratik Açılım

154. Hükümet 2009 yılında Türkiye’de yaşayan Kürtlerle ilgili henüz çözüme kavuşturulmamış sorunların barışçı yollardan çözümüne yönelik yeni bir “demokratik açılım”ı ilan etmiştir.⁸⁰ Söz konusu açılımın ayrıntılarının bu rapor kaleme alınırken henüz açıklık kazanmamış olmasına rağmen, açılım bazı çevrelerce çok ciddi bir şekilde eleştirilmiştir. ECRI pek çok sivil toplum oyuncusunun açılımı en azından dikkatli bir iyimserlikle karşıladığına dikkat çekmekte ve Türk toplumunda azınlıklarla ilgili sorunların yeni bir özgürlük duygusuyla ele alınmakta olduğunu altını çizmektedir. Ayrıca, açılımın açıklanmasından bu yana, bu raporun öteki bölümlerinde ele alınan –Kürtçenin üniversitede öğretilmesi gibi-- bazı sorunlu alanlarda ilerleme kaydedilmiştir. Yeni adımlar atılabilecek, örneğin Kürtçenin siyasi yaşamda kullanılması gibi diğer alanlarda da sivil toplumda tartışma başlamıştır.

155. ECRI Türk yetkililerin bu sorunları Kürt temsilcilerle ve genel olarak toplumla açıkça tartışmaya açmış olmasını övgüyle karşılamaktadır. Ancak bununla birlikte, girişimin halen çok hassas bir noktada olduğuna dikkat çekmektedir: yetkililer önemli yeni bir vizyona doğru ve Türk toplumunun çeşitliliğini ve toplumun tüm üyelerinin kültürleri, dilleri veya etnik kökenleri ne olursa olsun topluma katılımının sağlanması için atılması gerekli adımları anlama yönünde ilerlemeye başlamışlardır. Bununla birlikte bu anlayışın siyasi iktidarın çeşitli parçalarının tüm katmanlarına ve genelde toplumun tümüne tam olarak nüfuz etmediği anlaşılmaktadır. Bu sorunların zaman zaman hala şiddet olaylarıyla patlak veren, çok uzun süren mücadelelerin tam da merkezinde olması, sakin ve barışçı bir diyalog için ortak zemin bulunmasını daha da güçleştirmektedir. ECRI bu bağlamda, herkesin kabul edeceği çözümlere doğru ilerlenebilmesi için çeşitli sorunları açıklıkla ve kararlılıkla ele alma gerekliliğini vurgulamaktadır.

156. ECRI Türk yetkilileri Türk toplumundaki Kürtlerin durumuyla ilgili sorunların barışçı yollardan çözümü için gayretlerini sürdürmeleri için kuvvetle teşvik eder. Tüm siyasi partilerin, her türlü ırk ayrımcılığından ve hoşgörüsüzlükten arınmış bir toplum oluşturma adına tartışmaların yapıcı ve ileriye dönük olmasındaki öncü rolünü vurgulamaktadır.

VIII. Eğitim ve Bilinç Düzeyinin Artırılması

157. ECRI üçüncü Türkiye raporunda, Türk yetkilileri karşılıklı saygı, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı konusunun okul müfredatında yer alması ve öğretmenlerin insan hakları konusunda eğitilmeleri; ders kitaplarında herhangi bir azınlık grubuyla ilgili aşağılayıcı veya hakaret içeren ifadelerin bulunmaması ve tarih kitapları dahil olmak üzere okulda okutulan ders kitaplarının sivil toplumla işbirliği içinde öğrencilerin, çok kültürlü bir toplumun avantajları konusunda bilinç düzeyini arttıracak şekilde gözden geçirilmesinin sağlanması konularında kuvvetle teşvik etmiştir.

⁸⁰ Aynı zamanda “demokratik açılım” veya “Kürt açılımı” olarak da anılmaktadır.

158. ECRI, 2009-2010 ders yılı bşında, Milli Eğitim Bakanlığının dağıtımını yaptığı bir genelge uyarınca, okul gününün ilk dersinde zorunlu bir ayrımcılık karşıtlığı dersinin tüm öğrencilere verildiğini ilgilyle izlemiştir. 31 Aralık 2009'da yürürlüğe giren, ders kitaplarıyla ilgili yeni bir yönetmeliğin 6. Maddesine göre, ders kitaplarının içeriği hoşgörü, farklılıklara saygı, eşitlik ve çoğulculuk gibi değerlerin yaygınlaştırılmasına yardımcı olmalıdır. ECRI aynı zamanda, Türkiye'nin ayrımcı içeriği ayıklama maksadıyla 2007 yılında okul ders kitaplarında bir tarama yapıldığı bilgisini de memnunlukla karşılamaktadır. Ancak 2008 yılında 139 ders kitabında yapılan bir araştırma⁸¹, incelen kitapların çoğunda hala milliyetçi, ırkçı, militarist veya cinsiyet ayrımcı bölümler olduğunu ve bunun da eleştirel bakış açıları yaratılmasına yardımcı olmadığını ve barışçı bir birlikte varoluş yerine "onlar ve biz" zihniyetini yaygınlaştırdığını ortaya koymuştur. Öğretmenlere yönelik ayrımcılık karşıtı eğitimin de yetersiz olduğu bildirilmektedir. Aynı zamanda sivil toplum oyuncuları da, okul müfredatında askeri personel tarafından okutulan bir "milli güvenlik dersi"nin varlığının devam etmesini eleştirmektedirler.
159. ECRI okul eğitiminin, çocukların yetişkin yaşamdaki görüşlerini etkilemedeki çok etkili rolünü vurgulamaktadır. ECRI aynı zamanda, çocuklara okulda verilen eğitimin, önyargılı klişelerden ve olayları aşırı ölçüde basite indirgeyen yaklaşımlardan uzaklaştırılarak, hoşgörüye ve çeşitliliğe açık olmasının yaygınlaştırılmasının uzun dönemde devlet için önemini vurgulamaktadır.
160. ECRI Türk yetkililerin okul müfredatının ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına karşı mücadeleyi ve hoşgörü ve ayrımcılık karşıtı yaklaşımların yerleşmesini sağlaması yönündeki gayretlerini sürdürüp güçlendirmelerini tavsiye eder. Yetkililerin aynı zamanda, öğretmenleri ilgili insan hakları ve ayrımcılık karşıtı konularda eğitime gayretlerini arttırmalarını tavsiye eder.
161. ECRI Türk yetkililerin okul ders kitaplarından tüm ayrılıkçı içeriği çıkarma gayretlerini arttırarak sürdürmelerini ve bu amaca ulaşmak için sivil toplumla birlikte çalışmalarını tavsiye eder.

IX. Kolluk kuvveti görevlilerinin davranışları

162. ECRI, üçüncü Türkiye raporunda, azınlık gruplarına yönelik kötü muamele ve işkence de dahil olmak üzere, polisin yanlış davranışlarına son vermek üzere daha fazla tedbir alınmasını tavsiye etmiştir. ECRI özellikle de polisin yanlış muamelesiyle ilgili iddiaları soruşturacak, ve gereğinde söz konusu yanlış davranışı gerçekleştirdiği iddia edilenlerin adalete teslim edilmesini temin edecek şekilde, bağımsız bir soruşturma mekanizmasının kurulmasının önemini vurgulamıştır. ECRI aynı zamanda mahkemelere intikal eden, polisin rol aldığı şiddet olaylarının topluma polisin bu tür davranışlarının kabul edilemeyeceği ve cezalandırılacağı mesajını vermek üzere mümkün olduğunca süratle sonuçlandırılmasının önemini de vurgulamıştır.
163. ECRI, bu konuda görüşme yaptığı kimselerin, kolluk kuvvetleri mensuplarının davranışlarıyla ilgili genel durumun son on-onbeş yıl içinde önemli ölçüde iyileştiğini belirtmelerine rağmen, gözaltı merkezlerinde halen insan hakları ihlalleri konusunda mevcut kaygılara işaret etmektedir. ECRI'nin üçüncü raporundan bu yana, azınlık grubu mensupları arasında polis nezaretindeyken ölümler meydana gelmiştir. Şüphelilerin, gözaltı merkezlerinin dışındayken kötü muameleye maruz bırakıldıklarına dair iddialar son yıllarda artmıştır. Aynı zamanda, özellikle de azınlık gruplarına mensup insanların yoğunlukla yaşadığı yerlerde, gösteriler sırasında polisin aşırı güç kullandığına ilişkin kaygılar dile getirilmiştir. ECRI, 2009'daki bir davada, Siirtte, göstericilerin taş attıkları Kürt

⁸¹ Tarih Vakfı ve Türk İnsan Hakları Vakfı, Ders Kitaplarında İnsan Hakları, İstanbul, 2008.

yanlısı bir gösteride, Yargıtayın, havaya ateş edeceğine, kalabalığa ateş ederek bir kişinin ölümüne neden olan bir polis memurunun beraat kararını kabul etmiş olduğuna dair haberlerden özellikle kaygı duymuştur. Mahkeme, polisin tepkisinin, bölgenin özel şartları göz önünde tutulduğunda yasal sınırlar içinde olduğuna karar verdiğini vurgulamıştır. Bu karar genelde suçun cezasız kalması açısından tehlikeli bir örnek oluşturduğu şeklinde algılanmış olup aynı zamanda Türkiye'nin güneydoğu bölgesinde yaşayanları da—özellikle Kürtleri—diğer Türk vatandaşlarına nazaran, polisin aşırılıklarına karşı daha büyük bir risk altına sokmuştur.

164. ECRI aynı zamanda, faillerinin güvenlik kuvvetleri mensubu olduğu iddia edilen kötü muameleler ile ilgili soruşturma ve kovuşturmanın yetersizliğine ilişkin sürekli haberlere de kaygıyla dikkat çekmektedir. 2009 Ocak ayında, Meclis İnsan Hakları Komisyonu 2003 ila 2008 yılları arasında görülen bu tür 35 davada, bir dizi beraat kararı olduğuna bazı davaların düştüğüne ve bazı davalarda da soruşturma ve duruşmaların halen devam ettiğine dikkat çekmiştir. Ancak sonuçlanan davaların hiçbirinde herhangi bir mahkumiyet gerçekleşmemiştir. Yetkililerin, hakkında tehditler olduğu yetkililerce bilinmesine rağmen, Ermeni camiasının tanınmış bir üyesi olan Hrant Dinki korumak için tedbir almaması da polise olan güveni zedelemiştir.⁸²

165. ECRI 2004 yılında kabul edilen 5237 No.lu Ceza Kanununun 256. Maddesi uyarınca kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması halinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümlerin uygulanmasını ilgiyle izlemiştir. ECRI'nin üçüncü raporundan bu yana, özellikle de güvenlik kuvvetleri mensuplarına insan hakları eğitimi verilmesine yönelik yaygın gayretler gibi, bazı ilave önleyici tedbirler de alınmıştır. Mülakatlarda, ifade alınması esnasında, polis ve jandarma karakollarında gözaltı odalarına ses ve video kayıt cihazları yerleştirilmesi ve tıp personeli, hakim ve savcıların işkence ve kötü muamele olaylarını en iyi şekilde soruşturmaları ve belgelemeleri konusunda eğitilmeleri maksadıyla kayda değer gayretler gösterilmiştir. Yetkililer aynı zamanda polis memurları ve jandarma aleyhinde şikayetleri ele almakla görevlendirilmiş bağımsız bir şikayet komisyonunun kurulması için bir yasa taslağının hazırlandığını da belirtmişlerdir. Yasa taslağı 2009 Ekim ayı itibarıyla Bakanlar Kuruluna sunulmuştur. Ancak azınlık grubu mensuplarının güvenlik kuvvetlerinin elinde kötü muamele veya işkenceye maruz kaldıkları olayları önlemek, bu tür eylemleri gerçekleştirenlerin etkin bir şekilde soruşturulup, kovuşturulup cezalandırılmalarını temin etmek ve güvenlik kuvvetleriyle azınlık grupları mensupları arasında güven duygusu oluşturabilmek için daha fazla ilerleme kaydedilmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır. İkinci husus açısından bakıldığında, ECRI, azınlık gruplarının, ülkenin azınlık gruplarının yoğun olduğu bölgelerde bile, polis kuvveti mensuplarının hemen hemen tüm üyelerinin nüfusun çoğunluğunu oluşturan grubun üyeleri olduklarını belirttiklerine işaret etmektedir. ECRI 2006 yılında başlatılan, 10 şehri kapsayan, ve güvenlik hizmetlerinin herkese eşit bir biçimde sağlanmasını amaçlayan, toplumun kolluk kuvvetlerini desteklemesiyle ilgili bir projenin 1 Nisan 2009 tarihi itibarıyla 30 şehirde daha uygulanacak şekilde genişletilmesini ilgiyle izlemiştir.

166. ECRI Türk yetkililerin, güvenlik kuvvetleri mensuplarının, kötü muamele ve işkence de dahil olmak üzere, azınlık gruplarının üyelerine karşı kötü muamelenin önlenmesine yönelik gayretlerine, bu gayretleri güçlendirerek devam etmelerini tavsiye etmektedir. Alınan tedbirler arasında, insan hakları eğitiminin, gözaltı merkezlerinde kötü muamelenin yanı sıra, bu merkezlerin dışında da kötü muamelenin tespit edilmeden yapılmasını önleyecek tedbirlerin sürdürülmesi de yer almalıdır.

⁸² Yukarıya bak: Irkçı Şiddet.

167. ECRI Türk yetkililerin azınlık gruplarının üyelerine yönelik kötü muamele de dahil olmak üzere, polis veya diğer güvenlik kuvvetleri üyelerinin yanlış muamele iddialarını araştırmakla görevli, polis ve diğer güvenlik kuvvetleri ve savcılık makamından bağımsız bir kurumun kurulmasını sağlayacak yasal düzenlemeyi en kısa zamanda kabul edip uygulamasını tavsiye etmektedir. ECRI mahkemelerin önüne gelen polis şiddetiyle ilgili davaların, bu tür davranışların kabul edilemeyeceği ve cezalandırılacağı mesajının topluma verilmesi için, mümkün olan en kısa sürede ele alınması gerektiğini bir kez daha vurgulamaktadır.
168. ECRI Türk yetkililere, emniyet kuvvetlerinin çeşitliliğini ve toplum kesimlerini temsil etme niteliğini iyileştirecek tedbirler almasını tavsiye etmektedir. Yukarıdaki hususlarda olduğu gibi bu konuyla ilgili olarak da ECRI polis hizmetlerinin sağlanmasında, hükümetlerin bu konularda alabileceği bir dizi tedbiri içeren 11 No.lu Genel Politika Önerisine atıfta bulunmaktadır

X. Irkçılığın ve Irk Ayrımcılığının İzlenmesi

169. ECRI, üçüncü Türkiye raporunda, Türk yetkilileri Türkiye'de yaşayan çeşitli azınlık gruplarının durumunu ve ırkçılığın ve ırk ayrımcılığının yaygınlığını değerlendirmek üzere, kapsamlı ve anlamlı bir veri toplama sistemini yürürlüğe sokmanın yollarını araştırmak için teşvik etmiştir. ECRI böyle bir sistemin henüz mevcut olmadığına işaret etmektedir. Bu raporda birkaç kez ifade edildiği gibi, bu verilerin bulunmaması çeşitli azınlık gruplarının durumuyla ilgili net bir tablonun ortaya çıkmasını ve varsa eşitsizliklerin giderilmesine yönelik tedbirlerin alınmasını güçleştirmektedir. ECRI verilerin etnik kökene göre ayrılmış bir biçimde toplanıp yayınlanmasının doğrudan veya dolaylı ırk ayrımcılığına ilişkin sorunların belirlenmesinde ve uygun çözümlerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynayabileceğini vurgulamaktadır. Bu girişim, bilgi toplanırken, bilgilerin isim belirtilmeden, gizlilik ve gönüllük esasına göre toplanması ve sadece toplama amacı için kullanılması gibi bazı temel gereklere uyulması halinde, ayrımcılıkla mücadelede kilit öneme sahip olabilir.
170. ECRI azınlık gruplarının durumunun hayatın farklı alanlarında ölçmeye yönelik yöntemlerin belirlenmesini tavsiye ederek, böyle bir izlemenin durumu iyileştirme amacıyla uygulanan politikaların etki ve başarısını değerlendirmede çok büyük öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Veri toplama sistemi, iç hukuka ve ECRI'nin ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadeleye ilişkin 1 No.lu Genel Politika Tavsiye kararında belirtilen, veri koruma ve özel hayatın korunmasına ilişkin Avrupa yönetmelikleri ve tavsiyelerine uygun olmalıdır. Sistem özellikle gizlilik, haberli rıza ve şahısların belirli bir gruba ait olmalarının gönüllü olarak belirtilmesi prensiplerine gereken saygı gösterilerek uygulanmalıdır. Irkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele ile ilgili olarak veri toplama sisteminde çifte veya çoklu ayrımcılık durumlarının mevcut olma ihtimali de göz önüne alınmalıdır.

ARA İZLEME TAVSİYELERİ

ECRI'nin Türk yetkililerden öncelikle uygulama talebinde bulunduğu üç spesifik tavsiye aşağıda yer almaktadır:

- ECRI Türk yetkililere, ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadeleye ilişkin ulusal mevzuatla ilgili 7 No.lu Genel Politika Tavsiyesi doğrultusunda, özellikle de ırkçı suç nedenlerinin, tüm adi suçları ağırlaştırıcı bir etkisi olduğunu kabul ederek, ırkçılıkla mücadeleye yönelik ceza yasası hükümlerini güçlendirmelerini tavsiye etmektedir.
- ECRI Türk yetkilileri, mültecilerin ve sığınmacıların özellikle hassas konumda olduklarını hatırlatarak, tüm mültecileri ve sığınmacıları ikamet harcından muaf tutmak üzere, gerek mevcut mevzuatta yapılacak değişikliklerle, ya da, bunların süratle gerçekleştirilememesi halinde, mevcut kurallar çerçevesinde, süratle bir çözüm bulmaya acilen davet etmektedir. Bu konuya ilişkin olarak ECRI, yetkililere, İçişleri Bakanlığının 19 Mart 2010 tarihli, Mülteciler ve Sığınmacılara ilişkin 19 No.lu Genelgesinin söz konusu sorunları çözümlenmedeki etkililiğini değerlendirebilmeleri için uygulamadaki sonuçlarını yakından izlemelerini tavsiye etmektedir.
- ECRI, Türk yetkililerin polis ve diğer kolluk kuvvetlerinden ve savcılık makamından bağımsız, polisin yada diğer kolluk kuvvetlerinin görevlerini kötüye kullandıklarının iddia edildiği vakaları, azınlık mensuplarına yönelik kötü muamele dahil, soruşturmakla görevli olacak bir kurumu oluşturmaya yönelik yasaları mümkün olan en kısa sürede çıkarmalarını ve yürürlüğe koymalarını tavsiye etmektedir.

Bu üç tavsiyenin ara izleme süreci ECRI tarafından bu raporun yayınlanmasını izleyen en geç iki yıl içinde uygulanacaktır.

KAYNAKÇA

Bu kaynakçada, Türkiye'deki durumun incelenmesinde kullanılan ana yayın kaynakları yer almaktadır. Söz konusu liste, raporun hazırlanması esnasında ECRI'nin kullanımı için mevcut olan tüm bilgi kaynaklarının eksiksiz bir listesi olarak düşünülmemelidir.

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)

1. Third Report on Turkey, 15 February 2005, CRI(2005)5
2. Second Report on Turkey, 3 July 2001, CRI(2001)37
3. Report on Turkey, 9 November 1999, CRI(99)52
4. General Policy Recommendation No.1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, October 1996, CRI(96)43
5. General Policy Recommendation No.2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, June 1997, CRI(97)36
6. General Policy Recommendation No.3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, March 1998, CRI(98)29
7. General Policy Recommendation No.4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, March 1998, CRI(98)30
8. General Policy Recommendation No.5: Combating intolerance and discrimination against Muslims, April 2000, CRI(2000)21
9. General Policy Recommendation No.6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, December 2000, CRI(2001)1
10. General Policy Recommendation No.7: National legislation to combat racism and racial discrimination, December 2002, CRI(2003)8
11. General Policy Recommendation No.8: Combating racism while fighting terrorism, March 2004, CRI(2004)26
12. ECRI General Policy Recommendation No.9: The fight against antisemitism, June 2004, CRI(2004)37
13. General Policy Recommendation No.10 on combating racism and racial discrimination in and through school education, December 2006, CRI(2007)6
14. General Policy Recommendation No.11 on combating racism and racial discrimination in policing, June 2007, CRI(2007)39
15. General Policy Recommendation No.12 on combating racism and racial discrimination in the field of sport, December 2008, CRI(2009)5

Other sources

16. European Court of Human Rights, Sinan Işık v. Turkey, Application no. 21924/05, judgment of 2 February 2010
17. European Court of Human Rights, Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı v. Turkey (n° 2), applications nos. 37646/03, 37665/03, 37992/03, 37993/03, 37996/03, 37998/03, 37999/03 and 38000/03, judgment of 6 October 2009
18. European Court of Human Rights, Abdolkhani and Karimnia v. Turkey (application no. 30471/08), judgment of 22 September 2009
19. European Court of Human Rights, Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı v. Turkey, applications nos. 37639/03, 37655/03, 26736/04 and 42670/04, judgment of 3 March 2009
20. European Court of Human Rights, Samatya Surp Kevork Ermeni Kilisesi, Mektebi Ve Mezarlığı Vakfı Yönetim Kurulu v. Turkey (application no. 1480/03), judgment of 16 December 2008
21. European Court of Human Rights, Fener Rum Patrikliği (Ecumenical Patriarchate) v. Turkey (application no. 14340/05), judgment of 8 July 2008

22. European Court of Human Rights, *Nacaryan and Deryan v. Turkey*, application no. 19558/02, judgment of 8 January 2008
23. European Court of Human Rights, *Zengin Hasan and Eylem v. Turkey*, (application no. 1448/04), judgment of 9 October 2007
24. European Court of Human Rights, *Apostolidi and others v. Turkey*, application no. 45628/99, judgment of 27 March 2007
25. European Court of Human Rights, *Fener Rum Erkek Lisesi Vakfı v. Turkey*, application no. 34478/97, judgment of 9 January 2007
26. European Court of Human Rights, *İçyer v. Turkey* (application no. 18888/02), decision of 12 January 2006
27. Committee of Ministers, Resolution CM/ResDH(2008)60, Execution of the judgment of the European Court of Human Rights, *Doğan and others against Turkey*, adopted by the Committee of Ministers on 25 June 2008 at the 1028th meeting of the Ministers' Deputies
28. Committee of Ministers, Resolution CM/ResDH(2007)100: Execution of the judgments of the European Court of Human Rights *United Communist Party of Turkey* (judgment of Grand Chamber of 30/01/1998) and 7 other cases against Turkey concerning the dissolution of political parties between 1991 and 1997, adopted by the Committee of Ministers on 20 June 2007 at the 997th meeting of the Ministers' Deputies
29. Committee of Ministers, Recommendation of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice, Rec(2003)20
30. Council of Europe Ministers' Deputies Information Document, Freedom of expression in Turkey: Progress achieved – Outstanding Issues, 23 May 2008, CM/Inf/DH(2008)26
31. Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Resolution 1622 (2008), Functioning of democratic institutions in Turkey: recent developments, 26 June 2008
32. Commissioner for Human Rights, Report of the Commissioner following his visit to Turkey on 28 June-3 July 2009, Issues reviewed: Human rights of minorities, Strasbourg, 1 October 2009, CommDH(2009)30
33. Commissioner for Human Rights, Report of the Commissioner following his visit to Turkey on 28 June-3 July 2009, Issues reviewed: Human rights of asylum seekers and refugees; Strasbourg, 1 October 2009, CommDH(2009)31
34. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Opinion on the Legal Status of Religious Communities in Turkey and the Right of the Orthodox Patriarchate of Istanbul to Use the Adjective "Ecumenical", Adopted by the Venice at its 82nd Plenary Session (Venice, 12-13 March 2010), CDL-AD(2010)005
35. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Opinion on the constitutional and legal provisions relevant to the prohibition of political parties in Turkey adopted by the Venice Commission at its 78th plenary session (Venice, 13-14 March 2009), CDL-AD(2009)006
36. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), The CPT standards: "Substantive" sections of the CPT's General Reports, CPT/Inf/E(2002)1, Rev. 2009
37. Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Reports submitted by States parties under Article 9 of the Convention: Comments by the Government of Turkey, 17 March 2009, CERD/C/TUR/CO/3/Add.1
38. Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: Turkey, 4 March 2009, CERD/C/TUR/CO/3
39. Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Reports submitted by States parties under Article 9 of the Convention, Third periodic reports of States parties due in 2007: Turkey, 13 February 2008, CERD/C/TUR/3
40. United Nations, Interim Report of the Special Rapporteur of the Commission on Human Rights on the elimination of all forms of intolerance and of discrimination based on religion or belief, Situation in Turkey, 11/08/2000, UN Doc A/55/280/Add.1
41. United Nations, Report of the Representative of the Secretary-General on the human rights of internally displaced persons, 9 February 2009, UN Doc A/HRC/10/13

42. European Commission, Turkey 2009 Progress Report, 14.10.2009
43. Amnesty International, Stranded: Refugees in Turkey Denied Protection, 2009, AI Index: EUR 44/001/2009
44. Frekans, Research on Perception of Different Identities and Jews, September 2009
45. Helsinki Citizens' Assembly and ORAM (Organisation for Refuge, Asylum and Migration), Unsafe Haven: The Security Challenges Facing Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Asylum Seekers and Refugees in Turkey, June 2009
46. History Foundation and Turkish Human Rights Foundation, Human Rights in Schoolbooks, Istanbul, 2008
47. Human Rights Watch World Report, 2009 Events of 2008, Turkey
48. IDMC, Protracted internal displacement in Europe: Current Trends and Ways Forward, May 2009
49. Nurcan Kaya, Forgotten or Assimilated? Minorities in the Education System of Turkey, Minority Rights Group International, 2009
50. D. Kurban and K. Hatemi, The Story of an Alien(ation): Real Estate Ownership problems of Non-Muslim Foundations and Communities in Turkey, TESEV, Istanbul, 2009
51. TESEV Democratisation Program, Constitutional Citizenship and Minority Rights: Monitoring the Law on Foundations: "The Draft Law on Foundations Does Not Solve the Problems of Non-Muslim Foundations", December 2007
52. U.S. Department of State, 2009 Human Rights Report: Turkey, Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 11 March 2010
53. U.S. Department of State, International Religious Freedom Report 2009: Greece, Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 26 October 2009

